

Československá měnová reforma v roce 1953

Bc. Renáta Svobodová

Diplomová práce
2021

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta managementu a ekonomiky

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta managementu a ekonomiky
Ústav financí a účetnictví

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Renáta Svobodová**
Osobní číslo: **M18010**
Studijní program: **N6202 Hospodářská politika a správa**
Studijní obor: **Finance**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Československá měnová reforma 1953**

Zásady pro vypracování

Úvod
Definujte cíle práce a metody zpracování práce
I. Teoretická část

- Zpracujte literární rešerši týkající se monetární politiky, jejích cílů a nástrojů.

II. Praktická část

- Proveďte analýzu období, které vedlo k měnové reformě v Československu v roce 1953.
- Popište průběh měnové reformy v Československu v roce 1953.
- Vyhodnoťte ekonomické dopady reformy na hospodářské subjekty v zemi.
- Navrhněte opatření, která by v současnosti pomohla odvrátit měnovou krizi.

Závěr

Rozsah diplomové práce: cca 70 stran
Forma zpracování diplomové práce: Tiskovaná/elektronická

Seznam doporučené literatury:

- FERGUSON, Niall. *The Ascent of Money: A Financial History of the World*. London: Penguin Books, 2019, 576 s. ISBN 978-0-14-199026-2.
- FERGUSON, Adam. *When Money Dies: The Nightmare of the Weimar Hyper-inflation*. London: Old Street, 2010, 256 s. ISBN 978-19-0696-444-3.
- HAMPL, Mojmir. *Pro Čechy je nebe nížko: pojďme chtít víc!*. Praha: Grada, 2019, 192 s. ISBN 978-80-271-2566-1.
- REVENDA, Zbyněk et al. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 5. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2012, 424 s. ISBN 978-80-7261-240-6.
- TOMŠÍK, Vladimír et al. *100 let česko-slovenské koruny: měnová politika, instituce, peníze*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, 358 s. ISBN 978-80-7380-697-2.

Vedoucí diplomové práce: Ing. Mojmir Hampl, M.Sc. Ph.D.
Ústav financí a účetnictví

Datum zadání diplomové práce: 15. ledna 2021
Termín odevzdání diplomové práce: 20. dubna 2021

L.S.

doc. Ing. David Tuček, Ph.D.
děkan

prof. Dr. Ing. Drahomíra Pavelková
ředitelka ústavu

Ve Zlíně dne 15. ledna 2021

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové/bakalářské práce bude uložen na elektronickém nosiči v příruční knihovně Fakulty managementu a ekonomiky Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové/bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

1. že jsem na diplomové/bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
2. že odevzdaná verze diplomové/bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Ve Zlíně dne 23. 7. 2021

Jméno a příjmení: Renáta Svobodová

.....

podpis diplomanta

ABSTRAKT

Tématem diplomové práce je měnová reforma v Československu v roce 1953. V teoretické části jsou objasněny pojmy z měnové a peněžní oblasti, konkrétně historie a funkce peněz, cíle a nástroje monetární politiky a role centrální banky. Jsou představeny významné monetární směry, a sice keynesiánství a monetarismus. V praktické části jsou nejprve popsány měnové reformy v Československu, které předcházely roku 1953. Následně je provedena analýza hospodářského a sociálního vývoje v zemi v období 1948-1953, tzv. pětiletky, měnové reformy v roce 1953 a jejich hospodářských a společenských dopadů. Je provedeno srovnání všech tří reforem 20. století a vyvozeno poučení pro současnost a budoucnost.

Klíčová slova: peníze, měnová politika, centrální banka, inflace, keynesiánství, monetarismus, měnová reforma, měnová odluka

ABSTRACT

The topic of this thesis is The Monetary Reform in Czechoslovakia in 1953. The theoretical part clarifies some concepts of currency and monetary area, namely the history and function of money, the objectives and instruments of monetary policy and the role of the central bank. Significant monetary theories are introduced, namely Keynesianism and monetarism. The practical part first describes the monetary reforms in Czechoslovakia, which preceded the year of 1953. Subsequently, the economic and social development in the country in the period 1948-1953, the so-called five-year plan, the monetary reform in 1953 and its economic and social effects, are analysed. A comparison of all three reforms of the 20th century is made and implications for the present and future are drawn.

Keywords: money, monetary policy, central bank, inflation, Keynesianism, monetarism, monetary reform, monetary separation

Upřímné poděkování patří výjimečnému ekonomovi, Ing. Mojžíru Hamplovi, MSc. Ph.D., za odborné vedení, podnětné připomínky a podporu, čehož si velmi vážím.

Děkuji rovněž všem pracovnícím a pracovníkům z archivu České národní banky a Národního archivu v Praze, kteří mi poskytli nemalou pomoc při mém bádání.

Motto: „Historia est magistra vitae“ – Historie je poučením pro život (Marcus Tullius Cicero, 1. st. př. n. l.)

OBSAH

ÚVOD	9
CÍLE A METODY ZPRACOVÁNÍ PRÁCE	11
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 PENÍZE	13
1.1 HISTORIE PENĚŽ	13
1.2 FUNKCE PENĚŽ	16
2 MĚNOVÁ POLITIKA A ROLE CENTRÁLNÍ BANKY	18
2.1 NÁSTROJE MONETÁRNÍ REGULACE	18
2.1.1 Diskontní nástroje	18
2.1.2 Automatické facility	19
2.1.3 Obchody na volném trhu	19
2.1.4 Povinné minimální rezervy	20
2.1.5 Konverze a swapy cizích měn	20
2.1.6 Devizové intervence	21
2.2 ROLE CENTRÁLNÍ BANKY V MONETÁRNÍ POLITICE	21
2.2.1 Makroekonomická funkce centrální banky	21
2.2.2 Mikroekonomická funkce centrální banky	22
2.2.3 Cílování inflace	23
2.2.4 Měnová politika v historii našeho státu	23
3 MĚNOVÁ POLITIKA A JEDNOTLIVÉ EKONOMICKÉ ŠKOLY	25
3.1 KEYNESOVSKÁ MONETÁRNÍ TEORIE	25
3.2 MONETARISMUS	28
3.2.1 Friedmanova poptávka po peněžích	29
3.2.2 Friedmanovo pojetí nabídky peněz	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
4 SITUACE VEDOUcí K REFORMĚ V ROCE 1919	34
5 RAŠÍNOVO ŘEŠENí	36
5.1 MĚNOVÁ REFORMA 1919	37
5.2 PŘÍPRAVA A PROVEDENí REFORMY	38
5.3 RAŠÍNOVA KONCEPCE DEFLAČNí POLITIKY	40
5.4 VÝHRADY K ÚČINNOSTI RESTRIKTIVNí POLITIKY	42
5.5 NÁRODNí BANKA ČESKOSLOVENSKÁ A PRVNí BANKOVKY	45
5.6 NÁSTROJE MĚNOVÉ POLITIKY	47
5.7 PŘECHOD KE ZLATÉ KORUNĚ	48
6 MĚNOVÁ REFORMA V ROCE 1945	51
6.1 MĚNOVÁ REFORMA PO SKONČENí VÁLKY	52
6.1.1 Hlavní cíle poválečné měnové reformy	53
6.1.2 Průběh měnové reformy v roce 1945	54
6.2 DOZVUKY MĚNOVÉ REFORMY	55
6.3 NÁSTUP K SOCIALIZACI PENĚŽNICTVí.....	56
7 MĚNOVÁ REFORMA V ROCE 1953	59

7.1	HOSPODÁŘSKÝ A SOCIÁLNÍ VÝVOJ 1948–1953	59
7.2	SNAHA O ŘEŠENÍ HOSPODÁŘSKÉ SITUACE.....	64
7.3	PŘÍPRAVA NOVÝCH PLATIDEL	67
7.4	SITUACE PŘED REFORMOU V KVĚTNU 1953	69
7.5	ZÁVĚREČNÁ FÁZE PŘÍPRAV PENĚŽNÍ REFORMY	75
7.6	PRŮBĚH MĚNOVÉ REFORMY A JEJÍ ZÁSADY.....	79
7.7	SOCIÁLNÍ DOPADY REFORMY.....	82
8	MEZINÁRODNÍ MĚNOVÝ FOND.....	87
9	KOMPARACE MĚNOVÝCH REFORM.....	88
	ZÁVĚR	90
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	93
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	97
	SEZNAM TABULEK.....	98
	PŘÍLOHA: USNESENÍ VLÁDY ČSR A ÚV KSČ O PROVEDENÍ REFORMY.....	99

ÚVOD

Současná česká měna získala svůj název koruna již v roce 1892 za Rakouska-Uherska. Je fascinující a téměř neuvěřitelné, že si tento monarchistický termín byla schopná udržet dodnes. Česká republika je jedinou nástupnickou zemí Rakouska-Uherska, která svoji měnu ve 21. století takto nazývá. Koruna přežila rozpad Rakouska-Uherska a vznik československého státu v roce 1918, měnovou odluku od rakousko-uherské koruny a vznik samostatné československé koruny za ministra financí Aloise Rašína v roce 1919, německou okupaci během 2. světové války, kdy byla v oběhu protektorátní koruna. Přežila měnovou reformu v roce 1945, státní převrat v únoru 1948, měnovou reformu v roce 1953 i rozpad Československa v roce 1993.

Záměrem této práce je analyzovat měnovou reformu v roce 1953 a její cestu k ní. V historii samostatného československého státu proběhly celkem tři měnové reformy. První dvě v letech 1919 a 1945, přičemž obě tyto reformy bezprostředně navazovaly na ukončení celosvětového válečného konfliktu a dá se říct, že jejich hlavním motivem byla konsolidace československé měny a hospodářská obnova poválečné ekonomiky. Třetí z reform, v roce 1953, nastala pouhých osm let po předchozí měnové reformě a osm let po ukončení války v Evropě, v hospodářské situaci, kdy sílilo centrální plánování ekonomiky pod přímým vlivem Sovětského svazu, přičemž základní potraviny a průmyslové zboží byly pro obyvatelstvo naší země stále na přiděl.

Ačkoliv se jedná o událost historickou, nelze o ní uvažovat bez vztahu k současnosti. Zejména v dnešní době, kdy jsme svědky intenzivního zasahování politiků do ekonomických principů fungování státu, se její připomenutí stává vysoce aktuálním tématem.

Teoretická část textu představí obecnou definici peněz, jejich historii a funkci. Dále budou popsány cíle a nástroje monetární politiky v tržních ekonomikách a bude objasněna role centrálních bank v monetární politice státu. Teoretickou část uzavře kapitola o nejvýznamnějších ekonomických směrech zabývajících se monetární politikou, a sice o keynesiánství a monetarismu.

Praktická část práce seznámí čtenáře nejprve s oběma reformami, které předcházely roku 1953, tj. s měnovou reformou v roce 1919, známou také jako „Rašínova měnová reforma“, a s poválečnou měnovou reformou v roce 1945. Ve stěžejní části práce pak bude analyzována měnová reforma v roce 1953, konkrétně hospodářský vývoj v zemi před reformou,

průběh reformy a její následné ekonomické a sociální dopady. Na závěr bude provedeno srovnání jednotlivých reforem a budou zodpovězeny výchozí otázky.

CÍLE A METODY ZPRACOVÁNÍ PRÁCE

Cílem práce je prostřednictvím analýzy měnové reformy v roce 1953 a období, které jí předcházelo, nalézt odpověď na následující otázky:

- Bylo uskutečnění měnové reformy v roce 1953 nutné?
- Jaké byly skutečné příčiny měnové reformy?
- Stabilizovala reforma tehdejší ekonomiku?
- Bylo možné provést ji jinak?
- Jaké poučení si z ní můžeme odnést pro současnost a jaká opatření lze uskutečnit do budoucna?

Za účelem naplnění jednotlivých cílů práce budou použity tyto metody:

- přímá metoda historického výzkumu, kdy bude proveden vlastní výzkum dosud nepublikovaných pramenů v archivech;
- jako teoretická základna práce bude provedena rešerše relevantních bibliografických pramenů a jejich analýza, a to za účelem vysvětlení pojmů z oblasti peněžnictví a jednotlivých nástrojů monetární politiky, role centrální banky v monetární politice a následně bude analyzováno období vedoucí k reformě a samotná reforma;
- budou vyhodnoceny jednotlivé statistické a kvantitativní ukazatele;
- metodou komparace budou porovnány měnové reformy z let 1919, 1945 a 1953;
- bude využita metoda orální historie pro získání svědectví o popisované události.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PENÍZE

Měnovou reformu mohou uskutečnit pouze lidé, kteří v dané době drží politickou moc v zemi. Hlavními aktéry každé měnové reformy jsou ovšem peníze. Tato kapitola proto popíše jejich historii, vývoj, jednotlivé funkce a význam peněz pro společnost a hospodářský systém.

Vznik peněz lze zařadit mezi nejvýznamnější vynálezy v historii lidstva. V okamžiku, kdy se objevily první peníze, začala být naturální směna vytlačována směnou peněžní. Peníze umožnily dynamický rozvoj obchodu a výroby a usnadnily, zlevnily a významně zpřehlednily směnu jednotlivých výrobků a služeb. Existence peněz umožnila ekonomický rozvoj společnosti, která by bez jejich přítomnosti setrvala na nižší úrovni naturální směny.

1.1 Historie peněz

Úvahy o prospěšnosti peněz, zejména z důvodu rozvoje dělby práce, se objevují již v antice. Starořeční filozofové si uvědomovali, že peněžní směna je důležitá pro ekonomickou prosperitu, proto se snažili odhalit podstatu peněz a jejich smysl pro společnost. Nejzralejší úvahy o peněžích nalezneme v tomto období u Platóna (427-347 př.n.l.) a jeho žáka Aristotela (384-322 př. n.l.).

Podle Platóna byly peníze prostředkem směny, nikoliv bohatstvím samy o sobě. Byl tak stoupencem *nominalistického pojetí peněz*, podle kterého jsou peníze pouhým symbolem. Naproti tomu Aristoteles zastával *metalistický přístup*, který zdůrazňuje kovovou podstatu peněz a chápe je jako zboží, které má svou vlastní hodnotu a je možné ho poměřovat s jinými komoditami v procesu směny.

Aristoteles si uvědomoval význam obchodu. Věděl, že směna je důsledkem dělby práce, která je ekonomicky prospěšná. To ho přivedlo k úvahám o zboží a ceně. Zboží může mít dva účely: může být určeno přímo ke spotřebě samotného výrobce nebo může být určeno ke směně. Vyrábí-li se zboží pro směnu, vzniká otázka jeho ceny. Aristoteles formuloval **princip ekvivalence** směny, což znamená, že se má směňovat „stejně za stejné“. Tato teze významně ovlivnila vývoj teorie hodnoty v příštích staletích (Holman et al., 2001, s. 4).

Kromě toho Aristoteles již ve své době popsal všechny funkce peněz. Oceňoval funkci peněz jako prostředek směny neboli oběživa a funkci peněz jako zúčtovací jednotky. V těchto dvou funkcích peněz spatřoval umožnění rozvoje směny a dělby práce, která byla nejen jím, ale i dalšími mysliteli té doby považována za vůbec nejprospěšnější hospodářský jev.

Peníze však neexistovaly odjakživa. V počátcích rozvoje dělby práce a směny docházelo k naturální směně neboli barterovým obchodům. V jejich průběhu docházelo ke směně jednoho druhu zboží nebo služby přímo za jiný druh, zpočátku dokonce ve zcela náhodném kvantitativním poměru (Jílek, 2004, s. 17). S rozvojem dělby práce a s rozšiřováním množství a druhů zboží a služeb však naturální směna přestávala dostačovat. Z toho důvodu došlo k částečnému vyčlenění určitého druhu zboží ze spotřeby a k jeho přeměně na **komoditní peníze**, které se rovněž nazývají **plnohodnotné peníze**. Komoditní peníze tedy bylo zboží, které se stalo všeobecně přijímaným a mohlo tak zprostředkovat oběh ostatních druhů zboží a služeb.

Funkci komoditních peněz plnily v různých dobách a různých zemích rozličné předměty, u Slovanů například med, obilí, kožešiny, plátno, u Římanů například dobytek. Ostatně latinský název peněz *pecunia* je odvozen od slova *pecus* (dobytek). V 17. století v Holandsku se jako peníze používaly dokonce cibulky tulipánů. Je tedy zřejmé, že funkci peněz může zastávat cokoliv, co je všeobecně přijímáno pro placení za zboží a služby a pro splácení dluhů. Je ovšem rovněž zřejmé, že ne každé zboží je pro tuto funkci stejně vhodné.

Dle Fergusona (2019, s. 24) jsou peníze prostředkem směny s tou výhodou, že eliminují nevýhody výměnného obchodu. Jsou jednotkou počítání, která usnadňuje oceňování a kalkulaci. Jsou zásobou hodnoty, která umožňuje provádět ekonomické transakce v dlouhých časových úsecích a na velkou geografickou vzdálenost. Aby peníze plnily tyto funkce co nejlépe, musí být dostupné, musí být něčím, co si můžeme dovolit, musí mít trvalou hodnotu, být zaměnitelné, přenosné a spolehlivé.

Vhodnou formou plnohodnotných peněz se díky těmto svým přirozeným vlastnostem ukázaly být po celá staletí drahé kovy, zejména zlato a stříbro, případně bronz. Tyto kovy jsou snadno dělitelné, přičemž dělením neztrácejí svoji hodnotu. Dají se rovněž znovu slévat. Jsou trvanlivé a v malém kousku drahého kovu je obsažena relativně velká kupní síla. **Kupní silou** se rozumí množství zboží a služeb, které je možné při daných cenách získat za určité množství peněz (tj. za danou peněžní jednotku).

Z drahých kovů se začaly v mincovnách razit plnohodnotné **mince**, které se tak dostávaly do oběhu. Ražba mincí byla zpravidla výsadou panovníka, který tak měl emisní monopol. Poplatky za ražbu mincí, tzv. **ražebné**, bývaly stanoveny dosti vysoko, a tak zvyšovaly příjmy do státní pokladny a současně i celkovou kupní sílu peněz. Zlaté a stříbrné mince byly plnohodnotnými penězi proto, že jejich kupní síla zpravidla odpovídala váhovému množství

kovu v nich obsaženému a nákladům na jejich ražbu. Mince z drahých kovů měly vedle svých nesporných výhod i některé nevýhody. Hlavním problémem mincovního systému byly nedostatečné zásoby drahých kovů. Nedostatek peněz se tak stával brzdou rozvoje směny a hospodářství vůbec (Jílek, 2004, s. 19).

K urychlení oběhu mincí se začalo používat jejich uložení u zlatníků, kteří vystavili na jejich uložení potvrzení. Stvrzenka obsahovala údaj o uloženém množství kovů a jejich ryzosti. Bylo možno ji kdykoliv použít k vybrání uložených hodnot, ale i k zaplacení zboží jinému obchodníkovi. Stvrzenka vystavená zlatníkem tak byla první formou bankovky.

Tato činnost časem přešla do rukou bankéřů, kdy vkladatel vložil do banky plnohodnotné peníze a obdržel za to poukázku. V této situaci platilo, že banka poskytovala peníze, které do ní předtím přinesl vkladatel. Bankovky tedy nejprve vznikaly jako stvrzenky o vkladu mincí do banky, a to v poměru 1:1. Brzy banky přišly na to, že mohou vydat více poukázek, bez ohledu na množství mincí z drahých kovů, které měly v držení. Racionálně totiž předpokládaly, že všichni vkladatelé si nepřijdou vyzvednout své mince najednou. Banka tedy emitovala více poukázek na drahý kov, než kolik ve skutečnosti měla drahého kovu. Tak vznikly **neplnohodnotné** peníze, tj. peníze, které nebyly kryté drahými kovy. Poukázky nekryté drahými kovy nebylo možné rozlišit od poukázek krytých drahými kovy. V další fázi banky zjistily, že drahý kov při úvěrování již vůbec nepotřebují. Tak byl oběh mincí z drahých kovů zpočátku doplňován a posléze zcela nahrazen **papírovými penězi a neplnohodnotnými kovovými penězi**, nekrytými drahými kovy. Neplnohodnotné peníze měly zpočátku výlučně podobu oběživa, teprve později dostaly podobu účetních peněz, což jsou pouhé účetní zápisy na účtech klientů bank.

Důvěra osob v neplnohodnotné peníze byla zpočátku založena na důvěře v banku, která slíbila, že bankovku při předložení vymění za zlato. Papírové peníze byly v tomto případě plně směnitelné za zlato, kdy zlato tedy nadále plnilo funkci peněz, třebaže zprostředkovaně. Hodnota papírových peněz byla odvozena od množství zlata, které bylo možné výměnou za papírové peníze získat. Peněžní systém, ve kterém i při oběhu papírových peněz zlato nadále plnilo funkci peněz, se nazýval *zlatý standard*. Tento systém se ve světě uchoval až do počátku 30. let 20. století, kdy byla u posledních měn, které si dosud uchovaly svou směnitelnost za zlato (jednalo se o britskou libru a americký dolar), tato směnitelnost zrušena (Urban, 2006, s. 297).

Se vznikem neplnohodnotných peněz zanikly samoregulační mechanismy množství peněz a byla umožněna nekontrolovaná úvěrová emise. Nadměrné zvyšování množství peněz vedlo k poklesu jejich kupní síly. Obavy některých držitelů bankovek, že banky nebudou schopny dostát svým závazkům, vedly k tomu, že požadovali výměnu bankovek za zlato. Toto však řada bank nebyla schopná realizovat a skončila krachem. Zde je třeba hledat důvod vzniku měnové politiky a centrálních bank. Další důvod byl ten, že existovalo mnoho bank, které emitovaly různé druhy bankovek, v nichž bylo obtížné se orientovat. Odlišit padělky nebylo možné vůbec. Bylo tedy třeba, aby vznikla centrální instituce emitující bankovky a mince. Monopol na emisi byl udělen jedné bance, která byla za tím účelem buď nově vytvořená, anebo byla emisní činností pověřená některá z již existujících obchodních bank. Tato banka se nazývala *centrální, emisní či cedulová banka*. V současnosti žádné peníze nemají vazbu na zlato či jiný měnový kov, jedná se v pravém slova smyslu o neplnohodnotné peníze, které prakticky nemají žádnou vnitřní hodnotu, jsou ovšem přijímány ke směně za zboží a služby či při splácení dluhů. Jsou tedy nositelem kupní síly. Množství peněz, které vzniká a zaniká v obchodních bankách, reguluje centrální banka.

1.2 Funkce peněz

Peníze obecně slouží k těmto účelům:

- jedná se o prostředek směny,
- jsou zúčtovací jednotkou kupní síly,
- slouží jako prostředek uchování hodnoty.

Za základní funkci peněz se považuje funkce *zúčtovací jednotky* kupní síly, tj. cen zboží a služeb. Toto je základem další funkce peněz jako *prostředku směny*, kdy peníze slouží jako platidlo za zboží a služby. Pokud jsou peníze dočasně vyřazeny z oběhu ve formě úspor, musejí být schopny uchovat si při dané cenové hladině svou kupní sílu, tj. být *uchovatelem hodnoty*. Tato funkce se mění nepřímou úměrou se změnami cenové hladiny, kdy při růstu cenové hladiny dochází k poklesu kupní síly peněz (inflace), zatímco při jejím poklesu kupní síla peněz roste (deflace).

Heyne (1991, s. 386) označuje za rozhodující charakteristický rys peněz jejich *likviditu*, přičemž likvidita určitého aktiva se týká nákladů spojených s jeho směňováním za jiná aktiva. Aktivum, které lze směnit za jiné aktivum při nulových nákladech, je plně likvidním aktivem. Peníze jsou likvidním aktivem. Jsou přijímány ke směně bez srážky úroku.

V závěru kapitoly týkající se peněz není od věci připomenout, že v České republice má výhradní právo emise peněz Česká národní banka, která vydává do oběhu bankovky a mince, včetně mincí pamětních. Tento její nárok je dán zákonem č. 6/1993 Sb., o České národní bance. Centrální banka rovněž řídí peněžní oběh a dbá o jeho plynulost a hospodárnost, dále spravuje zásoby bankovek a mincí, stahuje z oběhu a ničí opotřebované bankovky a mince a vyměňuje poškozené peníze za nové. Podílí se na přípravě právní a technické ochrany platidel proti padělání a na jejich realizaci. Zkoumá platnost platidel a eviduje padělané a pozměněné bankovky a mince zadržované na území České republiky (ČNB, 2021, online).

2 MĚNOVÁ POLITIKA A ROLE CENTRÁLNÍ BANKY

Podstatou měnové politiky je regulace nabídky peněz, přičemž v demokratických zemích s tržní ekonomikou se tak zpravidla děje prostřednictvím nezávislé centrální banky. Účelem měnové politiky je dosažení předem stanovených makroekonomických cílů, kterými dle Rejnuše (2016, s. 58) mohou být udržení stability národní měny, vyrovnaná platební bilance, dosažení plánovaného ekonomického růstu a udržení únosné míry nezaměstnanosti. Jílek (2013, s. 15) uvádí podobné cíle, a sice regulaci inflace, hrubého domácího produktu a zaměstnanosti.

V České republice je hlavní cíl měnové politiky České národní banky právně vymezen Ústavou České republiky a zákonem č. 6/1993 Sb., o České národní bance. Z obou těchto zákonů vyplývá, že hlavním úkolem měnové politiky naší centrální banky je „zabezpečit cenovou stabilitu, a pouze pokud tím není dotčen tento hlavní cíl, podporovat obecnou hospodářskou politiku vlády vedoucí k udržitelnému hospodářskému růstu“.

Česká národní banka se tedy zaměřuje zejména na stabilitu spotřebitelských cen, což v praxi neznamená jejich neměnnost, ale mírný růst. Od ledna 2007 je v České republice platný inflační cíl ve výši 2 %, přičemž ČNB usiluje o to, aby se skutečná hodnota inflace nelišila od stanoveného cíle o více než jeden procentní bod na obě strany (ČNB, 2021, online).

Centrální banky používají k prosazování svých cílů nástroje, kterými usměrňují činnost obchodních bank a tím dále působí na celý bankovní, finanční i ekonomický systém.

2.1 Nástroje monetární regulace

Mezi nástroje monetární regulace patří:

- diskontní nástroje,
- automatické facility,
- obchody na volném trhu,
- povinné minimální rezervy,
- konverze a swapy cizích měn,
- devizové intervence.

2.1.1 Diskontní nástroje

Ve své podstatě se jedná o úrokové sazby a další podmínky krátkodobých úvěrů, které poskytuje centrální banka obchodním bankám v domácí měně. V případě, že centrální banka

úrokové sazby zvýší, vzroste následně celková úroková hladina v ekonomice. Zvýšení úrokových sazeb centrální bankou tedy znamená restrikcí, v případě snížení úrokových sazeb se naopak jedná o expanzivní měnovou politiku.

Diskontní sazba bývá zpravidla nejnižší úrokovou sazbou vyhlášenou centrálními bankami. V současnosti díky přebytku likvidity v bankovním sektoru ztrácí postupně svůj původní význam jako jeden z nejlevnějších úvěrových zdrojů obchodních bank a častěji se naopak používá k úročení volných krátkodobých rezerv obchodních bank ukládaných na účty u centrální banky (tzv. „vklady přes noc“).

Kromě diskontní sazby vyhláší centrální banka rovněž *lombardní sazbu*, která je ve srovnání s diskontní sazbou vyšší. Lombardní úvěry se typicky poskytují oproti zástavě cenných papírů, kdy nejčastěji se jedná o směnky a dluhopisy. Právě lombardy dluhopisů vydaných během 1. světové války rakousko-uherskou vládou za účelem financování válečného konfliktu započaly spolu se zrušením předpisu o povinném zlatém krytí měny inflační spirálu, která kulminovala po skončení války a byla jedním z hlavních důvodů nutnosti okamžité měnové odluky nově vzniklého Československa od rakousko-uherské měny. Tato záležitost bude podrobněji vysvětlena v praktické části textu.

2.1.2 Automatické facility

Automatické facility pracují s diskontní a lombardní sazbou, přičemž slouží k poskytování nebo ukládání likvidity přes noc. Z pohledu obchodních bank tak jde o stálou možnost uložení nebo zapůjčení peněz, kdy úrokové sazby uplatňované u těchto dvou facility vytvářejí koridor, v němž se pohybují krátkodobé sazby na peněžním trhu (ČNB, 2021, online).

2.1.3 Obchody na volném trhu

Cílem operací na volném trhu je usměrňovat vývoj úrokových sazeb v ekonomice, přičemž tyto obchody bývají nejčastěji realizovány prostřednictvím transakcí s cennými papíry. V případě nákupu cenných papírů centrální bankou od obchodních bank se jedná o expanzivní monetární politiku, jelikož tak dochází ke zvýšení likvidity a úvěrové kapacity obchodních bank. V případě prodeje cenných papírů obchodním bankám hovoříme o politice restriktivní, kdy je stahována likvidita z oběhu.

Prostřednictvím obchodů na volném trhu lze rovněž působit na vývoj tržních cen státních dluhopisů, a tedy nepřímo ovlivňovat vývoj tržní úrokové míry na finančním trhu.

Pokud centrální banka nakupuje od obchodních bank státní dluhopisy za účelem podpory financování státního rozpočtu, jedná se o tzv. „*monetizaci státního dluhu*“.

Česká národní banka v současnosti používá jako hlavní měnový nástroj tzv. *repo operace*. Při repo operacích ČNB přijímá od bank přebytečnou likviditu a jako kolaterál předává bankám cenné papíry, na nichž se obě strany dohodly. Po uplynutí doby splatnosti proběhne reverzní transakce, kdy ČNB vrátí věřitelské bance zapůjčenou jistinu zvýšenou o dohodnutý úrok a věřitelská banka vrátí ČNB poskytnutý kolaterál. Základní doba trvání těchto operací je stanovena na 14 dní, proto je z hlediska měnové politiky chápána jako klíčová dvoutýdenní repo sazba (2T repo sazba). Repo tendry slouží především k odčerpávání likvidity od obchodních bank, a to z důvodu systémového přebytku likvidity v bankovním sektoru.

2.1.4 Povinné minimální rezervy

Tímto základním měnovým nástrojem může centrální banka ovlivňovat objem likvidity v bankovním systému. Znamená povinnost obchodní banky držet na svém účtu u centrální banky předem stanovený objem likvidních prostředků. V České republice je jeho výše určena zákonem a činí 2 % z objemu primárních závazků dané banky vůči nebankovním subjektům, jejichž splatnost nepřevyšuje 2 roky.

Výše povinných minimálních rezerv působí na úvěrovou kapacitu obchodních bank. Zvýšení povinných minimálních rezerv znamená restriktivní měnovou politiku, naopak jejich snížení politiku expanzivní. V případě nedodržení povinné minimální rezervy ze strany obchodní banky uplatňuje centrální banka sankční úrok.

2.1.5 Konverze a swapy cizích měn

Díky směnitelnosti měn může centrální banka regulovat nabídku peněz na domácím finančním trhu také prostřednictvím obchodů se zahraničními měnami. Nákupem zahraničních měn od obchodních bank centrální banka zvyšuje jejich úvěrovou kapacitu, naopak prodejem cizích měn obchodním bankám za domácí měnu jejich úvěrovou kapacitu v domácí měně snižuje. Vzhledem k současné situaci, kdy obchodní banky poskytují svým klientům úvěry v různých konvertibilních měnách, je tento měnový nástroj pro účel změny nabídky peněz na domácím finančním trhu málo významný. Bývá využíván spíše s cílem ovlivnit devizový kurz.

2.1.6 Devizové intervence

Devizové intervence znamenají záměrné ovlivňování vývoje devizového kurzu domácí měny centrální bankou za účelem posílení či oslabení kurzu domácí měny. Nejčastějším důvodem bývá snaha ovlivnit vývoj obchodní bilance státu a inflaci.

Ačkoliv nepatří mezi běžně používané nástroje za účelem cílování inflace (tím bývají zpravidla úrokové sazby), v listopadu 2013 použila Česká národní banka devizovou intervenci k oslabení kurzu koruny vůči euru, neboť se obávala hrozby deflace. Naopak ve 20. letech minulého století, kdy poválečnou Evropu sužovala vysoká míra inflace, posilovalo Československo devizovými intervencemi kurz koruny, díky čemuž cenová hladina klesala a Československo tak bylo ušetřeno hyperinflace, která postihla některé okolní státy (Německo, Rakousko). Více k tomuto tématu bude uvedeno v praktické části textu v kapitole o deflační politice.

2.2 Role centrální banky v monetární politice

Využívání neplnohodnotných peněz ve formě bankovek na úkor mincí z drahých kovů vedlo k posílení úlohy měnové politiky v ekonomice, kterou ve vyspělých zemích uskutečňují centrální banky. Ze své podstaty mají být nezávislé na vládě státu a jejím rozhodování, což jim umožňuje provádět účinnou protiinflační politiku. Přesto je pro kvalitní fungování ekonomiky příslušného státu žádoucí, aby hospodářské záměry vlády byly centrální bankou respektovány a nebyl tak narušen soulad fiskální a monetární politiky.

2.2.1 Makroekonomická funkce centrální banky

Za základní cíl centrální banky je považováno zabezpečení stability domácí měny a tím vytvoření vhodných podmínek pro udržitelný hospodářský růst. Pod pojmem *stabilita domácí měny* rozumíme jednak stabilitu cenovou a stabilitu kurzovou.

V zásadě ve všech vyspělých státech světa disponují centrální banky tzv. *emisním monopolem*, který se vztahuje na bankovky a mince daného státu. Stojí za doplnění, že v dobách, kdy ještě nebylo rozšířeno používání bezhotovostních peněz, mohla centrální banka prostřednictvím emise oběživa poměrně přesně ovlivňovat celkové množství peněz v oběhu. S rozvojem bezhotovostních peněz se možnosti centrální banky v této oblasti omezily (Revenda, 2012, s. 215).

Centrální banky rovněž vytvářejí a spravují *devizové rezervy* státu. Rezervy v zahraničních měnách slouží jednak pro finanční zajištění vnějších potřeb státu a dále pak pro provádění obchodů na devizových trzích za účelem ovlivňování kurzu domácí měny vůči zahraničním měnám v rámci provádění měnové politiky.

2.2.2 Mikroekonomická funkce centrální banky

Cílem této funkce centrální banky je především zajištění bezpečnosti, efektivnosti, spolehlivosti a důvěryhodnosti bankovního systému dané země. Za tím účelem vykonává centrální banka zejména tyto činnosti:

- regulace obchodních bank a provádění bankovního dohledu,
- působnost jako banka bank,
- působnost jako banka státu,
- reprezentace státu v měnové oblasti.

Bankovní regulace i *bankovní dohled* jsou zejména orientovány na regulaci vstupu do bankovní sféry, stanovení pravidel činnosti obchodních bank a povinné pojištění vkladů klientů obchodních bank.

Působení jako *banka bank* znamená, že centrální banky vedou obchodním bankám účty, na kterých spravují jejich rezervy a provádí ve vztahu k nim a vzájemně mezi nimi platební, zúčtovací a další operace. V některých zemích, např. ve Velké Británii, provádějí platební a zúčtovací operace mezi bankami kromě centrální banky (Bank of England) také clearingové, tj. největší obchodní banky. Centrální banky dále přijímají od obchodních bank vklady a poskytují jim úvěry.

Centrální banka jako *banka státu* vede účty a provádí operace pro vládu, centrální orgány, orgány místní moci a správy a některé podniky veřejného sektoru.

V rámci *reprezentace státu v měnové oblasti* zastupují centrální banky své země ve významných mezinárodních finančních institucích. Na domácím poli pak jejich funkce spočívá především v pravidelném informování veřejnosti o měnovém vývoji, o jeho hlavních problémech a navrhovaných způsobech řešení.

2.2.3 Cílování inflace

Hlavním úkolem České národní banky je zabezpečit cenovou stabilitu v zemi. Tento její úkol je dokonce zakotven v nejvyšším právním předpise naší země, a tím je Ústava České republiky.

Cílování inflace je režim měnové politiky, kdy centrální banka veřejně vyhlásí konkrétní cíl pro výši inflace v určitém časovém horizontu a poté reguluje krátkodobou úrokovou míru tak, aby se inflace dostala do cílového koridoru (Jílek, 2013, s. 114). Pro správné nastavení úrokové míry je obzvláště důležité umět odhadnout střednědobou výši inflace (v horizontu 12 až 18 měsíců) a určit tak její nesoulad se stanoveným inflačním cílem. Tato střednědobá prognóza tedy ovlivňuje současné nastavení úrokových sazeb.

Cílování inflace bylo vůbec poprvé uskutečněno Rezervní bankou Nového Zélandu v roce 1989. Od té doby většina centrálních bank vyspělých zemí funguje v režimu cílování inflace. Tento režim používá 35 z 36 členských zemí OECD a 17 zemí ze skupiny G20 (ČNB, 2021). Česká národní banka používá režim cílování inflace od roku 1998.

2.2.4 Měnová politika v historii našeho státu

Tato kapitola popsal nástroje měnové politiky a působení centrálních bank ve fungujících tržních ekonomikách. Vývoj našeho hospodářství, a tedy i oblasti peněžnictví, však byl od počátku vzniku samostatného československého státu v roce 1918 až do doby, kterou sleduje tato práce, tj. rok 1953, značně turbulentní. Československé měnové záležitosti spravovalo během tohoto 35 letého období rovnou 5 různých institucí! (viz. tab. 1) Přesto po většinu času té nelehké doby byla naše země demokratickým státem a na tomto základě uskutečňovala i svoji měnovou politiku. Popis tržních měnových nástrojů zde proto má své místo.

Tabulka 1: Instituce centrálního bankovníctví v Československu (1918-1989)

Období	Centrální měnová instituce
1918-1919	Rakousko-Uherská banka
1919-1926	Bankovní úřad ministerstva financí
1926-1939	Národní banka Československá
1939-1945	Národní banka pro Čechy a Moravu
1945-1950	Národní banka Československá (obnovená)
1950-1989	Státní banka československá

Zdroj: Historie ČNB (vlastní zpracování)

Transformace československého hospodářství, a tedy i oblasti peněžnictví, z tržního na centrálně řízené započala již přijetím Košického vládního programu dne 5. dubna 1945. Po únorovém převratu v roce 1948 nadále pokračovala zvýšeným tempem. Oblast peněžnictví byla reorganizována podle sovětského modelu tzv. monobanky. Okamžikem, kdy byla tato transformace v padesátých letech dokončena, ztratily peníze funkci, kterou běžně plní v tržních ekonomikách a nebyl zde již ani prostor pro standardní měnovou politiku.

Podrobná analýza tohoto nešťastného období v hospodářské a měnové historii Československa je obsažena v praktické části textu.

3 MĚNOVÁ POLITIKA A JEDNOTLIVÉ EKONOMICKÉ ŠKOLY

Za účelem lepšího pochopení měnových opatření popsaných v praktické části textu seznámí tato kapitola čtenáře s významnými ekonomickými směry, které měly jako objekt svého zájmu měnovou politiku. Představena bude Keynesova monetární teorie a monetarismus Milтона Friedmana.

3.1 Keynesovská monetární teorie

Ve 20. a 30. letech minulého století, zejména díky hospodářské krizi v letech 1929-1933, sílily pochybnosti, zdali je samoregulace tržního mechanismu schopna navrátit ekonomiku do stavu rovnováhy při plném využití všech dostupných zdrojů, včetně práce. Zakladatelem myšlenkového proudu, který na takto vzniklou situaci reagoval, byl John Maynard Keynes (1883-1946).

Co znamená být keynesiánцем lze dle Buchholze (1993, s. 181) shrnout do dvou bodů, a sice, že hospodářství založené na čistě soukromém principu nemůže nikdy dosáhnout plné zaměstnanosti, a že chybějící prostor může být zaplněn vládními výdaji. V praxi to znamená, že kdykoliv se v ekonomice státu zavádí vládní programy na podporu hospodářství, snižují se daně za účelem spotřeby apod., vyznává se Keynes.

Keynesovo učení hlásalo nutnost státních zásahů do ekonomiky a změnilo tak dosavadní představy o jejím fungování. Stalo se základem pro proticyklická opatření a dosažení plné zaměstnanosti.

Keynes se na počátku své kariéry věnoval problematice **stability kupní síly peněz**. Vycházel z představy, že základním prvkem nestability ekonomiky je *nestálost kupní síly peněz*. Vycházel z cambridžské verze kvantitativní teorie peněz, kterou dále rozpracoval s cílem analyzovat faktory, které ovlivňují kupní sílu peněz, a hledat tak možnosti její stabilizace (Koderová, 2008, s. 75).

Ve své práci z roku 1923 nazvané *Traktát o peněžní reformě* si Keynes klade otázky, čím je determinována kupní síla peněz, jaké jsou hlavní příčiny její nestálosti a jakým způsobem by ji bylo možno stabilizovat. Své úvahy zakládá na upravené cambridžské rovnici kvantitativní teorie peněz. Pracuje s pojmem *reálné peněžní zůstatky*, což je hotovost, kterou si ekonomické subjekty z různých důvodů drží a tvoří tak určitý podíl na jejich peněžních důchodech. Jak dále vysvětluje Sojka (1999, s. 36), znamenají částku, která je potřebná na nákup spotřebních statků a služeb a která má přesně odpovídající kupní sílu.

Keynesova verze kvantitativní teorie peněz je založena na výchozím tvaru:

$$M = q \times P,$$

kde:

- M = množství peněz,
- q = počet jednotek spotřebních statků, na jejichž nákup si domácnosti udržují peněžní zůstatky,
- P = cenová hladina spotřebních statků a služeb.

Výraz $q \times P$ vyjadřuje v Keynesově pojetí reálné peněžní zůstatky.

Dle Sojky (2000, s. 107) svojí úpravou cambridžské rovnice Keynes vyjadřuje, že kupní sílu peněz rozhodujícím způsobem ovlivňuje počet jednotek spotřebních statků a služeb (q), na jejichž nákup si domácnosti udržují peněžní zůstatky. Počet těchto jednotek je však velmi nestálý v důsledku náhlých a nepředvídatelných změn reálných příjmů domácností, které kolísají z důvodu nerovnoměrného vývoje vyspělé tržní ekonomiky. Tyto výkyvy lze podle Keynesa zmírnit reformou peněžní a úvěrové soustavy.

V *Pojednání o penězích* z roku 1930 Keynes nadále vychází z představy, že pro úspěšné fungování rozvinuté tržní ekonomiky je klíčovou záležitostí stálost kupní síly peněz. Za hlavní příčinu kolísání kupní síly peněz zde však považuje investice. Zavádí **příjmově-výdajový přístup**, který je založen na analýze příjmů domácností, zdrojů jejich vzniku a jejich užití domácnostmi.

V další etapě rozvíjel Keynes **teorii efektivní poptávky**, která je považovaná za Keynesův hlavní přínos v oblasti rozvoje ekonomické teorie. Ve svém vrcholném díle této etapy, *Obecné teorii zaměstnanosti, úroku a peněz*, představil Keynes koncepci tržní ekonomiky, v níž hrají peníze důležitou úlohu a představují významný prvek umožňující ochranu proti negativním následkům nejistoty. U Keynesa je představa, že se peníze mohou stát nejvýhodnější formou udržování bohatství, úzce spojená právě s problémem nejistoty. Keynes položil důraz na funkci peněz jako uchovatele hodnoty.

Keynes ve své *Obecné teorii* odmítl neoklasické pojetí úrokové míry jako alternativní ceny současné spotřeby i bezprostřední vazbu úroků a mezního produktu kapitálu. Tím popřel i úlohu úrokové míry jako nástroje automatického vyrovnávání úspor a investic. Chápal úrokovou míru jako čistě peněžní jev, spojený s preferencí likvidity. Keynesova koncepce preference likvidity je založena na rozpracování motivace držby peněžní hotovosti.

V této souvislosti se Keynesovská teorie označuje jako teorie motivů (Kodera, 2007, s. 92). Důsledkem působení motivů na ekonomické subjekty je preferování likvidity, tedy peněz. Kdyby totiž motivy, jejichž důsledkem je preferování peněz nepůsobily, ekonomické subjekty by peníze nedržely, protože peníze jsou aktivem, které nenesou výnos.

Motiv důchodu – důchod je zpravidla domácnostem vyplácen v jednotlivých dávkách, ovšem výdaje na spotřebu rovněž probíhají v dávkách, a to s jinou frekvencí, než je frekvence vyplácených důchodů. Příjem důchodů a výdaje tedy nespádají do jednoho časového období a z toho důvodu je nezbytné držet určitou zásobu peněz. Tato zásoba závisí na výši výdajů a ty zase na výši důchodů, z čehož lze vyvodit závěr, že velikost zásoby peněz, které daný ekonomický subjekt drží, závisí na velikosti důchodů.

Motiv podnikání – rovněž firmy jsou nuceny držet část svých příjmů v podobě peněz, neboť musí hradit náklady, které jim v souvislosti s jejich výrobní či obchodní činností vznikají, avšak jejich příjmy nejsou shodné s obdobím, kdy dochází k úhradě nákladů.

Motiv důchodu a motiv podnikání se společně označují jako *transakční motiv* držby peněz.

Samotný Keynes (2020, s. 178) označuje motiv důchodu a motiv podnikání souhrnně jako *motiv oběhu*, tj. potřebu hotových peněz pro běžné transakce povahy osobní a podnikatelské.

Motiv opatrnosti – ekonomické subjekty si drží určitou zásobu peněz pro nepředvídané výdaje, případně pro překonání situace spojené s vážnutím příjmů. Pokud by si totiž v podmínkách nejistoty nevytvářely vyšší zásobu peněz, než jsou očekávané výdaje, vystavují se nebezpečí, že se stanou v případě nepředvídaných výdajů nelikvidní.

Výše peněžních zůstatků vytvářených na základě transakčního a opatrnostního motivu závisí na velikosti důchodu, nezávisí však na úrokové míře. Na úrokové míře závisí spekulativní motiv preference likvidity.

Spekulativní motiv preference likvidity chápe peníze jako aktivum. Ekonomické subjekty se na základě tohoto motivu rozhodují, zda budou držet své bohatství v penězích nebo jiném aktivu. V případě Keynesovy poptávky po penězích uvažujeme pouze dvě aktiva: *peníze a dluhopisy*. Spekulativní motiv držby peněz úzce souvisí s očekáváním ekonomických subjektů o vývoji cen dluhopisů, resp. úrokové míry. Očekávají-li kapitálové ztráty, které by převážily výnosy z úroku, budou dávat přednost držbě peněz. Jakmile přesáhne výnos v podobě úroku očekávané kapitálové ztráty, budou dávat přednost držení dluhopisů.

3.2 Monetarismus

Monetarismus zdůrazňuje aktivní úlohu peněz a monetární politiky v tržní ekonomice. Je založen na představě, že keynesovská makroekonomie podcenila úlohu peněz v ekonomice a tím i peněžní politiku a nebezpečí inflace. Monetaristické koncepce spojuje důraz na úlohu peněz a monetární politiky, kritika keynesovského státního intervencionismu, zejména rozpočtové politiky zaměřené na regulaci agregátní poptávky ve spojení s keynesovskou politikou plné zaměstnanosti. Východiskem monetarismu je představa o přirozené vnitřní stabilitě tržní ekonomiky, která podle něj disponuje dostatečnými samoregulačními mechanismy (Sojka et. al., 2000, s. 181).

Zakladatelem monetarismu byl Milton Friedman. Dle Fergusona (2019, s. 212) si tento významný ekonom a držitel Nobelovy ceny za ekonomii z roku 1976 získal svůj věhlas oživením myšlenky, že inflace je důsledkem přílišného nárůstu nabídky peněz. Jádrem Friedmanovy teorie se stala poptávka po penězích.

Základní charakteristikou monetarismu je kauzální vztah mezi mírou růstu množství peněz v oběhu a mírou růstu nominálního důchodu. Další klíčovou tezí monetarismu je představa existence časových zpoždění mezi změnou množství peněz v oběhu a změnou nominálního národního důchodu. Současný stav nominálního národního důchodu tedy závisí na tom, jaká byla nabídka peněz v minulosti. Změny nominálního národního důchodu vyvolané změnou množství peněz v oběhu se projeví nejprve v reálném národním důchodu a teprve pak v cenách. Inflaci považoval Friedman v souladu s kvantitativní teorií peněz za výlučně peněžní jev, způsobený rychlejším růstem nabídky peněz, než je růst reálného národního důchodu.

Friedman rozlišuje mezi *nominálním* množstvím peněz, které chápe jako množství peněz v určitých početních jednotkách, a *reálným* množstvím peněz, které vyjadřuje jejich kupní sílu. Tyto dvě veličiny jsou spojeny cenami a očekáváním držitelů peněz, protože reálné množství peněz je oceněním nominálního množství peněz v cenách, které budou převládat v době, na kterou se s držbou zůstatků peněžních hotovostí počítá. Ekonomický subjekt se ve Friedmanově pojetí chová racionálně a držbu peněžní hotovosti hodnotí na základě užitku, který mu přináší. Pro ekonomické subjekty je v tomto směru rozhodující kupní síla peněz a její předpokládané změny.

3.2.1 Friedmanova poptávka po penězích

Milton Friedman chápal kvantitativní teorii peněz především jako teorii poptávky po penězích, která vychází z rozlišení držitelů peněz na dvě základní skupiny: *podniky* a *domácnosti*. Podniky drží peníze v zájmu zajištění kontinuity výroby. Peníze mají pro podniky podobný význam jako stroje, zásoby surovin apod. Plní úlohu produkčních statků a jsou jedním z druhů aktiv nezbytných pro chod podniku. Domácnosti volí, v jaké podobě budou udržovat své bohatství, na základě úvah o tom, jaký užitek jim z každé jeho podoby plyne. Peníze drží pro překlenutí doby mezi prodeji a koupěmi, z důvodu časového nesouladu mezi příjmy a výdaji (transakční motiv preference likvidity), za účelem nečekané výhodné koupě apod.

Východiskem těchto úvah je vedle cambridgeské verze kvantitativní teorie peněz i Keynesova teorie preference likvidity. Ovšem na rozdíl od Keynesa, u něhož se ekonomické subjekty rozhodují mezi držbou peněz a obligací, je u Friedmana tato volba mnohem širší.

Monetaristická teorie poptávky po penězích uvažuje pět základních aktiv, do kterých může být rozděleno bohatství. Těmito základními aktivy jsou **peníze, dluhopisy, akcie, fyzické statky a lidský kapitál**.

Peníze jsou definovány jako hotovostní zůstatky v rukou nebankovních subjektů a zůstatky na běžných účtech v bankách. V případě **dluhopisů** jde o kupónové dluhopisy s pevným úročením, státní i soukromé, **akcie** jsou chápány v běžně používaném smyslu. **Fyzické statky** jsou statky spotřebního charakteru, které nejsou spotřebovávány jednorázově (nemovitosti, umělecké předměty apod.). **Investice do lidského kapitálu** představují prostředky, které jsou vynakládány na vzdělání, na získávání odborných zkušeností a dalších dovedností, do péče o zdraví apod. (Koderová, 2008, s. 133)

Poptávka po penězích tedy ve Friedmanově pojetí závisí na celkovém bohatství, které lze držet ve výše uvedených formách, na ceně a výnosech každé alternativní formy bohatství a na vkusu a preferencích subjektů, kteří bohatství vlastní.

Friedman staví svoji teorii poptávky po penězích na obdobných principech jako teorii poptávky po ostatních aktivech. Ptá se, co určuje velikost zůstatků peněžních hotovostí, které se rozhodly ekonomické subjekty si ponechat. Je při tom třeba rozlišovat mezi nominálními a reálnými zůstatky peněžních hotovostí. Pro ekonomické subjekty jsou rozhodující reálné zůstatky peněžních hotovostí a jejich velikost je z dlouhodobého hlediska určena objektivními podmínkami rozvoje ekonomiky. Na základě své analýzy poptávky po penězích dochází Friedman k závěru, že má *poptávka po penězích velmi stabilní povahu*.

Podle Friedmana je tržní ekonomika v zásadě stabilním systémem, což platí i pro poptávku po penězích. Jakékoliv vychýlení v podobě hospodářského cyklu, inflace a dalších nerovnovážených jevů nemá příčiny ve vnitřním fungování tržní ekonomiky, ale je výsledkem působení vnějších činitelů. Za rozhodující z nich považuje Friedman státní zásahy do ekonomiky založené na keynesovské teorii, které mají za následek růst schodku státního rozpočtu a růst nabídky peněz spojený s expanzivní monetární politikou (Sojka, 1996, s.57).

3.2.2 Friedmanovo pojetí nabídky peněz

Friedman považuje náhlé či rozsáhlé změny v *nabídce peněz* za rozhodující činitel, který v tržní ekonomice vyvolává nerovnovážné situace. Tyto změny vyvolávají šoky v *poptávce po penězích* a skrze ni dále ve vývoji dalších ekonomických veličin, jako je nominální a reálný národní důchod či zaměstnanost. Peněžní nabídka a peněžní poptávka tak představují dvě klíčové proměnné ve Friedmanově peněžní teorii.

Peněžní nabídka je v nominálním vyjádření dána množstvím peněz v ekonomice, a to bez ohledu na to, jakým způsobem jsou do oběhu dodávány. Její objem bývá zpravidla řízen měnovou autoritou. Reálná nabídka peněz je naproti tomu dána množstvím statků a služeb, které lze za dané množství peněz směnit. Její velikost je tedy determinována rozhodnutími spotřebitelů o výdajích na nákupy zboží a služeb (Koderová, 2008, s. 137).

Jak dále přibližuje Sojka (2000, s. 186), vychází Friedmanova teorie z představy, že peníze nejsou v krátkém a středně dlouhém období neutrální. Změny nabídky peněz mají v krátkém a středně dlouhém období reálné důsledky v podobě změn reálného národního důchodu a zaměstnanosti. V dlouhém období se však projevují pouze nominálně, tedy pouze růstem nebo poklesem hladiny cen. V dlouhém období jsou tedy podle Friedmana peníze neutrální. Nabídka peněz je ve Friedmanově pojetí autonomní veličinou, která je ve značné míře nezávislá na fungování ekonomiky a trhu. Hlavní úlohu zde hraje emisní politika vlády a bankovní soustava.

Ve Friedmanově pojetí je tržní ekonomika v podstatě stabilní, rovnovážný systém a je jí vlastní tendence růst. Kolísání ekonomického cyklu považuje za nevyhnutelný průvodní jev dynamické společnosti. Vznik závažnějších poruch ekonomického vývoje, jako je recese či inflace, spojuje s působením mimoekonomických příčin, které nemají svůj původ v přirozeném vývoji tržní ekonomiky. Za nejvýznamnější zdroj takových poruch považuje nesprávnou monetární politiku vlády, která vede k peněžním poruchám.

Nabídka peněz je hlavním činitelem, který může vyvolávat poruchy ve vývoji ekonomiky. V případě zvýšení nabídky peněz se vytváří tlak na růst cen aktiv a pokles úrokových sazeb. V důsledku toho vznikají podněty vytvářet nová aktiva, rozšiřovat investice a zvyšovat zaměstnanost a nabídku statků a služeb. Jelikož však má tržní ekonomika dlouhodobou tendenci pohybovat se na úrovni optimálního využití zdrojů, je tento vliv pouze krátkodobý. Dlouhodobě se tak bude růst nabídky peněz projevovat pouze proporcionálním růstem hladiny cen. Jedinou formou hospodářské politiky, která nebude vyvolávat poruchy ve vývoji tržní ekonomiky, je monetární politika zaměřená na stálý růst nabídky peněz a tím i stabilní vývoj množství peněz v oběhu.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

V teoretické části práce byla shrnuta historie a funkce peněz, byly představeny hlavní teoretické myšlenkové směry zabývající se měnovou politikou a byly popsány nástroje měnové politiky a role centrální banky v případě fungující tržní ekonomiky. Nastane-li ovšem v ekonomice nerovnováha, měnová politika je nucená odchytil se od standardních nástrojů a situaci je třeba řešit radikálním způsobem. Takovýto radikální postup se nazývá měnová reforma a je vždy spojen s razantními kroky státní politiky.

Jak uvádí ve svém článku František Vencovský (1993, s. 394), měnová reforma mění kompletně peněžní systém státu poté, „*co došlo k takovému jeho rozvratu a k takovému propadu kupní síly peněžní jednotky, že nelze přejít k nové měnové politice, aniž by se rozvrácený peněžní systém nenahradil novým, a to i za cenu úplného nebo jen částečného obětování dosavadních peněžních rezerv obyvatelstva.*“ V historii československého státu proběhly celkem tři měnové reformy, a sice v letech 1919, 1945 a 1953.

Měnová odluka naproti tomu znamená opuštění dosavadní měny a zejména měnové politiky spojené s jiným státem. Dochází k ní tedy zpravidla při rozpadu států se společným peněžním systémem a se společnou měnovou politikou. Měnová odluka může být spojena s měnovou reformou, což se u nás stalo v roce 1919, anebo může probíhat bez měnové reformy, tj. aniž by byly jednorázově zrušeny výsledky dřívější společné měnové politiky. Měnovou odlukou jsou ovšem vytvořeny podmínky pro vlastní měnovou politiku nového státu. Dochází rovněž k novému označení peněz, případně k výměně peněz. Tato situace u nás nastala při rozpadu Československa v roce 1993.

V této části bude popsán vývoj v oblasti měny od vzniku samostatného československého státu v roce 1918, budou analyzovány měnové reformy z roku 1919 a 1945, čímž bude představena cesta, která vedla k monetárnímu řešení v Československu v roce 1953.

4 SITUACE VEDOUcí K REFORMĚ V ROCE 1919

V rámci Rakousko-Uherské monarchie docházelo k diskriminaci českých hospodářských zájmů, což se plně projevilo i v řízení peněžního oběhu. Ačkoliv byla činnost Rakousko-Uherské banky systémově konstruována tak, aby nedocházelo při realizaci peněžní politiky na zohledňování národnostních, oblastních, oborových či jakýchkoliv ostatních dílčích zájmů, v praxi se toto dělo a rozhodování Rakousko-Uherské banky lze označit za jednoznačně diskriminační. České země se přitom před vznikem první světové války podílely na průmyslové výrobě rakouské části monarchie (tzv. Předlitavska) ze 70 až 75 %. Úvěrová politika Rakousko-Uherské banky však nestačila pokrýt zvýšené požadavky rozmáhajícího se českého průmyslu a obchodu. V reakci na to dne 21. dubna 1890 zahájila svou činnost **Zemská banka království českého**. Jednalo se o banku obchodního typu, která se zaměřovala na dlouhodobé, zejména hypotéční a investiční úvěry, které byly velmi potřebné pro rozvoj české ekonomiky. Nejednalo se o emisní (v tehdejší terminologii „cedulovou“) banku.

V roce 1892 vznikla rakousko-uherská korunová měna, jejíž název byl **koruna (K)** a dělila se na 100 haléřů. Úspěšná měnová politika Rakouska-Uherska po roce 1892 byla založena na kurzové stabilitě, devizové konvertibilitě, provázanosti měny se zlatem a pevné kupní síle koruny. Tyto zásady, které vedly ke stabilitě rakousko-uherské koruny, dle Vencovského (2003, s. 14) značně ovlivnily úvahy o peněžním uspořádání a o měnové politice při vzniku Československa v roce 1918.

Určení zlatého obsahu 1 K bylo takové, že z 1 kg ryzího zlata bylo raženo 3280 K, koruna tedy měla obsah 0,304878 g zlata. Přestože byl stanoven zlatý obsah nové peněžní jednotky, nejednalo se o čistou zlatou měnu, neboť nebyla možná volná ražba zlatých mincí a nebyla rovněž zavedena povinnost Rakousko-Uherské banky směňovat koruny za zlato v zákonné relaci. Existovala pouze povinnost směňovat bankovky za „zlaté devizy“, tedy za devizy zemí, kde byla zavedena směnitelnost za zlato. Rakousko tak mělo měnu zlaté devizy (Vencovský a Půlpán, 2005, s. 60).

Peněžní reforma v roce 1892 vytvořila podmínky pro stabilizaci měnových poměrů. Nastalo období klidného měnového vývoje, které bylo přerušeno vypuknutím 1. světové války.

Už 4. srpna 1914 byla císařským nařízením zmocněna vláda k mimořádným opatřením v řízení měnové politiky. Vláda tohoto zmocnění využila způsobem, kdy zrušila předpisy o povinném zlatém krytí i předpisy, které zakazovaly bance poskytovat úvěry státu. Tímto krokem si stát zajistil možnosti pro financování války emisí státovek. Banka pak běžně

lombardovala všechny rakouské a uherské válečné půjčky, a to již od prvních měsíců válečného konfliktu se stále větší progresí. Vládní dluh úvěrovaný centrální bankou vzrostl z 0,1 mld. K v červnu 1914 na neuvěřitelných 48,8 mld. K ke konci války. Celkové státní zadlužení dosáhlo 101,1 mld. K (Vencovský, 2001, s. 29). Nastal prudký růst oběživa a vzestup cenové hladiny. Inflace dále kulminovala po skončení války a způsobila značně složitou hospodářskou a měnovou situaci novému státu, kdy řízení peněžního oběhu zůstávalo stále ještě v kompetenci Rakousko-Uherské banky.

Katastrofální měnový stav, který po sobě zanechala habsburská monarchie po prohrané válce, je patrný ze srovnání posledního předválečného a posledního poválečného výkazu banky.

Tabulka 2: Inflační vývoj během 1. sv. války (v mil. K)

Inflační vývoj během války (v mil. K)			
	23. 6. 1914	26. 10. 1918	28. 2. 1919
Zásoba zlata (1 kg za 3 278 K)	1 237	267	262
Lombardované úvěry (především státní dluhopisy)	187	4 095	9 319
Přímé úvěry rakouské a uherské vládě	-	26 432	32 408
Úvěry na pokladniční poukázky rakouské a uherské vlády	-	2 929	7 115
Oběh bankovek	2 130	30 680	37 570

Zdroj: Bankovní úřad ministerstva financí, výroční zpráva za rok 1920

Jak je patrné z tab. 2, na počátku války byly v Rakousko-Uhersku v oběhu bankovky v hodnotě 2,1 miliardy korun, zatímco v únoru 1919 v hodnotě 37,6 miliard korun, tedy patnáctinásobek předválečného stavu. Inflační emise peněz během války měla za následek jejich značné znehodnocení. Oficiální cenová hladina se během války zvýšila na pětinašobek (Tomšík et al., 2018, s. 13).

Hospodářská situace československého státu po válce byla rovněž kritická. Obyvatelstvo se nacházelo v bídě, průmysl bez surovin. Kromě měnových důsledků, tj. dezolátního stavu převzaté rakousko-uherské měny, mělo financování války katastrofický dopad i na státní rozpočet, kdy ke konci války dosáhl státní dluh šestinásobku předválečného stavu.

5 RAŠÍNOVO ŘEŠENÍ

Dne 28. října 1918 vyhlásil Národní výbor československý samostatný československý stát. První vláda byla ustanovena revolučním Národním výborem 14. listopadu 1918. Jejím předsedou byl jmenován *Karel Kramář* a ministrem financí *Alois Rašín*. V prosinci 1918 se do svobodné vlasti vrátil ze zahraničního odboje prezident *T. G. Masaryk*. V této převratné době neexistovala přesná dělicí čára mezi kompetencemi vlády a parlamentu. Vážných problémů vyžadujících rychlé řešení bylo mnoho. Bylo však zřejmé, že zvláště naléhavé bude, kromě zajištění výkonu nové státní moci, napravit rozvrácené peněžní poměry a dát novému státu spolehlivou měnu. Tímto úkolem byl pověřen ministr financí Alois Rašín.

Jedním z prioritních úkolů vlády bylo rychle a radikálně se izolovat od rozvráceného peněžního vývoje poražené monarchie. Poté, co se v listopadu 1918 nepodařilo dosadit do Rakousko-Uherské banky mezinárodní kontrolu, navrhl ministr Alois Rašín bance, že umožní na území nově vzniklé Československé republiky prozatímní oběh dosavadní měny, ale za těchto podmínek:

- každému nástupnickému státu bude dáno právo ustavit vládního komisaře, který bude dohlížet na činnost banky,
- válečné půjčky nebudou už lombardovány a československá vláda nepřejímá závazek ručení za škody, které vznikly lombardem válečných půjček,
- žádnému z nástupnických států nesmí banka poskytovat úvěry, pokud s tím nesouhlasí ostatní státy.

Vedení Rakousko-Uherské banky však kategoricky odmítlo zákaz lombardování válečných půjček. Rakousko-Uherská centrální banka, která nadále plnila funkce centrální banky pro nástupnické státy, pokračovala v lombardování cenných papírů rakouské a maďarské vlády. Jak ukázala již tab. 2, tyto úvěry vzrostly za pouhé čtyři měsíce od vzniku československého státu, konkrétně od 26. října 1918 do 28. února 1919 více než dvojnásobně, a to ze 4 095 mil. na 9 319 mil. korun. Množství bankovek v oběhu včetně zálohových účtů se za stejnou dobu zvýšilo z 36,5 na 51,9 mld. korun, tedy o 42 % (Průcha et al., 2004, s. 59), přičemž zhruba pětina této částky, tedy 10 mld. korun, připadla na Československo (Rašín, 1922, s. 40). Na to reagovala československá vláda okamžitým vlastním zákazem filiálkám banky lombardovat na území Československa rakouské a uherské válečné půjčky. Nenabízelo se jiné řešení, než přikročit k vlastním opatřením suverénního státu a vytvořit vlastní měnu (Vencovský, 2001, s. 30).

Provedení odluky peněžního oběhu od rakousko-uherské měny bylo natolik naléhavé, že mělo přednost před definitivním systémovým a institucionálním uspořádáním. Ministr Rašín si byl vědom toho, že výsada emitovat peníze by měla být svěřena klasické nezávislé emisní bance, nikoliv úřadu, který by byl vystaven politickým vlivům. Zřízení takové banky však nebylo v dané situaci reálné, a tak bylo rozhodnuto, že prozatím bude emisi peněz zajišťovat ministerstvo financí prostřednictvím **Bankovního úřadu ministerstva financí**. Ten byl ustaven na základě Nařízení vlády z 6. března 1919 o úpravě poměrů k Rakousko-Uherské bance a zahájil činnost 11. března 1919 s hlavním cílem spravovat vývoj v měnové oblasti. Následně byla zákonem č. 187/1919 Sb. z dubna 1919 (tzv. měnový zákon) zavedena koruna československá (Kč) jako měnová jednotka nově vzniklého státu (Tomšík et. al., 2018, s. 15).

Bankovní úřad ministerstva financí vykonával všechny funkce, které zpravidla patří emisní bance:

- prováděl měnovou politiku včetně emise peněz eskontem obchodních směnek a operacemi s cennými papíry,
- přijímal vklady bank na žirové účty,
- kupoval a prodával zlato,
- spravoval zlatou a devizovou rezervu,
- řídil devizové hospodářství včetně měnového kurzu.

Díky tomuto právnímu i faktickému stavu tedy v tomto období byly v oběhu státovky, nikoliv ještě bankovky (Vencovský, 2003, s. 28).

Další vývoj ukázal, že zřízení Bankovního úřadu a jeho politika se v tehdejších podmínkách plně osvědčily. Rašín coby ministr financí dal pevný základ nové měně, byl jejím nekompromisním strážcem a nepřipustil, aby se měnovou politikou ulehčilo těžkým finančním problémům jeho vlastního resortu. Nepočítalo se ovšem s tím, že toto provizorní řešení potrvá tak dlouho (Vencovský a Půlpán, 2005, s. 67).

5.1 Měnová reforma 1919

Měnová reforma, provedená ve dnech 3. až 9. března 1919, znamenala rozhodující krok k překonání nepříznivé měnové situace. Koncepce, příprava i organizace reformy byly zcela v kompetenci prvního ministra financí Aloise Rašína.

Nejbližším cílem Rašínovy měnové reformy bylo:

- provést odvalu peněžního oběhu na území Československa od ostatních nástupnických států habsburské monarchie,
- vytvořit vlastní peněžní jednotku,
- radikálně omezit peněžní oběh, aby se tak dosáhlo zvýšení a upevnění kupní síly nové peněžní jednotky,
- provést vhodná systémová opatření k řízení peněžního oběhu.

Názory na pojetí a způsob provedení nezbytné měnové reformy se zformovaly do tří směrů:

- tzv. **repudiace**, tj. odmítnutí všech dosavadních rakousko-uherských bankovek a jejich nahrazení novými penězi v poměru 1:1,
- odstupňovaná **devalvace** předložených hotovostí a pohledávek,
- **restrikce** peněžního oběhu a uznání jen určitého množství předložených bankovek.

Repudiace by významně ulehčila vládním financím, neboť všechny bankovky, emitované během války, byly v zásadě válečnou půjčkou pro bývalou monarchii. Tento postup by byl ovšem velmi nespravedlivým vůči obyvatelstvu, protože stát by takto válečným dluhem zatížil občany.

V případě *devalvace* nebylo jasné, v jaké míře a podle jakých kritérií měnu devalvovat.

Bylo tedy rozhodnuto, že měnová reforma proběhne třetím způsobem, tj. *restrikcí peněžního oběhu*. Zastáncem tohoto přístupu byl od počátku ministr financí Alois Rašín.

5.2 Příprava a provedení reformy

První fáze reformy znamenala silnou restrikci peněžního oběhu za účelem postupného zvyšování vnitřní i vnější kupní síly měny. Snahou bylo alespoň částečně napravit válečné inflační znehodnocení.

25. února 1919 byl přijat *Zákon č. 84/1919 Sb.*, jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolkování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky.

Hned nato byla obsazena celá státní hranice, zastavena přeprava osob a zboží přes hranice a veškerý poštovní styk s cizinou. Po republice byly rozvezeny vyhlášky, tiskopisy a kolky. Obyvatelstvo bylo vyzooměno tiskem, na venkově i vyhlášením na návších, v kostelech apod. Celá akce proběhla v sedmi dnech od 3. do 9. března 1919, na Slovensku do 12. března 1919.

Předložené bankovky byly označeny kolkem rovnajícím se jednomu procentu její nominální hodnoty a do oběhu se vrátila polovina. Na druhou polovinu byly vydány vkladní listy, znějící na jméno a úročené 1 % od 15. března 1919. Tyto vkladní listy byly mezi fyzickými osobami nepřevoditelné. Jednalo se o nezastavitelné a nezabavitelné státní dluhopisy, kterými se mohla později splácet mimořádná dávka z majetku a z přírůstku na majetku. Hotovosti státních pokladen a částky potřebné k nejbližším výplatám mezd byly okolkovány a vráceny plně.

Tabulka 3: Přehled množství bankovek předložených ke kolkování v březnu 1919 (v mil. K)

Předloženo ke kolkování	7 157
• z toho domácnosti	5 149
• z toho státní pokladny a na mzdy	2 008
Okolkováno a vráceno	
• domácnostem	2 696
• státním pokladnám a na mzdy	2 008
Celkem okolkováno	4 704
Zadrženo a kryto 1% státními dluhopisy	2 453

Zdroj: Vlastní zpracování dle Vencovského

Jak je patrné z tabulky, z úhrnu bankovek předaných ke kolkování v částce 7,2 mld. K bylo zadrženo 2,5 mld. K, tj. 34,3 %. Byla vyhlášena povinnost přihlásit všechny druhy peněžních vkladů, žirové účty a pokladní poukázky Rakousko-Uherské banky. Nepřihlášené propadaly ve prospěch státu, řádně přihlášené se mohly vyplácet do výše 50 %.

Tímto krokem byl osamostatněn peněžní oběh na území Československa, odloučen od peněžního oběhu v ostatních zemích bývalé monarchie a podřízen vlastní peněžní politice státu. Stále se však jednalo o peníze rakousko-uherské, třebaže byly okolkovány. Již o měsíc později, v dubnu 1919, byla *Zákonem č. 187/1919 Sb.* (zákon, jímž se upravuje oběh a správa platidel v Československém státě, tzv. měnový zákon) zavedena jako měnová jednotka „koruna československá – Kč“ a určeno, že „jedna koruna československá se počítá za jednu korunu rakousko-uherskou“. Současně byly vydány zásady pro jejich emisi a správu, která byla prozatímně svěřena do sféry ministra financí.

Stažením bankovek při kolkovací akci v březnu 1919, jakož i zablokováním bezhotovostních peněz na žirových účtech a v pokladních poukázkách, a následnou výměnou okolkováných bankovek za nová platidla, což byly státopvky, vznikl tzv. **státopkový dluh**, který byl velmi

přesně propočítán a podle výkazů Bankovního úřadu ministerstva financí představoval částku 10 189 905 599 Kč (Vencovský, 2003, s. 32). Státovkový dluh se stal závazkem československého státu vůči Bankovnímu úřadu Ministerstva financí a následně pak vůči Národní bance Československé. Měl být postupně splácen z příjmů plynoucích z výběru dvou mimořádných dávek – dávky z majetku a dávky z přírůstku majetku (Tomšík et al., 2018, s. 16).

Kolkovací akce byla součástí celkové koncepce nápravy měny, jejímž záměrem bylo postupné zvyšování kupní síly nové měny a její zhodnocování, a to jak vnitřní ve vývoji cenové hladiny, tak vnější ve vývoji kursu koruny. To bylo smyslem restriktce oběživa.

Druhým krokem Rašínovy měnové reformy po peněžní restriktci bylo zavedení dávky z majetku a dávky z přírůstku na majetku, kterou samotný Rašín považoval „za korunu reformní politiky“. Během své řeči v Národním shromáždění 25. února 1919 Rašín zdůraznil, že tato dávka není určena na krytí vládních výdajů, ale souvisí výhradně s reformou měny za účelem její nápravy. Posláním těchto dávek dle Rašína mělo být upevnění nové československé měny a jejich vlastním měnovým účelem umořování státovkového dluhu.

Dávka z majetku a z přírůstku majetku byla uzákoněna až v roce 1920, ale již současně s kolkováním peněz byl proveden soupis movitého i nemovitého majetku, cenných papírů a vkladů.

5.3 Rašínova koncepce deflační politiky

Jak již bylo řečeno, prvním krokem a současně základním rysem Rašínovy měnové koncepce byla výrazná *restriktce peněžního oběhu*, která měla vést ke zvýšení vnitřní kupní síly koruny, tj. snižováním domácí cenové hladiny, a současně ke zvýšení její vnější kupní síly, tj. zvyšováním kurzu v zahraničí. Následně pak bylo cílem na této vyšší úrovni ustálit, tj. stabilizovat hodnotu československé koruny. Jednalo se tedy o *deflační koncepci*, jejímž záměrem bylo alespoň částečně napravit situaci, vzniklou během války, kdy došlo ke znehodnocení rakousko-uherských peněz předválečným věřitelům a rovněž posílit důvěru zahraničí v československé hospodářství.

Jak přibližuje Hampl (2019, s. 40), představou Rašína bylo vrátit domácí měnu, znehodnocenou válečnou inflací, z hlediska kupní síly na úroveň roku 1914. Přestože se nepodařilo stáhnout z oběhu plánovaných 50 % oběživa, ale jen asi 30 %, výsledek se i tak dostavil. „Československo naplno realizuje deflační politiku a do roku 1925 cenová hladina klesá

o více než čtyřicet procent.“ Jak bude vysvětleno dále v textu, nestalo se tak ovšem pouze restrikcí oběživa.

Rozhodující metodou, která měla zhodnotit československou měnu a zvyšovat kupní sílu koruny, byla tedy restrikce inflačního peněžního oběhu. Tento postup odpovídal kvantitativní teorii peněz, která spatřovala v usměrňování množství peněz v ekonomice hlavní faktor působící na vývoj cenové a mzdové hladiny. Toto byl hlavní smysl měnové reformy z března 1919, jejíž průběh je popsán výše. Redukoval se především rozsah hotovostního oběživa, které bylo tehdy rozhodující složkou peněžního oběhu, ale i bezhotovostních peněz, které byly na žirových účtech a v pokladních poukázkách Rakousko-Uherské banky. Výše oběživa, převzatého po Rakousko-Uherské bance, je zobrazena v tab. 4.

Tabulka 4: Výše oběživa převzatého po Rakousko-Uherské bance (v mil. Kč)

Druh převzatého oběživa	Hodnota oběživa
Bankovky (včetně jedno a dvoukorunových a z dodatečného kolkování)	8 015 mil. Kč
Žirové pohledávky věřitelů	1 617 mil. Kč
Pokladní poukázky	468 mil. Kč
Další zbytky z kolkovací akce	90 mil. Kč
Celkem oběživo	10 190 mil. Kč

Zdroj: Výkaz Bankovního úřadu Ministerstva financí

Tuto částku musel československý stát převzít jako svůj dluh při likvidaci Rakousko-Uherské banky, tj. jako své státovky. Jak již bylo popsáno výše, jedná se o tzv. **státovkový dluh**. Výši oběživa, zadržného při měnové reformě v březnu 1919 ze státovkového dluhu, zobrazuje tab. 5.

Tabulka 5: Výše oběživa zadržného ze státovkového dluhu během reformy 1919 (v mil. Kč)

Druh zadržného oběživa	Hodnota oběživa
Bankovky při kolkování	2 453 mil. Kč
Na žirových účtech	413 mil. Kč
Z pokladních poukázek	234 mil. Kč
Další zbytky z kolkovací akce	90 mil. Kč
Celkem zadrženo	3 100 mil. Kč

Zdroj: Vlastní zpracování dle Vencovského

Z výše uvedeného vyplývá, že měnovou reformou v březnu 1919 a po jejím dokončení bylo zadrženo, tedy restringováno 30,4 % peněžního oběhu.

Již samotný měnový zákon z 10. dubna 1919 (č. 187/1919) je vyjádřením praktické aplikace kvantitativní teorie peněžní. V § 10 stanovil nejvyšší přípustný oběh státovek nad stav, který vzešel z restrikce peněžního oběhu v březnu 1919. Zvýšení nově vydanými platidly bylo přípustné jen tehdy, „*je-li pro tato platidla plná soukromo-právní úhrada bankovní. Jiné rozmnožování může se státi pouze zákonem*“. Touto soukromo-právní úhradou byly v podstatě obchodní směnky a podobné dokumenty, na jejichž základě mohl Bankovní úřad ministerstva financí, který v letech 1919 až 1926 vykonával funkce centrální banky, emitovat peníze a řídit peněžní oběh. Tento „přípustný“ oběh byl Bankovním úřadem vždycky přesně propočten.

Druhým deflačním krokem a odklonem od kvantitativní teorie peněžní bylo *zavedení dávků z majetku a dávků z přírůstku na majetku*, které měly působit deflačně přes peněžní důchody. Tyto dávky měly být placeny a odčerpávat kupní sílu z tvorby peněžních důchodů. Důchodová teorie peněžní byla považována za účinnější deflační, případně inflační metodu měnové politiky. Rašín si byl právě z hlediska deflačních účinků dobře vědom rozhodujícího významu důchodové restrikce, a proto považoval zavedení dávků z majetku za „*korunu finančních opatření*“ (Rašín, 1920, s. 90). Dávka tedy měla odčerpat z trhu poválečnou přebytečnou kupní sílu, aby nezvyšovala cenovou hladinu, když začalo být jasné, že restrikce oběživa provedená při měnové reformě nestačí, ale bude třeba postupovat cestou zdanění peněžních důchodů. Výnos z těchto dávek se dle autorů Vencovského a Půlpána (2005, s. 68) předpokládal ve výši 20 až 25 miliard korun, tento předpoklad se ovšem nesplnil. Nastaly problémy s vyměřením i inkasem daně, docházelo k obcházení předpisů, zatajování majetku apod., takže ve výsledku do konce roku 1937, kdy se tato daň přestala vybírat, bylo takto inkasováno pouze 6,2 miliard korun.

5.4 Výhrady k účinnosti restriktivní politiky

Odpůrci deflační politiky Rašínovi vyčítali, že šlo o praktickou aplikaci kvantitativní teorie peněz, kterou sám ve svých názorech odmítal. Tomu se však Rašín kategoricky bránil. Ve své knize Finanční plán (1920, s. 55) uvádí:

„Bylo mi velmi vzdáleno mysliti, že zmenšení oběživa bude míti za následek snížení cen. Takové mechanické myšlení, takové vyznávání kvantitativní teorie peněžní, dle níž peníze se

pokládají za zboží a učí se, že čím více peněz v oběhu, tím vyšší ceny a naopak, nebylo nikomu tak vzdáleno jako mně. Já chtěl docílit něčeho zcela jiného. Chtěl jsem restringovat oběh na takovou míru, aby byla nouze o oběživo, aby obchodníci musili si jít vypůjčit k bankám, banky k cedulové bance, která by jim půjčila diskontem obchodních směnek, takže to, oč by potřeboval obchodní a průmyslový život více, než obnášel by stálý oběh na státovkách, bylo by národohospodářsky a bankovně kryto, vyplynulo by z potřeb hospodářského života, výměny statků, přizpůsobovalo by se jeho potřebám, takže oběh by byl větší nebo menší dle toho, byla-li by cirkulace statků větší neb menší. To by byl milový krok k úpravě měny.“

Oba reformní postupy – zadržení části peněžního oběhu v březnu 1919 při kolkování bankovek i zavedení dávky z majetku a dávky z přírůstku na majetku v roce 1920 a jejich uplatňování v dalších letech – byly ovšem z hlediska deflačního záměru neúčinné. Proti deflačnímu záměru začaly působit faktory opačné, silné a působily inflačně. Byly natolik výrazné, že vedly i k růstu peněžního oběhu, který byl zredukován měnovou reformou v březnu 1919.

Tabulka 6: Stav hotovostního oběživa ke konci příslušného roku (v mld. Kč)

Rok	Výše oběživa
1919	4,7 mld. Kč
1920	11,3 mld. Kč
1921	12,1 mld. Kč

Zdroj: Vlastní zpracování dle Vencovského

Jednalo se o vlivy, které byly zcela mimo možnosti a kompetence měnové politiky vlády, zejména:

- Nepříznivý vývoj státního rozpočtu, který skončil za rok 1921 deficitem 2,7 mld. Kč, což představovalo 64,4 % rozpočtových příjmů; rozpočtový deficit vyvolával inflaci nepřímo tím, že obchodní banky kupovaly státní pokladniční poukázky a opatřovaly si potřebné peníze jejich lombardem u Bankovního úřadu.
- Při peněžní reformě v březnu 1919 se nezadržela polovina oběživa, jak se předpokládalo, ale pouze třetina.
- V případě dávek z majetku docházelo k různým spekulacím, dávky z majetku se často nepříznávaly a složitě vymáhaly.
- Kurz koruny se pohyboval v prudkých výkyvech, které Bankovní úřad nemohl nijak tlumit, protože ještě nebyla devizová a zlatá rezerva. Příčinou nestability měny byla nejistota ohledně politického a hospodářského vývoje v Československu, ale i nestálé

finanční poměry v ostatních státech Evropy. Například v Německu na konci roku 1921 dosáhla hyperinflace takových hodnot, že jediným zájmem obyvatelstva bylo opatření si základních věcí k přežití. Během osmi let od roku 1913 vzrostla cena žitného chleba 13x, cena hovězího masa 17x. Ceny cukru, mléka, vepřového masa a brambor vzrostly 23x až 28x, máslo zdražilo 33x. Tento nárůst se týkal oficiálních cen, skutečné ceny byly ještě o třetinu vyšší. Přitom pouhé 2 měsíce nazpět, v říjnu 1921, byly ceny všech těchto komodit poloviční (Fergusson, 2015, s. 65).

- Zcela nečekaným byl vpád vojska maďarské Republiky rad v roce 1919, která chtěla anektovat Slovensko. Likvidace tohoto vpádu byla pro československou vládu nejen vojensky, ale i finančně velmi náročná.

Přestože nedošlo k předpokládanému poklesu cenové hladiny, pozitivním a historicky zvláště významným výsledkem měnové reformy byla odluka peněžního oběhu v Československu od měnového rozvratu v ostatních zemích bývalé rakousko-uherské monarchie a vytvoření podmínek pro vlastní měnovou politiku. Jak uvádí František Vencovský (2003), „*Československo se stalo ostrovem měnové důvěry a spořádaných peněžních poměrů*“. Dávka z majetku a dávka z přírůstku majetku rovněž nevedla k deflaci, nicméně zabránila další inflaci, ke které by došlo, kdyby příjmy z mezd a platů přicházely plně jako peněžní poptávka na trh. Dávka z majetku měla rovněž silnou sociální funkci, kdy pomohla odčinit nespravedlivé majetkové přesuny způsobené válkou.

Nový pokus o deflační politiku nastal na konci roku 1921, kdy se dostavila dlouho očekávaná poválečná konjunktura. Tentokrát se nešlo cestou restrikce peněžního oběhu, ale přes měnový kurz. Vysoký kurz koruny byl nepřírozeně udržován například pomocí zahraničních úvěrů (úvěry sloužily k posílení devizových rezerv a tak pomáhaly stabilizovat a posilovat měnový kurz) a stal se účinným nástrojem pro vnitřní zhodnocování koruny, čehož se nedosáhlo kvantitativní restrikcí oběživa. Celé hospodářství se dostalo do *silného deflačního tlaku*, což byl ojedinělý vývoj v tehdejší inflačně rozvrácené Evropě. Nepříjemným důsledkem ovšem byl prudký pokles výroby, exportu, zaměstnanosti, nastala vlna podnikových konkurzů, která měla tvrdý dopad i na likviditu bank. Tato situace se projevila snížením počtu akciových bank na našem území z 38 na 31. Akciový kapitál zaniklých bank představoval částku 175 mil. Kč. Bylo třeba vládní sanace, za tím účelem byl zřízen *Všeobecný fond peněžních ústavů* pro jejich sanování, zavedeny byly mimořádné daňové úlevy. V letech 1924-1929 činily příjmy sanačního fondu 1 640 mil. Kč, z čehož dostaly velké

peněžní ústavy 1 020 mil. Kč, zbytek pak připadl na spořitelny a záložny (Vencovský, 2003, s. 44-47).

Z úzce měnového hlediska byla deflační politika úspěchem. Kupní síla koruny se výrazně zvýšila, a to jak ve svém měnovém kurzu na devizových trzích, tak v domácí cenové hladině. Negativní hospodářské a sociální důsledky této politiky však natolik převážily, že vláda na jaře 1925 fakticky opustila koncepci deflační politiky a přešla k politice měnové stabilizace, která trvala až do počátku světové hospodářské krize v roce 1929.

Dle Hampla (2019, s. 42) byla Rašínova deflační politika z dnešního pohledu příliš radikální, nákladná a teoreticky neobhajitelná. V současnosti je deflace považována za stejně vážný cenový problém jako inflace, s hospodářskými důsledky stejnými či ještě vážnějšími. Nicméně Rašínovo řešení bylo odvážné a Alois Rašín se stal jedním z otců zakladatelů konzervativní hospodářské a měnové tradice, jež byla poté desítky let naší zemi a jejímu obyvatelstvu vlastní. Alois Rašín, který věřil v pracovitost, šetrivost a silnou měnu, zemřel v únoru 1923 na následky atentátu z ledna 1923.

Tabulka 7: Deflační vývoj počátkem 20. let

Rok	Kurs CHF/Kč (prosinec)	Spotřebitelské ceny (červenec 1914 = 100)	Vývoz (mld. Kč)	Nezaměstnaní (tis.)
1921	15,52	1 674	29,2	72
1922	6,89	976	19,5	127
1923	6,51	958	13,8	207
1924	6,58	1 014	17,0	97

Zdroj: Bankovní úřad Ministerstva financí, výroční zpráva za rok 1925

5.5 Národní banka Československá a první bankovky

Po přechodu k politice měnové stabilizace konečně nastal čas k vytvoření standardní centrální emisní banky. V tomto období probíhaly živé diskuze předních národohospodářů, jakou podobu by mělo mít definitivní uspořádání správy československé měny a na jakých principech by měla být vybudována cedulová banka (tehdejší označení pro emisní banku). Jednalo se především o to, zda to má být banka státní nebo banka autonomní, akciová.

Ve prospěch státní emisní banky zaznělo, že by bylo nesprávné, aby z emisního peněžního privilegia těžila víceméně soukromoprávní instituce. Argumentovalo se, že stát by se postoupením tohoto privilegia vzdal i části své suverenity a mělo se za to, že jedině stát může

být v měnové politice nestranný a může objektivně posoudit, jakým směrem se má do budoucna ubírat měnová politika.

Naproti tomu ve prospěch autonomní emisní banky se uvádělo, že může být vedena odborníky, kteří mají zkušenosti s vlivem bankovní politiky na hospodářský život v zemi, což se nedá říct o státní bance, vedené vládními úředníky, kteří by mohli mít tendenci přizpůsobovat peněžní politiku potřebám vlády a zájmům státního rozpočtu. Navíc se dodávalo, že peníze emitované institucí, jejíž zájmy a řízení budou odděleny od složení a politiky určité dočasné vlády, budou mít hned od počátku větší důvěru doma i v cizině, než státovky emitované nekonsolidovaným státem.

A tak byl 14. dubna 1920 Národním shromážděním přijat Zákon č. 347/Sb., o akciové bance cedulové, tzv. bankovní zákon. Podrobně určoval především zásady pro vydávání bankovek, pravidla krytí jejich emise a účast státu. Současně vládu zmocňoval (§ 2), aby „zřídila akciovou banku v době, kdy k tomu budou dány hospodářské předpoklady“. Bankovní zákon byl totiž přijat v době, kdy ještě nebylo jasné, jaký bude vývoj domácí cenové hladiny a devizového kurzu. Rašínova deflační koncepce, jak ji prováděl Bankovní úřad ministerstva financí, vedla sice k výraznému zhodnocení koruny, ale jak již bylo zmíněno, byla rovněž doprovázena krizí exportu, výroby, vládních a podnikových financí, prudkým zvýšením nezaměstnanosti a rozvratem bank. Teprve když se vláda na jaře roku 1925 rozhodla opustit deflační politiku a přejít ke koncepci měnové stability, převládl názor, že byly „vytvořeny hospodářské předpoklady“ pro založení emisní banky.

Stalo se tak 23. dubna 1925, kdy byla přijata novela bankovního zákona a 1. dubna 1926 zahájila činnost **Národní banka Československá**. Jejím prvním guvernérem se stal Vilém Pospíšil, doposud vrchní ředitel Městské spořitelny pražské, výjimečný finanční odborník a dříve blízký spolupracovník Aloise Rašína. Ustavující schůze Národní banky Československé se konala 21. března 1926 ve Smetanově síni Obecního domu v Praze. První guvernér byl uveden do funkce ministrem financí Karlem Englišem, jehož projev při této příležitosti vstoupil do historie, kdy mimo jiné řekl:

„Odevzdávám do vašich rukou nejcennější klenot národní, naši korunu československou, klenot, který není ze zlata ani ze stříbra, nýbrž z práce. Představuje určitý zlomek našeho národního produktu, určitou miniaturní životní míru, kus výroby a práce. ... Ve stálosti hladiny cenové, ve stálosti ceny životní míry spočívá stálost naší jednotky měnové, její kupní síly, první a hlavní vlastnosti každé měny. Běda, když tato jednotka klesá. ... Jako se nesmí

inženýru měnit pod rukama technické jednotky, na kterých buduje svou konstrukci, nemá-li se zhroutit, tak musí mít i národní hospodářství ku svému zdaru pevnou a stálou jednotku.“

Národní banka Československá byla akciovou společností, přičemž třetina akciového kapitálu patřila ze zákona státu. Převoditelnost akcií byla vázána na schválení bankovní radou. V čele banky stál guvernér jmenovaný na návrh vlády prezidentem republiky na pět let. Po uplynutí této doby mohl být opět jmenován. Mluvčím a představitelům akcionářů byla valná hromada, vedoucím orgánem devítičlenná bankovní rada (mimo guvernéra), přičemž 6 členů volila valná hromada a třetina byla jmenovaná prezidentem republiky na návrh vlády. Bankovní radě příslušelo koncipování a provádění měnové politiky, správa jmění Národní banky, vedení obchodů banky a dozor nad nimi. Národní bance bylo zákonem výslovně zakázáno poskytovat úvěry státu.

Vládní dozor vykonával vládní komisař, jmenovaný vládou, s přesně určenými pravomocemi. Sledoval, zda banka dodržuje zákony a stanovy a mohl se účastnit jednání všech orgánů banky s poradním hlasem.

Vznikem Národní banky Československé v roce 1926 skončilo období státovek, které uváděl do oběhu Bankovní úřad ministerstva financí, a na jejich místo nastoupily bankovky. Za tímto účelem byla vybudována vlastní tiskárna v Praze, která byla dokončena na jaře 1928. První vlastní bankovkou, zhotovenou komplexně v nové tiskárně, byla padesátikoruna podle návrhu Alfonse Muchy. Bankovky Národní banky Československé se řadily svou technikou a výtvarnou úrovní mezi přední papírové peníze té doby.

5.6 Nástroje měnové politiky

Hlavní metodou peněžní emise a řízení peněžního oběhu bylo poskytování krátkodobých úvěrů obchodním bankám, přičemž za nejspolehlivější úvěrovou metodu se zpočátku považoval eskont obchodních směnek, později, ve 30. letech, kdy došlo k zúžení oběhu obchodních směnek, se začalo přecházet k poskytování přímých úvěrů obchodním bankám za diskontní sazbu. Tyto úvěry měly v emisní aktivitě Národní banky funkci tzv. obchodního krytí oběživa, jejich účelem bylo, aby se využívaly jen pro krátkodobé obchody a nekryly dlouhodobou kapitálovou potřebu neboli měly usnadnit směnu, tedy oběh zboží, ale nikoliv přímo výrobu.

Národní banka nesměla poskytovat dlouhodobý úvěr, protože by tím dávala do oběhu kupní sílu, jejímž zdrojem není kapitálová úspora a vytvářela by tak inflační umělou kupní sílu.

Nesměla poskytovat úvěr státu na krytí rozpočtových deficitů. Nesměla se stát nástrojem vládní hospodářské politiky, naopak měla být měnově neutrální.

Tabulka 8: Diskontní sazba v jednotlivých letech

Rok	Roční průměr v %
1926	5,92
1927	5,09
1928	5,00
1929	5,00
1930	4,43
1931	4,80
1932	5,15
1933	3,56
1934	3,50
1935	3,50
1936	3,00

Zdroj: Výroční zprávy Národní banky Československé

Aby bylo možno z emisních hledisek Národní banky působit účinněji na peněžní trh, byl v roce 1934, v souvislosti s vážnými dopady světové hospodářské krize na úvěrovou situaci a aktivitu bank, zřízen **Československý reeskontní a lombardní ústav**. Jeho úkolem bylo pečovat o emisi a trh státních cenných papírů a o likviditu peněžních ústavů. Zdrojem jeho činnosti byly především povinné vklady peněžních ústavů (10 % z přírůstku vkladů až do 5 % jejich stavu, jiné vklady nesměl přijímat) a částečně vládní vklad ve výši 100 mil. Kč. Toto udržování kolektivní hotovosti pro všechny peněžní ústavy bylo tehdy, i z hlediska států s moderním bankovníctvím, velmi progresivní řešení.

5.7 Přejít ke zlaté koruně

Vznik československé měny v roce 1919 byl v představách většiny odborníků spojen s přesvědčením, že v konečné fázi to nemůže být měna jiná než zlatá. Jednalo se v té době o obecný myšlenkový proud v poválečné Evropě, která se chtěla vrátit ke zlatu jako spolehlivému základu měnové stability.

Národní banka československá při svém vzniku v roce 1926 přejímala od Bankovního úřadu ministerstva financí zlatou rezervu 40,8 tun, kterou se v dalších letech dařilo zvyšovat až na 99,98 tun v roce 1935 (viz tab. 9).

Tabulka 9: Zlatá rezerva Národní banky československé v letech 1925-1935

Rok	Množství zlata v tunách
1925	40,84611
1929	56,23449
1930	68,85814
1933	76,13291
1935	99,97899

Zdroj: Výroční zprávy Národní banky Československé

Ačkoliv snaha spojit korunu se zlatem měla i své odpůrce, záměr na zavedení zlaté československé koruny se v roce 1929 prosadil zákonem č. 166/1929 Sb., který v § 1 určil hodnotu koruny na 44,58 miligramu zlata a v § 2 ukládal Národní bance československé povinnost na této zákonné úrovni udržovat kurz svých bankovek. Vázání československé koruny na zlato nastalo dne 7. listopadu 1929, tedy až po krachu na newyorské burze, přišlo tedy z měnového pohledu v nejhorší možný okamžik. Banka byla povinna směňovat své bankovky buď za zlato, anebo za plnohodnotné zlaté devizy. De facto tedy byla zavedena tzv. **zlatá měna devizová**, kdy místo dosavadního udržování kurzového poměru koruny k dolaru bylo bance uloženo udržovat kurz koruny na zlaté paritě. V roce 1934, v důsledku světové hospodářské krize a růstu ceny zlata na světových trzích, se vláda rozhodla devalvovat měnu a zlatý obsah koruny byl snížen o šestinu na 37,15 mg.

Světová hospodářská krize z let 1929 až 1934 zasáhla výrazně i Československo a přerušila tak období hospodářské prosperity, finanční rovnováhy a měnové stability. Její průběh v tuzemsku byl obdobný jako v ostatních zemích, jejichž měny byly vázány na zlato. Cena zlata na světových trzích rostla, a to vedlo ke zhodnocování peněžních jednotek vázaných svým obsahem na zlato. Hospodářskou krizi v Československu ukončilo právě až oslabení koruny v roce 1934. V této souvislosti se nabízí pozoruhodná analogie, kdy v roce 2013 v souvislosti s hrozbou deflace započala Česká národní banka rovněž oslabovat kurz koruny, a to dne 7. listopadu 2013, tedy přesně o 84 let později, než začala být koruna spojená se zlatem. Je zjevné, že listopad byl pro naši měnu významným měsícem v roce 1929 i v roce 2013.

Národní banka Československá reagovala na posilování kurzu koruny přijetím ochranných devizových opatření, vláda zavedla podpory průmyslu a zemědělství. Hospodaření státu se ovšem i přes zvýšení daní dostalo do deficitu, investiční výdaje státu tak byly financovány zahraničními a domácími půjčkami. Opatření nezabránila propadu ekonomiky do hluboké recese. V letech 1929-1933 došlo k poklesu průmyslové výroby o 40 % a vývozu dokonce

o více než 70 % v běžných cenách. Spolu s tím došlo k návratu deflace. Domácí cenová hladina klesala v průměru o 5 % ročně. Spolu s poklesem cen klesalo množství peněz v oběhu. Oficiální nezaměstnanost vzrostla z necelých 100 000 osob v roce 1929 na více než 900 000 v roce 1933, přičemž skutečný počet nezaměstnaných byl dle odhadů mezi 1,1 až 1,3 milionu lidí (Tomšík et al., 2018, s. 21).

6 MĚNOVÁ REFORMA V ROCE 1945

Mnichovská dohoda v září 1938 a následné obsazení odstoupeného českého území německou armádou znamenalo likvidaci Československa jako suverénního a hospodářsky jednotného státu. V říjnu 1938 se Slovensko prohlásilo autonomním, se svými územními požadavky vystoupily i maďarská a polská vláda. Československá republika přišla o 30 % území, 33 % obyvatelstva, 2/3 průmyslových kapacit a třetinu orné půdy. Vzniklo Česko-Slovensko. Označení československé koruny bylo v lednu 1939 změněno na korunu (K) a Národní banka Československá byla přejmenována na Národní banku Česko-Slovenskou.

Dne 14. března 1939 byl vyhlášen Slovenský stát, jehož peněžní jednotkou se stala „koruna slovenská – Ks“. Hned následující den, 15. března 1939, byl zbytek českých zemí obsazen německou armádou a výnosem Vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera byl zřízen *Protektorát Čechy a Morava* (uveřejněno ve Sbírce zákonů č. 75/1939). Článek 10 tohoto dokumentu uvádí:

„Zákonným platidlem jest vedle říšské marky až na další koruna. Poměr obou měn navzájem určí říšská vláda.“

Peněžní a finanční systém byl využit k hospodářskému vykořisťování. Zákonným platidlem sice vedle říšské marky zůstala i koruna, byla však záměrně podhodnocena. Docházelo rovněž k drancování zlaté rezervy. Po válce československá vláda spočítala a jako restituční požadavek pro jednání spojenců předložila, že šlo celkem o 45 488 kg měnového zlata, o které byla násilně připravena Národní banka Československá.

Na nápravě měnové a finanční devastace se začalo pracovat už během války pod prezidentským vedením Edvarda Beneše ve Velké Británii. Aby byla příprava obnovy poválečných měnových poměrů promyšlena konkrétně, byl 12. listopadu 1944 zřízen dekretem prezidenta republiky Edvarda Beneše *Československý měnový úřad v Londýně*. Ovšem již koncem roku 1941 začala úzká spolupráce s Currency Commission britské vlády. 5. června 1942 projednala exilová vláda v Londýně na svém zasedání návrh na výrobu nových peněz. Návrh byl schválen a výsledkem byla výroba 376 150 000 kusů státovek s celkovou nominální hodnotou 24,8 mld. Kč. Tisk státovek byl zadán třem anglickým tiskárnám, a to Thomas de la Rue, Waterlow a Bradbury. Peníze byly vtištěny v poměrně krátké době a už v dubnu 1943 uskladněny v 3 771 bednách v podzemních trezorech na jihu Anglie, nedaleko Bristolu. V září 1945 pak byly tyto peníze dopraveny vojenskou leteckou jednotkou do Ruzyně

(Vencovský, 2001, s. 63). Tyto tzv. *londýnské peníze* byly dány do oběhu při měnové reformě k 1. listopadu 1945.

Na konci druhé světové války se pak díky exilovému působení prezidenta Beneše ocitá Československo na straně vítězů. Zatímco jako *Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát* bylo součástí německé říše, jako Československo bylo na konci války považováno za součást koalice proti státům Osy v čele s Německem. Díky aktivitám prezidenta Beneše v zahraničí došlo k anulování mnichovské dohody a návratu hranic Československa do předválečného stavu (s výjimkou Podkarpatské Rusi a odsunu německy mluvícího obyvatelstva jako stabilizujícího prvku obnoveného státu) (Hampl, 2019, s. 111).

6.1 Měnová reforma po skončení války

Značně složitou měnovou situaci po skončení války představoval fakt, že na území osvobozeného státu obíhalo celkem 6 měn: české koruny, slovenské koruny, německé marky, maďarské pengö, polské zloté a peněžní poukázky, jimiž byly vybaveny československé vojenské jednotky, které vstupovaly na osvobozené území. O inflačním rozvratu hospodářství a přebytku kupní síly vypovídá vývoj oběživa a vkladů.

Tabulka 10: Vývoj oběživa a vkladů (v mld. Kč)

Období	Hotovostní oběživo	Vklady domácností
Konec roku 1937	8,3	85,0
Konec roku 1938	14,3	61,6
31. říjen 1945	123,5	208,0

Zdroj: Federální ministerstvo financí, dlouhodobý vývoj finančních ukazatelů ČR, Praha 1989

Inflační financování potřeb říše prostřednictvím českého monetárního a fiskálního systému se projevilo v růstu cenové hladiny.

Prioritním úkolem první československé vlády po skončení války bylo obnovit rozvrácené hospodářství a dát mu spolehlivý základ novým uspořádáním peněžních poměrů. Koncept hospodářské obnovy země nastínil Košický vládní program, přijatý dne 4. dubna 1945 v Košicích na společném jednání londýnské exilové vlády pod vedením prezidenta Edvarda Beneše a moskevských exilových představitelů Komunistické strany Československa v čele s Klementem Gottwaldem. Tento program rovněž nastartoval proces, který vedl k vytvoření centrálního plánování a k prosazení socialistických prvků do řízení a fungování ekonomiky. To dokresluje dynamika následného vývoje po skončení války. V červenci 1945 byly vydány

dekrety o konfiskaci, rozdělení a osídlení zemědělské půdy, lesů, rybníků, hospodářských objektů apod., které byly přidělovány jednotlivým žadatelům. To byl počátek rozsáhlé pozemkové reformy, při které bylo zajištěno 2 946 395 hektarů půdy, tedy téměř čtvrtina území republiky. V říjnu 1945 pak byly vydány dekrety o znárodnění průmyslu a bank. To se týkalo všech bank a pojišťoven, klíčového průmyslu, dolů a všech závodů s více než 500 zaměstnanci. Celkem se jednalo o 2 100 podniků, které se podílely ze 75 % na celkové průmyslové výrobě země (Vencovský, 2003, s. 110).

6.1.1 Hlavní cíle poválečné měnové reformy

V květnu 1945 ukončilo svoji činnost vedení protektorátní Národní banky pro Čechy a Moravu a byla obnovena činnost Národní banky Československé. Dřívější bankovní rada byla dne 1. června 1945 nahrazena dočasnou správou, v jejímž čele stanul Jaroslav Nebesář. Společně s vládou pracovala Národní banka Československá na uspořádání rozvrácené peněžní situace, zaměřila se přitom na následující úkoly:

- očistit peněžní oběh na území celého státu co nejdříve od nepřátelských okupačních měn;
- sjednotit korunové měny dřívějšího protektorátu Čechy a Morava a dřívější Slovenské republiky na jednotnou měnu československou a zavést ji jako zákonné platidlo na celém státním území;
- likvidovat inflační přebytek peněz, který vznikl během války;
- novou československou měnu konsolidovat a měnovou politikou podpořit hospodářskou konsolidaci.

Prvními opatřeními v rámci reformy byla likvidace cizích měn a peněžních poukázek a jejich nahrazení českými a slovenskými korunami. Peněžní oběh se na území poválečného Československa podařilo sjednotit během května až srpna 1945. Během těchto čtyř měsíců byla zlikvidována různorodá mozaika peněžního oběhu a na celém území došlo k vytvoření dvou měnových oblastí, a to české koruny a slovenské koruny. Mezi oběma měnami byl stanoven kurs 1:1, ale česká a slovenská koruna se nestaly platidlem na druhém území. Platby z jedné části státu do druhé se prováděly podle zvláštního zúčtovacího režimu a až do provedení měnové reformy přetrvávaly na moravsko-slovenské hranici celnice a registroval se pohyb zboží.

Vyústěním reformních peněžních opatření bylo opětovně zavedení jednotné československé měny – koruny československé, Kčs – k 1. listopadu 1945.

6.1.2 Průběh měnové reformy v roce 1945

Jak již bylo nastíněno, měnová reforma v roce 1945 sledovala, obdobně jako v březnu 1919, tyto cíle:

- uvést do oběhu nové československé peníze, tedy zavést novou měnovou jednotku;
- zavést měnovou politiku, která by odstranila inflační přebytek kupní síly vzniklý během války.

Postup této měnové reformy byl značně razantní a stál na následujících zásadách:

1. Dekretem prezidenta republiky z 19. října 1945 (č. 91/1945) byla k 1. listopadu 1945 zavedena jednotná měna československá (Kčs). Nové peníze se dostaly do oběhu tak, že pro každou osobu se vyměňovaly dosavadní peníze v omezené míře, a to 500 Kčs nových peněz na osobu. Technická realizace probíhala přes tzv. přednasty domácností a spočívala v uložení hotovosti všech subjektů na vkladní knížky a běžné účty, kde byly posléze zmrazeny a přeměněny na tzv. *vázané vklady*. Pro podniky bylo zavedeno zvláštní uvolňovací řízení, podle kterého jim byly staré peníze vyměňovány za nové na základě jejich hospodářských potřeb. Politické strany, veřejnoprávní instituce, jakož i zahraniční zastupitelské úřady a spojenecké armády mohly směňovat peníze bez omezení. Do oběhu byly dány papírové peníze vytištěné za války v Anglii, což byly státovky v hodnotě 1000, 500, 100, 50, 20, 10 a 5 Kč, a kromě toho bankovka v hodnotě 1000 Kč a státovka v hodnotě 100 Kč, které byly vyrobeny v tiskárně Národní banky. Tímto způsobem se dostalo do oběhu nových peněz za 19 mld. Kčs, které nahradily 124 mld. starého oběživa. Jednalo se o výraznou peněžní restrikcí a naprostou repudiací dosavadních peněz, tedy o radikálnější zásah, než byla Rašínova měnová reforma v roce 1919.
2. Dekretem prezidenta republiky z 20. října 1945 (č. 95/1945 Sb.) bylo nařízeno nahlásit veškeré peněžní vklady a ostatní peněžní pohledávky u peněžních ústavů, životní pojistky a cenné papíry. Všechny tyto peněžní hodnoty včetně hotovostí, které byly složeny v peněžních ústavech, byly sepsány a prohlášeny za vázané. Tyto vázané vklady nebyly úročeny. Touto mimořádně závažnou akcí byla v podstatě zablokována inflační kupní síla, a to ve všech jejích formách, tj. v hotovostech, ve vkladech,

v pojistkách, obligacích, akciích apod. Hodnota vázaných vkladů ke konci roku 1945 činila 258 mld. Kčs, přičemž nebyl konkretizován postup pro jejich likvidaci.

3. Došlo ke zvýšení cenové hladiny v celostátním průměru na přibližně trojnásobek předválečné úrovně a byla upravena cenová relace mezi českými zeměmi a Slovenskem, neboť ta se během války vyvíjela odlišně. Současně s úpravou cen došlo i k adekvátní úpravě mzdových poměrů.
4. Kurs nové koruny byl určen v poměru k cenám v předních západních zemích, konkrétně se jednalo o USA, Velkou Británii, Švýcarsko a Švédsko, a byl stanoven na 50 Kčs za 1 USD od 1. listopadu 1945. Tento kurs byl nahlášen Mezinárodnímu měnovému fondu a Světové bance a byly v něm prováděny veškeré peněžní transakce s cizinou. Vstup do obou těchto institucí zajistila již československá exilová vláda v Londýně, jejíž zástupci už v červenci 1944 podepsali bretton-woodské dohody. Formálně byl vstup do obou těchto institucí schválen na zasedání Prozatímního národního shromáždění dne 18. prosince 1945. Československý podíl na prostředcích MMF byl ve výši 125 mil. USD, což zařadilo Československo na dvanácté místo ze 45 členů.
5. Dekretem prezidenta republiky z 19. října 1945 (č. 139/1945 Sb.) o přechodné úpravě právních poměrů Národní banky Československé bylo rozhodnuto o institucionální centralizaci řízení peněžního oběhu. Základní ideou tohoto dekretu bylo určení působnosti Národní banky Československé (NBČS) jako emisní banky pro celé státní území. Slovenská národní banka v Bratislavě se stala oblastním ústavem Národní banky Československé. Dekret nabyl účinnosti dne 26. listopadu 1945. Národní banku vedla dočasná správa, jejímž předsedou se stal Jaroslav Nebesář.

6.2 Dozvuky měnové reformy

Osud vázaných finančních prostředků měla částečně řešit další opatření měnové reformy, a to dávka z majetku a dávka z přírůstku majetku. Obě dávky představovaly analogii obdobného opatření označovaného Rašínem jako „koruna reformní politiky“. K jejich uplatnění docházelo na základě zákona o majetkových dávkách č. 134/1946 Sb., který byl schválen napříč politickým spektrem. Záměrem dávek bylo vedle měnových důvodů také postižení válečných zbohatlíků, a to prostřednictvím strmé daňové progresse. V případě enormního nárůstu majetku mohl být daňový poplatník vyzván, aby doložil jeho původ. Pokud se mu to nepodařilo, pak byl celý přírůstek majetku zdaněn stoprocentní sazbou.

Množství výjimek, kterým mohlo docházet k uvolňování prostředků z vázaných vkladů vedly de facto k možnosti emise nových peněz vymykající se vlivu centrální banky. Obavy s tím spojené vyjádřil vrchní ředitel Národní banky Leopold Chmela ve své zprávě ze dne 15. srpna 1946: „*Měnově sterilní forma vázaných vkladů se mění na měnově účinné nové nepružné oběživo. Poněvadž naše měnová politika nemá nástroj, jakým by toto uvolňované oběživo bylo opět z oběhu odčerpáváno, přesouvá se problém inflace ve staré měně do měny nové.*“ (Vencovský, 2003, s. 116).

Měnový účinek dávky z majetku a dávky z přírůstků majetku byl oslabován jak na straně odvodu dávek, kdy docházelo k rozepisování vkladů a cenných papírů na větší množství osob, tak i na straně uvolňování vázaných vkladů. Důvody k uvolnění byly ve značné míře zneužívány jak podniky, tak i soukromými osobami. Možnosti čerpat prostředky z vázaných vkladů bez omezení samozřejmě využívaly i politické strany, veřejnoprávní instituce, zahraniční zastupitelské úřady a spojenecké armády. Celkové výnosy z obou dávek dosáhly do konce roku 1948 částky 23 mld. korun, v následujícím roce bylo vybráno dalších 8 mld. Výnosy z dávek tak pokryly pouze malou část celkové výše vázaných vkladů, která k 31. červenci 1947 činila 232,2 mld. korun. Ke stejnému datu bylo v oběhu 57,924 mld. hotovostních peněz, objem prostředků na žirových účtech dosáhl 7,73 mld. Kčs (Půlpán, 1993, s. 332). Z toho vyplývá, že za necelé dva roky od nastartování reformy se objem hotovostních peněz v oběhu ztrojnásobil a množství prostředků na běžných účtech vzrostlo 1,5 krát. Ve většině případů se ovšem dostávaly do oběhu peněžní prostředky, které nebyly kryty růstem produkce. A tak i přes snahy Národní banky o usměrňování emise oběživa se jí nepodařilo zamezit prohlubování disproporce mezi růstem množství peněz a růstem nabídky na trhu potravin a spotřebního zboží a služeb.

6.3 Nástup k socializaci peněžnictví

Směr k postupné socializaci peněžnictví, tj. ke znárodnění bank a k zavádění centrálního direktivního řízení, nastínil již Košický vládní program. Bylo v něm doslova uvedeno, že peněžní a úvěrový systém musí být postaven „pod všeobecné státní vedení a do služeb znovuvýstavby národního hospodářství“.

V prvním kroku byly zrušeny a zlikvidovány německé peněžní ústavy na našem území, filie říšsko-německých bank a úvěrová družstva v pohraničí. Byly obnoveny Pražská úvěrní

banka a Legiobanka, které byly zrušené během německé okupace. Do vedení velkých bank byly zaváděny národní správy.

Dalším krokem v přípravě ke znárodnění bylo snížení počtu bank a jejich sloučení v osm bank v českých zemích (Živnobanka, Pragobanka, Legiobanka, Moravská banka, Zemědělská banka, Ústřední banka družstev, Plzeňská banka, Pražská zúčtovací banka) a šest bank na Slovensku (Tatrabanka, Slovenská banka, Sedliacká banka, Stredoslovenská banka, Myjavská banka, Ľudová banka).

Přeměnu velkých bank v národní podniky završil znárodnovací dekret prezidenta republiky č. 102/1945 Sb. ze dne 20. října 1945.

V červenci 1946 přijalo Národní shromáždění dvouletý hospodářský plán obnovy na léta 1947-1948, tzv. dvouletku. Podstatou plánu byla socializace ekonomiky a vláda ve svém budovatelském programu rovněž stanovila jako předpoklad pro splnění dvouletky, aby peněžnictví bylo zreorganizováno podle potřeb plánovaného hospodářství, v plánu byl obsažen požadavek koncentrace již znárodněných bank. Za tímto účelem vznikla v březnu 1947 *Ústřední správa bank*, jejímž úkolem bylo jednotné vedení společných záležitostí bank. Díky vládnímu usnesení z 16. ledna 1948 se dále redukoval počet bank na celkem pět. Tři z nich zůstaly zachovány v českých zemích (Živnobanka, Legiobanka a Moravská banka) a dvě na Slovensku (Slovenská banka a Tatrabanka). Byly pověřeny poskytováním provozních úvěrů, zatímco investičními úvěry se prozatím zabýval Československý reeskontní ústav a Zemská banka.

Politický převrat v únoru 1948 dále urychlil proces bankovní centralizace. Vládním usnesením ze dne 25. března 1948 byl počet bank dále snížen na dvě. V českých zemích fungovala Živnostenská banka, na Slovensku Tatrabanka, v obou případech se jednalo o provozní banky. V červenci 1948 byla zákonem č. 185/1948 zřízena Investiční banka za účelem financování a kontroly investic a pro poskytování dlouhodobých úvěrů. Zákonem o organizaci peněžnictví č. 181/1948 Sb. všechny banky podléhaly jednotnému řízení ministerstva financí.

Centralizováno bylo v roce 1948 i lidové peněžnictví. Vznikly *Okresní spořitelny a záložny* a *Záložny a kampeličky*. Centrální emisní bankou zůstala nadále Národní banka Československá, jejíž postavení bylo upraveno zvláštním zákonem z března 1948. V září 1948 byla zrušena dočasná správa Národní banky. Jejím guvernérem se stal dosavadní předseda dočasné správy Jaroslav Nebesář.

Centralizace peněžnictví v Československu byla završena zákonem č. 31/1950 o Státní bance československé z 9. března 1950. Tímto zákonem bylo československé peněžnictví reorganizováno podle sovětského modelu tzv. monobanky, tedy jediné banky, která plně zapadala do systému centrálního direktivního řízení ekonomiky. Státní banka byla řízena ministerstvem financí a plnila roli centrální emisní banky, depozitní banky, banky pro poskytování provozních úvěrů, působila jako správce devizových rezerv a jako ústředí veškerého platebního styku. Byla rovněž pověřena prováděním tzv. společenské kontroly. Styk s klienty probíhal prostřednictvím okresních poboček. Činnost banky byla zahájena 1. července 1950 a v jejím čele stanul generální ředitel Otakar Pohl.

Po únorovém převratu se v letech 1948-1953 stala určujícím znakem v oblasti hospodářsko-politického vývoje Československé republiky (ČSR) výstavba základů komunistického režimu. Přibližně do konce roku 1952 byl opuštěn předchozí systém smíšené ekonomiky, který byl nahrazen systémem direktivního centrálně plánovaného hospodářství. Jednalo se o přechod k plně sovětizovanému typu ekonomiky. Orientace československé ekonomiky se definitivně změnila ve prospěch Sovětského svazu a ostatních východoevropských zemí. Znárodněn byl i veškerý zahraniční obchod, v němž byl nastolen státní monopol vnějších ekonomických vztahů, včetně devizového. Peníze tímto okamžikem zcela ztratily funkci, kterou plní v tržních ekonomikách.

7 MĚNOVÁ REFORMA V ROCE 1953

V roce 1946 se v Československu konaly první poválečné a současně na dlouhou dobu poslední demokratické parlamentní volby. Již od poloviny roku 1947 se jednotlivé politické strany za pomoci komisí expertů a ekonomů zabývaly dlouhodobějším hospodářským výhledem neboli prvním pětiletým plánem. Návrhy jednotlivých stran byly diskutovány na půdě tehdejšího Generálního sekretariátu Hospodářské rady dne 8. ledna 1948.

Únorové události roku 1948 však učinily další diskusi bezpředmětnou. Návrh komunistické strany, což byla dříve pouze jedna z alternativ, se nyní stal direktivou. Dne 28. října 1948 byl tento komunistický návrh přijat jen s drobnými úpravami tehdejším Národním shromážděním jako zákon. Komunisté získali v zemi absolutní moc a již jim nic nebránilo v naplňování jejich záměru.

7.1 Hospodářský a sociální vývoj 1948–1953

Mocenský převrat v únoru 1948 ukončil diskusi jednotlivých politických stran ohledně strukturálních cílů a předpokládané dynamiky hospodářského růstu země. Po něm již příprava pětiletky probíhala výhradně v režii KSČ. Zpočátku přetrvávala návaznost na dvouletku a hledání vlastních přístupů. Kopírování sovětského vzoru v oblasti plánování a určování strategických cílů rozvoje nastalo až kolem roku 1950. Tento aspekt byl dle Průchy (2009, s. 255) způsoben mimo jiné tím, že čelní komunističtí ekonomové té doby konkrétní podobu sovětského systému plánování neznali. Přebírali jen obecný princip, že plánování by mělo mít, alespoň při zabezpečování hlavních cílů, direktivní charakter.

Uzákoněná podoba první pětiletky ještě vcelku respektovala možnosti i perspektivní potřeby československé ekonomiky a v otázce zajištění výrobních prostředků odpovídala dlouhodobým strukturálním trendům ve vyspělých zemích. Prioritou bylo vytvoření podmínek pro růst životní a kulturní úrovně obyvatelstva. Hlavním zdrojem růstu národního důchodu se měla stát vyšší produktivita práce. V oblasti zemědělství se kladl hlavní důraz na živočišnou výrobu, neboť nedostatek živočišných produktů byl v rámci produkce potravin nejtěživější.

V oblasti průmyslu byl kladen akcent na rozvoj kovoprůmyslu, zejména přesné a dopravní strojírenství. Předstih těžkého průmyslu oproti lehkému nebyl nijak extrémní. Výroba v těžkém průmyslu měla vzrůst o 70 % ve srovnání s 50 % v lehkém průmyslu. V hornictví a hutnictví byl plánovaný přírůstek nižší než v lehkém průmyslu.

Krátce po uzákonění pětiletého plánu došlo k mezinárodním a vnitropolitickým událostem, které závažným způsobem ovlivnily vývoj československé ekonomiky. V atmosféře nastupující studené války se svět rozdělil na dvě soustavy. Sovětský svaz získal vedoucí postavení ve východní části Evropy a nastalo mechanické přebírání sovětského hospodářského systému. Začlenění Československa do sovětského bloku ovlivnilo dlouhodobou hospodářskou strategii země. Československý průmysl, který byl nejpokročilejším článkem v zemích utvářejícího se sovětského bloku, měl uspokojovat poptávku zemí RVHP po strojích, investičních celcích, vojenské technice a v případě Sovětského svazu i po uranu. To se neobešlo bez nákladné restrukturalizace průmyslu. Důraz byl kladen na palivo-energetický komplex, spotřební průmysl byl značně utlumen. Strojírenství se zaměřovalo na těžké strojírenství, Československo začalo produkovat mohutné investiční celky sloužící k tzv. „socialistické industrializaci“ dalších sovětských satelitů. Produkce v oblasti spotřebního strojírenství, jako jsou kuchyňské roboty, automobily, motocykly apod., byla zcela nedostatečná.

V období od února 1948 do IX. sjezdu KSČ v květnu 1949 nastal odklon od hledání československé cesty výstavby socialismu. Začaly se prosazovat „obecné zákonitosti budování socialismu“ odvozované od vývoje v SSSR. Do relativně vyspělé čs. ekonomiky byly přenášeny postupy a metody z odlišného prostředí, které bylo v průměru na nižší ekonomické a civilizační úrovni. Na přelomu let 1948-49 opustilo vedení KSČ předúnorovou i bezprostředně poúnorovou představu o koexistenci státního a družstevního sektoru se soukromou malovýrobou a ostatním drobným podnikáním a vyhlásilo politiku rychlé socializace v oblasti zemědělství, řemesel, maloobchodu, služeb a svobodných povolání. Změnu strategie následně stvrdil IX. sjezd KSČ jako součást generální linie výstavby socialismu v Československu. K vytyčeným úkolům patřila také výchova „vlastní inteligence třídně a ideologicky spjaté s lidem“. Osou zahraniční politiky i vnějších ekonomických vztahů bylo prohlubování spolupráce se Sovětským svazem a lidově demokratickými státy.

Pětiletý plán byl v prvním roce vcelku úspěšně plněn. V listopadu 1949 se však konalo zasedání Informačního byra komunistických a dělnických stran, jehož účastníci přišli s tezí, že imperialismus přistoupil k otevřené přípravě války, jejíž vypuknutí se očekává kolem roku 1953. Na základě toho byl vyvozen závěr, že socialistické státy musí zintenzivnit úsilí o hospodářskou nezávislost, vystupňovat tempo industrializace a věnovat zvýšenou pozornost vyzbrojování svých armád. Československo bylo vystaveno silnému tlaku ze strany Sovětského svazu na zvýšení tempa růstu strategické výroby. Výrobní úkoly se staly značně

předimenzované, kdy na jedné straně se měl čs. průmysl intenzivně podílet na industrializaci méně vyspělých zemí RVHP, na straně druhé se překotně rozšiřovala zbrojní výroba.

Na základě závěrů Informačního byra rozhodla vláda usnesením z 10. května 1950 o úpravě pětiletého plánu, a sice urychlit růst průmyslové výroby, více využívat domácí surovinové zdroje a přeskupit investiční prostředky ve prospěch těžkého průmyslu. K ještě razantnější revizi pětiletky došlo po únorovém zasedání ÚV KSČ v roce 1951. Objem investic zařazených do pětiletého plánu se zvýšil z 67,2 mld. na 111,6 mld. Kčs. Skutečný objem investic dle Historické statistické ročenky ČSSR (1985, s. 175) dosáhl 97,9 mld. Kčs v běžných cenách. Současně byly omezeny investice v oborech lehkého průmyslu, kde se vyrábělo z dovážených surovin. Zvýšila se preference vybraných oborů těžkého průmyslu, zejména metalurgie, těžkého a přesného strojírenství a výroby dopravních prostředků. Přehnaný důraz na novou výstavbu vedl k opomíjení technické rekonstrukce stávajících výrobních kapacit, která mohla být v mnoha případech efektivnější. Část zařízení lehkého průmyslu měla být převedena na strojírenské výrobní programy, v lehkém průmyslu se počítalo s přesunem sortimentu např. k technickému porcelánu a sklu, keramickým materiálům i k využití dřeva v chemické výrobě. Mimo rámeček pětiletky byly stanoveny úkoly v těžbě uranové rudy a částečně i ve zbrojním průmyslu. Zvýšeny byly výrobní úkoly v zemědělství, přestože se od začátku pětiletého období plnily nejhůře. Mnohé úkoly stanovené v letech 1950-51 se ukázaly v československých podmínkách jako nesplnitelné. Jednalo se o odklon od ekonomicky racionálního plánování struktury ekonomiky malé země s omezenými přírodními zdroji. Vzrostla potřeba pracovních sil a investiční, surovinová, energetická i dopravní náročnost výroby. Značně stouply požadavky armády na průmyslové dodávky. I přes velké úsilí se podařilo splnit revidované úkoly pětiletky jen částečně. Srovnání původních a zvýšených úkolů s dosaženými výsledky představuje tab. 11.

Tabulka 11: Úkoly a výsledky prvního pětiletého plánu

Ukazatel	Úroveň v roce 1953 (1948=100) podle plánu z roku		Skutečnost v r. 1953	Průměrný roční pří- růstek v %
	1948	1951	(1948=100)	1949-53
Národní důchod	148	170	159	9,7
Zemědělská výroba	137	153	117	3,2
<i>z toho: rostlinná výroba</i>	111	142	115	2,8
<i>živočišná výroba</i>	186	171	118	3,4
Průmyslová výroba	157	198	193	14,1
<i>z toho: těžký průmysl</i>	170	233	219	17,0
<i>lehký průmysl</i>	150	173	166	10,7
<i>potravinářský průmysl</i>	-	173	183	12,8
<i>těžba uhlí</i>	135	149	133	5,9
<i>těžba železné rudy</i>	-	363	164	10,4
<i>výroba elektřiny</i>	150	173	165	10,5
<i>hutní průmysl</i>	149	178	203	15,2
<i>kovoprůmysl</i>	193	267	323	26,2
<i>chemický průmysl</i>	162	210	238	18,9
<i>textilní průmysl</i>	168	-	139	6,8
<i>kožedělný a kožešnický průmysl</i>	143	-	119	3,5
Průmyslová výroba na Slovensku	175	268	228	17,9
Stavební výroba	230	300	230	18,1
Produktivita práce				
<i>v těžkém průmyslu</i>	132	164	167	10,8
<i>v lehkém průmyslu</i>	-	159	179	12,3
<i>ve stavebnictví</i>	153	160	152	8,7

Zdroj: Zákon č. 241/1948 Sb., vl. nař. č. 33/1951 Sb., Statistická ročenka z r. 1957 (vl. zpracování dle Průchy)

Jak již bylo zmíněno, navzdory původním úvahám komunistů před únorem 1948, kdy se počítalo s existencí soukromého podnikání v průmyslu a obchodě, začalo okamžité znárodňování. Do podniků byly dosazeny národní správy, přičemž vlastník nemohl se svým majetkem nijak disponovat. Dne 28. dubna 1948 schválilo již zcela nedemokratické poúnorové Ústavodárné národní shromáždění znárodňovací dekrety týkající se velkoobchodů, stavebnictví, zahraničního obchodu a průmyslových podniků s více než padesáti zaměstnanci. Dříve prosperující závody byly začleňovány do neefektivně fungujících státních podniků, řada továren byla ihned likvidována. Nastalo ničení hodnot nedozírného rozsahu.

Znárodňování ovšem nebyly ušetřeny ani menší podniky. Dne 9. května 1948 byla v parlamentu jednomyslně schválena nová Ústava. Ačkoliv v této ústavě bylo ještě zahrnuto právo na soukromé vlastnictví podniků do padesáti zaměstnanců, praxe byla navzdory zákonu zcela rozdílná. I do těchto podniků byli dosazeni národní správci a k „ukradení“ firmy vedly

dvě cesty. Jak přibližují Jirásek a Šůla (1992, s. 11), jednou z možností bylo uvedení firmy „do klidu“, druhou pak překročení kvóty padesáti zaměstnanců.

„Uvedení do klidu“ probíhalo až překvapivě jednoduše. Zastavily se stroje, zásoby surovin i hotových výrobků se převezly spolu s dělníky do národních podniků. Tím byl podnik „uveden do klidu“. V případě druhé možnosti, tj. překročení kvóty padesáti zaměstnanců, rovněž nešlo o nic komplikovaného. Do soukromého podniku byli přivezeni pracovníci z národního podniku, kteří na pokyn národního správce začali vykonávat činnosti typu zametání dvora, přemisťování materiálu v rámci výrobní haly, instalování poliček apod. Součet zaměstnanců tak přesáhl 50 osob a podnik tak podléhal znárodnění. Na odvolání bývalého majitele reagovaly státní orgány zcela rutinně argumentem o splnění kritérií pro nacionalizaci.

Následovala likvidace soukromého obchodu, drobných řemeslníků, soukromých hostinců, ale i mlýnů, vodních elektráren, pil apod. Docházelo k rozbíjení strojního zařízení, mnohdy téměř nového. Následoval útok proti venkovu v podobě kolektivizace zemědělství, byli likvidováni soukromí rolníci a jejich prosperující hospodářství. Výsledkem bylo upadající zemědělství, kdy z dříve produktivní sféry ekonomiky se již počátkem 50. let stala zcela rozvrácená oblast. Jak uvádějí autoři Jirásek a Šůla (1992, s. 14), ničivá kolektivizace přinesla tak obrovský úpadek zemědělství, že se jeho kvantitativní předválečné úrovně podařilo dosáhnout až kolem poloviny 60. let, kvalitativní úrovně roku 1937 v období socialismu v podstatě nikdy.

Co se týká sociální roviny, je třeba připustit, že v první polovině padesátých let nastaly v Československu změny, které neměly do té doby obdoby. Jak uvádí Rychlík (2020, s. 85), především nižší sociální vrstvy obyvatelstva vkládaly do únorového převratu velké naděje. S novými poměry doufaly ve výrazné zlepšení svého materiálního postavení a rovněž v sociální vzestup. Řadu sociálních opatření nový režim skutečně zavedl, ovšem většina z nich se připravovala už před únorem 1948. Vzniklo všeobecné sociální pojištění, které zahrnovalo zdravotní pojištění a pojištění pro případ nemoci, mateřství, invalidity a stáří. Ačkoliv podobná sociální opatření v té době existovala nebo byla později zavedena i ve většině států západní Evropy a v mnoha ohledech navazovala na sociální politiku předválečného a dokonce i válečného období, snažil se je režim vydávat za „výdobytky socialismu“.

Režim projevoval naprostou neúctu k soukromému majetku, přičemž vůbec nemuselo jít o vlastnictví výrobních prostředků. Do rodinných domů a tzv. nadměrných bytů byli např. proti vůli majitelů přidělováni nájemníci, a to za úředně stanovené nájemné. Vysocí státní

úředníci předválečného režimu, předváleční ministři, vysocí důstojníci apod. byli označeni za „bývalé lidi“ a mohly jim být snižovány, popřípadě zcela odebrány důchody, přestože celý život řádně platili pojistné. Komunistický režim v Československu šel při likvidaci soukromého vlastnictví výrobních prostředků mnohem dál než obdobné režimy v sousedních zemích, jakými byly Polsko, Maďarsko nebo NDR.

Všechny tyto kroky měly značně negativní vliv nejen na průmysl, který se začal propadat vlivem „socializačních“ opatření, ale značný dopad měly i v měnové oblasti. Dříve stabilní koruna začala ztrácet svou kupní sílu a hodnotu. Negativní ekonomické zásahy tak značného rozsahu ničily hodnotu československé měny.

K ještě hlubšímu rozvratu finančního systému přispělo nové směřování zahraničního obchodu. Únorem 1948 skončila orientace Československa na vyspělé ekonomiky a započalo období trhů Sovětského svazu a tzv. lidových demokracií. Československo se začalo zaměřovat na výrobky těžkého strojírenství za účelem „socialistické industrializace“ a zbrojního průmyslu. Spotřební průmysl byl značně potlačen.

Zásadním problémem byla platební neschopnost států sovětského bloku, které nejenže neplatily penězi, ale neprodukovaly ani výrobky, které by mohly být poskytnuty jako protihodnota.

Nepříznivý vývoj národního hospodářství dále přispíval ke zhroucení československé měny. První pětiletý plán se neplnil, jelikož byl postaven na nereálných úvahách. Koncepce této první pětiletky byla založena na investiční vlně značného rozsahu a na představě vybudování „ocelového srdce republiky“. Do průmyslu bylo vloženo 21-krát více investic než do celé nevýrobní sféry, a to hlavně do odvětví paliv, energetiky, hutnictví a těžkého strojírenství. Tato investiční vlna narazila na nedostatečné kapacity stavebních a strojních dodavatelů, rozsáhlé investiční akce se nedařilo dokončit, docházelo k nárůstu nákladů, které nebyly kompenzovány dostatečným ziskem. Došlo k rozpadu dodavatelsko-odběratelských vztahů, vážlo zásobování materiálem, docházelo k výpadkům přívodu energie. Výrobní struktura se dostala do rozporu s vlastními energetickými, surovinovými a pracovními podmínkami československého hospodářství.

7.2 Snaha o řešení hospodářské situace

Vedení KSČ a státu si uvědomovalo neúnosnost hospodářské situace v zemi. Navzdory propagandě, vyzdvihující budovatelské úspěchy znárodněného průmyslu a jednotných

zemědělských družstev, existoval několik let po skončení války přidělový systém základních potravin a řady průmyslových výrobků. Navíc již během války pronikaly do přísně regulovaných cen a do přidělového hospodářství prvky černého trhu, které nabývaly na intenzitě zejména v posledních dvou letech války. Kromě vázaného trhu potravin byl 1. ledna 1949 zaveden i tzv. volný trh, potraviny zde byly ovšem několikanásobně dražší než na přidělovém trhu. Peníze ztrácely svou funkci, v řadě drobných transakcí se přecházelo k naturální směně (zejména cigarety se staly oblíbeným prostředkem běžného obchodování, protože byly přidělovány každému dospělému občanovi). Již koncem roku 1951 bylo uvažováno o přechodu k volnému trhu průmyslového i potravinářského zboží a byly dány pokyny k vypracování různých variant tohoto přechodu. Touto myšlenkou se zabýval Státní úřad plánovací v Praze. První vypracované varianty nepočítaly ještě se zásahem do měny.

Přípravné práce probíhaly v několika etapách. V období května až června 1952 byly dále rozpracovány otázky týkající se zrušení lístkového systému a přechodu na volný trh s jedinými státními cenami. V červenci až srpnu 1952 byly detailněji rozpracovány návrhy z hlediska bilance fondů zboží a kupní síly obyvatelstva a vznikla rovněž první reálná doporučení týkající se nutných opatření ve výrobě a v organizaci obchodu před zrušením přidělového systému. S měnovou reformou se v té době ještě nepočítalo.

Varianty spojené s měnovou reformou se poprvé objevily v létě roku 1952, kdy na ministerstvo financí a do vedení SBČS přišli sovětsí poradci, kteří velmi pravděpodobně začali zasahovat do přípravy zrušení lístkového systému. V této době se poprvé vyskytly varianty spojené s měnovou reformou. Ovšem ještě v říjnu 1952 se na svém jednání vláda přikláněla k variantě odstranění lístkového systému bez zásahu do peněz. Ceny uvolněného zboží měly být určeny s ohledem na očekávaný nákupní nápor, po určité době bylo v plánu jejich postupné snižování. Ztráty pro obyvatelstvo z důvodu reformy trhu a stanovených cen vyšších než přidělových byly kvantifikovány na 5-10 % u obyvatel žijících z mezd a sociálních důchodů, na 15-20 % u venkovského obyvatelstva a nad 20 % u ostatních obyvatel. Vláda si byla vědoma skutečnosti, že tento postup by způsobil ekonomické důsledky pro značnou část obyvatel, a bylo tedy zapotřebí jej politicky zvážit. Další varianta tak počítala s přechodem na volný trh ve dvou etapách, kdy nejprve by se uvolnilo jen některé zboží, současně by se snížily přiděly u dalšího zboží a byly by sníženy ceny na volném trhu. Ztráty obyvatelstva by nebyly kompenzovány. Tento postup měl začít počátkem roku 1953 a k úplnému uvolnění trhu mělo dojít v rámci druhé etapy po 3-4 měsících. V této fázi již měly být sociálně kompenzovány ztráty obyvatelstva (zvýšení důchodů, příspěvky na děti apod.).

Nakonec však na podzim roku 1952 převládly návrhy, že reforma trhu bude spojena s měnovou reformou, eufemisticky nazývanou „peněžní“. Od října do listopadu 1952 započaly práce na přípravě měnové reformy, které byly důsledně odděleny od příprav týkajících se zrušení lístkového systému, pracovala na nich úzká skupina v přísně uzavřeném prostředí mimo Československo (konkrétně v Polsku) a až do samotného konce byly výsledky její práce tajeny. V této etapě se rozhodovalo mimo jiné o záležitostech týkajících se měřítka cen a mezd, obsahu zlata v koruně, kursu koruny k rublu, zásadami výměny starých peněz za nové, otázkou soustavy nových peněz, jak vyřešit tzv. vázané vklady z roku 1945, náhrady za znárodnění, válečné škody apod. V období prosince 1952 až března 1953 probíhaly práce související s technickým zabezpečením peněžní reformy. Sovětský svaz nabídl kromě konzultací ohledně peněžní reformy rovněž technickou pomoc při výrobě nových peněz. V této fázi se rovněž plánovala přeprava a distribuce nových platidel, navrhovala první usnesení a směrnice. O veškerých stěžejních záležitostech a otázkách rozhodoval prezident republiky Klement Gottwald až do své smrti dne 14. března 1953. V období dubna až května 1953 probíhaly závěrečné práce na konečných propočtech, dokumentech a jejich tisku a rozvozu po státě, na organizování převozu a dočasném uskladnění nových peněz (Jirásek a Šůla, 1992, s. 18). Koncem května roku 1953 byla reforma trhu spolu s peněžní reformou připravena.

I přes probíhající přípravy reformy se oficiální režim před obyvatelstvem od možnosti měnové reformy distancoval. Např. ještě koncem dubna 1953 byl Národním shromážděním ČSR projednán a posléze schválen státní rozpočet na rok 1953. Ministr financí Jaroslav Kabeš při té příležitosti přednesl projev v Národním shromáždění, kde vyzdvihl hospodářské úspěchy a vyzval ke schválení návrhu státního rozpočtu, ačkoliv byl informován o postupu prací na peněžní reformě a o brzkém dodání nových platidel ze Sovětského svazu.

Za zmínku rovněž stojí, že již v lednu 1953 byla v Praze vydána Vyhláška ministerstva vnitřního obchodu ze dne 13. ledna 1953 o odběru zboží na vázaném trhu. Vyhláška specifikovala, kdo má od tohoto okamžiku nárok kupovat na vázaném trhu potraviny a průmyslové zboží za levnější cenu. Osoby, které nedostaly tzv. odběrní oprávnění, si musely vše obstarat na volném trhu za mnohem vyšší ceny. Z vázaného trhu byli vyloučeni „*vesničtí boháči a příslušníci jejich domácností včetně dětí a mladistvých*“ a to i tehdy, pokud pracovali ve veřejném sektoru nebo byli důchodci. Vyloučení dále byli soukromí podnikatelé a drobní živnostníci včetně svých domácností, a to ať už měli zaměstnance či nikoliv. Dále to byly „*osoby vyhýbající se práci a osoby, které nepracují, ač by pracovat mohly*“, přičemž o

vylovení rozhodoval místní národní výbor, případně okresní národní výbor. Dále byli vylovení vyšší státní úředníci z let před rokem 1945, kteří pobírali důchod, rovněž vdovy po těchto osobách pobírající důchod a „zbytky kapitalistických živlů“, což byli např. bývalí továrníci, bankéři, akcionáři, členové správních rad apod. Soukromí zemědělci, kteří nesplnili povinné dodávky masa, mléka a vajec a členové neprosperujících JZD neobdrželi lístky na cukr, mýdlo a oděvy, na potravinové lístky neměli nárok ani tzv. „samozásobitelé“, přičemž samozásobiteli potravin byli již držitelé zemědělské půdy nad 0,5 ha.

Tato v zásadě asociální vyhláška vyloučila značnou část venkovských obyvatel Československa z přidělového hospodářství a tito lidé si museli vše kupovat na volném trhu za mnohem vyšší ceny. A když za necelého půl roku byla provedena peněžní reforma, tito stejní lidé byli režimem postiženi znovu.

Tabulka 12: Ceny před měnovou reformou v roce 1952

Položka	Množství	Přídělový trh (Kčs)	Volný trh (Kčs)
Chléb	1 kg	8,00	16,00
Hovězí zadní	1 kg	48,00	200,00
Máslo	1 kg	80,00	450,00
Cukr	1 kg	15,70	140,00
Pivo	0,5 l	-	18,00
Pánský vlněný oblek	1 ks	3 750,00	8 900,00
Pánská košile	1 ks	220,00	650,00
Rádio	1 ks	-	11 000,00

Zdroj: Historická statistická ročenka ČSSR, 1985

7.3 Příprava nových platidel

Skladba kovového i papírového oběživa v Československu se v období od měnové reformy v roce 1945 do peněžní reformy v roce 1953 změnila. Příčinou byly ideologické, politické i ekonomické tlaky. Namísto vývoje, který by měl vést k určité unifikaci odrážející mírové podmínky, nastal spíše opak.

Dekretem prezidenta republiky ze dne 19. října 1945 o obnovení československé měny zůstaly zákonným oběživem doposud platné protektorátní, slovenské a některé předválečné československé mince. Od roku 1946 pak byly do oběhu uvedeny další mědiniklové a

tombakové (slitina mědi a zinku) mince. Podle plánu ministerstva financí z roku 1946 se měly razit i stříbrné desetikoruny, dvacetikoruny a padesátikoruny. Kvůli nedostatku stříbra tento plán nebyl realizován. Poté, co se Československo po komunistickém převratu stalo jedním ze sovětských satelitů a naše hospodářství se silně orientovalo na těžký a zbrojní průmysl, nastal nedostatek barevných kovů. V této situaci se dospělo k názoru, že barevné kovy v mincovnictví musí nahradit hliník. Obyvatelstvo začalo tezaurovat mince, o nichž se domnívalo, že v případě nových měnových opatření budou v oběhu i nadále. Brzy se ovšem nedostávalo ani hliníku. Za této situace se dokonce uvažovalo o ražbě mincí z umělé hmoty, která se však ukázala být k tomuto účelu zcela nezpůsobilá. Novým mincovním kovem v Československu se měly stát trosky z havarovaných letadel ze 2. světové války. Od roku 1951 se začaly razit mince z duralu. Po peněžní reformě šly do oběhu pouze hliníkové mince.

Ještě různorodější situace byla u papírových bankovek a státovek. Při měnové reformě v roce 1945 byla do oběhu uvedena papírová platidla vytištěná československou exilovou vládou v Londýně. Po válce, i přes snížení počtu obyvatel, se projevil nedostatek papírového oběživa. Bylo tedy přikročeno k různým dotiskům i k emisi nových státovek a bankovek, přičemž ke stažení již vydaných peněz nedošlo. Ministr financí Kabeš hodlal redukovat počet jednotlivých bankovek a státovek, zejména z ideových důvodů, kdy na platidlech tištěných za války byl např. portrét T. G. Masaryka, M. R. Štefánika a podpis ministra exilové vlády Ladislava Feierabenda, který tou dobou byl již opět v emigraci a podílel se na činnosti III. československého odboje. Ekonomické důvody, zejména nedostatek drahého bankovkového papíru a nákladný tisk, bránily tyto plány realizovat.

Příprava nových peněz pro měnovou reformu je značně složitá a časově náročná záležitost. Ve druhé polovině roku 1952, kdy již bylo zřejmé, že dojde k peněžní reformě, prověřoval ministr Kabeš kapacitní možnosti tiskárny bankovek v Praze. Došel k závěru, že pražská tiskárna není schopna vytisknout potřebné množství nového oběživa, kromě toho zde ještě hrála roli potřeba utajení celé akce. Československá vláda se poté dopisem ze dne 17. listopadu 1952 obrátila na vládu SSSR se žádostí o pomoc při výrobě papírových platidel a ražbě mincí. Této žádosti tehdejší sovětská vláda ochotně vyhověla. Zástupce ministerstva financí Bohumil Sucharda uzavřel dne 10. dubna 1953 smlouvu se Všesvazovou exportní a importní společností Exportles, v níž se tato moskevská společnost zavázala k ražbě mincí a tisku papírových platidel a rovněž k dodávce bankovkového papíru a barviv pro možný pozdější dotisk v Praze. Smlouva o výrobě nových platidel byla uzavřena v takové tajnosti, že o ní nebyli informováni ani všichni členové československé vlády. Schválená byla politickým

sekretariátem ÚV KSČ a teprve poté byla dána na vědomí i československé vládě. Dá se tedy říci, že politický sekretariát ÚV KSČ, který v té době tvořili Karol Bacílek, Alexej Čepička, Jaromír Dolanský, Václav Kopecký, Antonín Novotný, Viliam Široký a Antonín Zápotocký, skutečně vládl v tehdejší Československu, nikoliv československá vláda.

Mince byly raženy v leningradské mincovně, papírová platidla byla vytištěna v Moskvě, v závodu Goznak. Konečný termín dodání platidel byl 24. května 1953. Peníze byly po převzetí krátce uskladněny ve vojenských skladech v jednotlivých krajích a poté dne 30. května 1953 předány Státní bance československé.

7.4 Situace před reformou v květnu 1953

Dne 5. května 1953 bylo usnesením schůze předsednictva vlády stanoveno, že mzdy a platy, které až doposud byly vypláceny jednou měsíčně, se budou následně vyplácet ve dvou termínech. Pracujícím byl tento krok zdůvodněn potřebou rovnoměrného plnění pokladního plánu. Skutečnost však byla taková, že květnovou zálohu, vyplacenou ve starých penězích, bude možné použít k nezbytným nákupům, a zbytek bude vyplacen již v nové měně. Do té doby nic netušící obyvatelstvo tato situace znejistila, tušení blížící se měnové reformy vedlo k výběrům vkladů ze spořitelen a k nákupní horečce.

Ovšem jak na vázaném, tak na volném trhu byl akutní nedostatek zboží, což prohlubovalo nervozitu. Lidé vybírali hotovost a tezaurovali peníze v domácnostech, aby byly připraveny k okamžitému použití, pokud by se objevilo žádané zboží. Zájem byl zejména o základní potraviny jako např. mléko, máslo, vejce, sýr, cukr apod. Zdrženlivost panovala v poptávce po textilu, neboť se očekávalo sjednocení vázaného a volného trhu a pokles cen.

Mezi obyvatelstvem se zvyšoval neklid, umocněný zákazem uvolňování vázaných vkladů z roku 1945. Objevovaly se fámy o měnové reformě, např. že se budou měnit koruny za rubly. V polovině května sílil nápor na spořitelny a poté na obchody, kde velmi rychle mizelo jakékoliv zboží.

Teprve v květnu 1953, pouhý měsíc před vyhlášením reformy, byl do jejích příprav zapojen generální ředitel SBČS Otakar Pohl. Veškeré přípravy týkající se postavení banky ve finanční oblasti státu byl nucen vykonávat sám, teprve v polovině května mu bylo umožněno vzít si na pomoc vrchního ředitele Jana Ježka. O přípravě reformy nebyl informován ani náměstek generálního ředitele Ludovít Kováčik. Dne 17. května 1953 bylo zřízeno „Ústřední vedení prací k provedení měnové reformy“, které mělo za úkol řídit celou akci. V jeho čele

stanul ministr financí Jaroslav Kabeš, se kterým úzce spolupracoval Otakar Pohl. Dalšími členy byli úředníci ministerstva financí, kteří zajišťovali spojení s finančními referáty národních výborů a pracovníci SBČS, kteří měli na starosti přepočty peněz a všechny ostatní s tím spojené činnosti.

Ústřednímu vedení příslušelo „*sledovat provádění celé akce a organizačně zajišťovat, rozhodovat o otázkách, pokud jde o výklad usnesení, směrnic ministerstva financí, jakož i směrnic Státní banky, plynule informovat vládu o průběhu akce a každodenně jí dávat hlášení za předchozí den a žádat od ní rozhodnutí v zásadních otázkách, pokud se vyskytnou*“.

Pro každý kraj byla sestavena brigáda v čele s vedoucím, která udržovala pohotovost, byla v kontaktu s Ministerstvem národní bezpečnosti a zajišťovala organizaci a ochranu transportů peněz do poboček banky z vojenských skladů. Současně ústřední vedení pracovalo na administrativním zajištění reformy, přičemž rozsah této činnosti během krátké doby byl značný. Jednalo se o velké množství oběžníků, pokynů, příkazů a tabulek, které se dnem vyhlášení reformy začaly vyplňovat. Všechny tyto pokyny, např. *Směrnice ministra financí o způsobu provedení peněžní reformy, Příkaz generálního ředitele SBČS krajským ředitelům, Směrnice pro pobočky SBČS o organizaci a práci výměnných středisek, Směrnice pro přepčet vkladů, Postup při výměně na přepážce, podklady pro vyhlášení peněžní reformy ve Sbírce zákonů a nařízení, Seznam pytlů, příp. svazků papírových platidel, Přehled převzatých platidel vzoru 1953, Protokol o skončení činnosti výměnného střediska... atd.*, byly nejprve vypracovány bez data, později byly označeny dnem 30. května nebo 31. května 1953. Pobočky Státní banky československé měly povinnost odeslat každý den telegraficky zprávu krajské pobočce SBČS, která „*po soustředění telegrafických zpráv z okresů podá bezprostřední telegrafickou zprávu centrále*“. K podávání těchto denních zpráv byl vypracován tajný šifrovací klíč.

Ústřední vedení prací k provedení měnové reformy začalo ihned po svém ustavení dne 17. května 1953 zjišťovat situaci v obchodech a v pobočkách spořitelén a bank. Ministerstvo financí rozeslalo na finanční referáty všech Krajských národních výborů v republice telegram s následujícím textem: „*Se zřetelem na pověsti, které vznikly v některých místech, Tě prosím, abys nám během dneška podal(a) zprávu o situaci na trhu zboží i peněz. První zprávu odešli laskavě v 11 hod., další pak v 17 hodin*“. Tyto zprávy byly zasílány Ústřednímu vedení v rozmezí 18. až 29. května 1953 a dále pak několikrát denně v opisech či upravené ministrem Kabešem byly zasílány nejmocnějším představitelům státu, tj. prezidentu Antonínu Zápotockému, předsedovi vlády Viliamu Širokému, jeho náměstkům a případně i

některým ministrům. Z archivních spisů ministerstva financí je patrné, že jednotlivé zprávy byly překládány do ruštiny.

V pondělí 18. května 1953 se mezi obyvatelstvem rozšířily zprávy o uvolnění vázaného trhu a o chystané měnové reformě. Tyto zprávy vedly k prudce zvýšené poptávce po průmyslovém zboží. Tržby v Praze v tento den byly o 100 % vyšší než normálně. V úterý 19. května 1953 vypukla v Praze nákupní horečka. Lidé nakupovali hlavně textilie a cukr, před obchody se utvářely fronty. V Českých Budějovicích, v Plzni a v Kladně se tvoří fronty před pobočkami spořitelen a bank. *„Krajská pobočka v Budějovicích hlásí, že je velká poptávka po drobných penězích, poněvadž se lidé domnívají, že drobné peníze nebudou předmětem měnové reformy.“*

V závodě Tatra na Smíchově se roznesly zprávy, že zaměstnanci obdrží plat na větší období, aby si mohli nakoupit zboží za staré ceny, neboť bude měnová reforma. Pokračuje výběr vkladů v pobočkách Státních spořitelen. Ředitelé poboček SBČS a Státních spořitelen *„doporučují, aby veřejnost byla informována o důvodech rozdělení platů a mezd“*. Stoupá počet výběrů vkladů, ale jsou zaznamenány i případy nových vkladů. *„Jedna část obyvatelstva vybírá, ježto se bojí blokování vkladů, druhá pak peníze ukládá, ježto se bojí měnové reformy.“*

20. května 1953 vydalo Ministerstvo vnitřního obchodu příkaz k zastavení dodávek do maloobchodní sítě. Referent ministerstva financí O. Hora projel hlavními ulicemi Prahy, kde byl svědkem přeplněných obchodů. Kupovalo se vše, pánská i dámská konfekce, metrové zboží, kožené zboží, obuv, rádia, nábytek. *„Tak například velmi byli překvapení chodci, když v Havířské ulici za výkladní skříní oděvního obchodu s dámskou konfekcí spatřili ženy ve spodním prádle, které tak spěchaly, aby si vyzkoušely šaty, že ani nečekaly, až se pro ně uvolní převlékací kabina.“* *„Mezi lidem se hovoří, že od 1. června bude měnová reforma, že nebudou platit peníze, neboť zaměstnanci tiskárny na bankovky jsou již 14 dnů internováni a tisknou nové peníze, že dojde k výměně peněz v poměru 1:10, ba někteří tvrdí v poměru 1:100...“*

Situace ve Státní spořitelně na Václavském náměstí... *„Proudí sem mnoho lidí, kteří ponejvíce vybírají. Hala je přeplněna lidmi, kteří drží v rukou modrý kupon a čekají na zavolání pokladníka, aby si mohli peníze vybrat.“*

Situační zpráva o peněžním trhu ve 13:30 uvádí... *„Zprávy o chystané měnové reformě jsou živeny tím, že resorty nevysvětlily rozdělení výplatních termínů jako technické opatření a že*

někde se vyplácí záloha několik dnů po měsíčním zúčtování, což si dělníci vysvětlují jako vnucování peněz před nějakým chystaným opatřením.“

Druhá situační zpráva toho dne o peněžním trhu uvádí, že střediskem neklidu na Karlovarsku je především Jáchymov. V jáchymovské spořitelně jsou mimořádně spláceny úvěry na rodinné domky, novomanželské půjčky atd. Panika na Karlovarsku je především v průmyslových oblastech, v zemědělských okresech panuje klid.

Ředitel městské správy spořitelny v Praze se dotazuje, *„zda úředníci na přepážce mohou kategoricky prohlašovat, že měnová reforma nebude. Uložili jsme, aby se o měnové reformě nemluvilo a sdělovalo se tazatelům, že nemohou vkladatelé o vklady přijít, ježto za ně ručí stát.“* Státní spořitelny lidem vysvětlují, *„že dělení platu je technickým opatřením v rámci pokladního plánu.“*

V Liberci se neklid projevuje ve vyšších nákupech, zejména poživatin (margarín, sůl). Některé základní potraviny jsou v obchodech již zcela vyprodány, přičemž ředitel velkoobchodu vydal zákaz vyskladňování jakéhokoliv zboží do maloobchodní sítě. V Praze se ve velkých objemech kupují cigarety (např. jeden občan nakoupil cigarety za 15 000 Kčs). Mezi pražským obyvatelstvem se šíří zvěsti o měnové reformě k 1. červnu. Referent ministerstva financí O. Hora informuje ministra Kabeše... *„Někteří znají dokonce poměr, v jakém se budou peníze vyměňovat. Jak jsou nesmyslné tyto zprávy svědčí i to, že má být poměr až 1:1000. V kraji Ústí nad Labem zaměstnanci „Pramene a Oděvního obchodu sdělují důvěrně svým známým, že dostali pokyn, aby vyprodali méně hodnotné zboží.“*

21. května 1953 hlásí Hlavní správa Státních spořitelen: *„Klienti očekávají oficiální prohlášení a jsou nedůvěřiví k prohlášením zaměstnanců státních spořitelen.“* Své výběry odůvodňují mimo jiné tím, že potřebují peníze na nákupy za textilní body, které prý nebudou platit. Státní spořitelna Praha 16 hlásila, že se objevují pověsti o odstoupení ministra financí a výměně generálního ředitele SBČS. V Libereckém kraji pokladní n.p. Chema údajně sdělila zaměstnancům při výplatě záloh, že příští plat dostanou asi již v nové měně. Ve všech okresech Jihlavského kraje se zvýšenou měrou kupoval textil, potraviny, olej, obuv, nábytek.

Z Plzeňského kraje přišlo hlášení, že v závodech V. I. Lenina *„je vyhláška, že měnová reforma jest již připravena, ale pracující nebudou postiženi. O této správě se vede příslušné šetření povolánými orgány.“* V Brně *„se mluví o zrušení vázaného trhu a neplatnosti šatek... Situaci ovlivňuje též nedostatek některých druhů poživatin na volném trhu.“*

V Pražském kraji pracovníci Státních spořitelen „vysvětlují: klid, žádné měnové opatření nebude, ničeho se nebojte a nelekejte. Daří se jim situaci zvládnout.“ Mnozí lidé rozptylují své úspory na jedné knížce na několik vkladních knížek po menších částkách, což je ovšem později nejenže nezachránilo před znehodnocením jejich úspor, ale spíše je ještě poškodilo.

22. května 1953 v celé zemi převládají ve spořitelnách vklady nad výběry. Jsou zaznamenávány zvýšené splátky na rodinné domky, spláceny jsou i nedobytné úvěry. V Praze se nadále tvoří fronty před obchody s textilem (pokud byly otevřeny), před řeznictvími, kde je zájem o trvanlivé druhy salámů a uzenin, v Pramenu byl zájem o likéry a vzácnější druhy potravin, dále byl zájem o fotoaparáty, koberce, obuv... Ve spořitelně na Václavském náměstí jeden soukromník, který před třemi dny vybral vklad ve výši 500 000 Kčs, ho dnes opět vrátil na tutéž knížku.

Situaci komentuje i tisk. Ostravský deník Nová svoboda otiskl úvodník Jaroslava Hese, který občany, utrácející své peněžní prostředky, označil za „maloměšťácké dušičky“. Pokračuje vskutku bizarní zmínkou o údajné panice na newyorské burze, kde byli „tamní kapitalisté vyděšeni mírovým úsilím socialistických zemí“. Úvodník je zakončen prohlášením, že „u nás ale panika přejde, hladina se uklidní a život půjde dál svým tempem, zrychlovaným velkou vůlí pracujících, budujících socialismus“.

Dne 23. května 1953 se projevil výsledek uklidňovací akce, že žádná brzká peněžní reforma nebude, v důsledku čehož nadále rostl počet vkladů v peněžních ústavech. V Praze dle šetření ministerstva financí „trvá zvýšený zájem o trvanlivější uzeniny, špek apod., který se vykupuje ve větším množství. Citelný nedostatek kuřiva se projevil téměř ve všech trafikách, což vyvolává značnou nespokojenost u kuřáků. Trafikanti tvrdí, že ústřední sklady nerealizují jejich objednávky a pokud měly nějaké zásoby, byly v prvních dnech několika jednotlivci vykoupeny.“

Ve stejný den probíhá v Ostravě-Vítkovicích VII. krajská stranická konference. Vysoký funkcionář ÚV KSČ Josef Tesla se ve svém projevu dotýká tématu nákupní horečky. „U některých lidí se projevuje nedůvěra ke koruně, ale proč?!... Je to jen pustá černá propaganda emigrantských ztroskotanců a zaprodanců... Ono je to totiž ještě tak. Majetní lidé, ty parazitující zbytky proklatých vykořisťovatelů, se bojí o své nakřečkové majetky. Koruna je však pevnější než dřívě!“

Z neděle 24. května 1953 se nedochovaly žádné situační zprávy, z čehož lze usoudit, že ministerstvo financí v neděli nepracovalo. Za zmínku však stojí zpráva v nedělním Rudém

právu, která opět vysvětluje rozložení výplatních termínů. Údajně se tak dělo proto, aby se zabránilo jednorázovým nákupům v den výplaty. Obchody by tak byly plynuleji zásobovány a nedocházelo by tudíž k frontám a nedostatku zboží, kterým údajně sklady přetékal. To se ovšem v praxi nestalo, naopak z chování lidí v obchodech se dalo spíše předpokládat, že velký dopad na myšlení občanů komunistický tisk již neměl.

V pondělí 25. května 1953 vydalo Ministerstvo vnitřního obchodu zákaz veškerého prodeje volného zboží. Prodejny s vázaným textilem v Pražském kraji se uzavřely, neboť veškeré zboží se vyprodalo, což způsobilo nespokojenost mezi občany. V mnoha krajích republiky stále přetrvávala tendence zvyšování vkladů. Vznikla značná poptávka po mincích, které se ovšem nevracely z oběhu. Přetrvával zvýšený nákup volných potravin.

Aktuální situaci ohledně nákupní horečky v tento den řešil i obvodní výbor KSČ v Ostravě. Jeden z účastníků, soudruh Sacha, navrhl, aby do front před obchody byli „*zainteresováni příslušníci SNB*“. Před prodejny totiž údajně stojí již od roku 1945 stále stejní lidé, a sice nepřátelští živlové a buržoazní nabourávači dvouletky a pětiletky, a proti takovým živlům je třeba zasáhnout. Fronty by se měly zlikvidovat tak, že se čekající zajistí a pošlou se uklízet město. Jen pro úplnost je třeba podotknout, že čekání před obchodem na zboží nebylo v rozporu s jakýmkoliv zákonným předpisem té doby.

V úterý 26. května 1953 se v okresech kontrolovalo provedení příkazu ministerstva vnitřního obchodu o zákazu veškerého prodeje volného zboží a uzavření prodejen. Prováděla se kontrola zejména soupisů volného zboží, které nesmělo být prodáváno v prodejnách vázaného zboží. Byly zjištěny případy zatajování zboží. Z Liberecka došlo hlášení, že „*kupující se vrhli na vázaný textil, který prodává vše, co je na skladě, i zimní konfekci. Omezení trhu působí již vážné poruchy. Jest pociťován i nedostatek chleba a pečiva volného...*“

Dle situační zprávy ze středy 27. května 1953 převažovaly na peněžním trhu vklady. V Olomouci byly zachyceny zprávy, že bude provedena úprava měny v poměru 1:100, přičemž platební jednotkou bude rubl. Neklid se přesunul i na Slovensko. „*Rolníci všeobecně nechtějí plnit své dodávkové povinnosti, zejména pokud jde o dodávky masa, vzhledem k rozšiřování zpráv o výměně peněz.*“

Ve čtvrtek 28. května 1953 byl dle průzkumu provedeného v Praze ruch na ulicích značně omezený, a to zejména proto, že řada obchodů (potravin, drogerie, dětské hračky, galanterie apod.) zůstala uzavřená, podle označení na vstupu se prováděly „*inventury, adaptace, revisní šetření apod.*“ Někteří občané začali nakupovat větší množství poštovních známek, do

kterých se snažili uložit peníze. Rozšířila se fáma, že je dobré směňovat bankovky vyšších hodnot za státočky do hodnoty nejvýše 50 Kčs, kterých se prý měnová reforma nedotkne. Začal se projevovat nedostatek mincí. Vázlo zásobování masem, nespokojenost mezi spotřebiteli rostla. Z Ostravského kraje dorazila zpráva, že „*v dolech se projevuje značná nespokojenost. Roste absence a horníci odmítli pracovat s tím, že už nemá cenu dneska robit, protože bude stejně měnová reforma, že bude vše drahé, lístky padnou atd. Stoupla poptávka po alkoholických nápojích a již v tomto týdnu je v dolech zaznamenáno 7 smrtelných úrazů... Mezi spotřebiteli je chaos a očekává se vystoupení některého z vedoucích soudruhů, který dnešní situaci pracujícím osvětlí.*“

Tento den byl Hlavní správou VB a StB rozeslán tajný rozkaz všem náčelníkům krajských správ VB a StB na území Československé republiky, podle kterého se byli povinni dostavit na tajnou poradou do Prahy dne 28. 5. 1953 ve 22:00 hod. Na této noční poradě byli její účastníci seznámeni se „*Zvláštním tajným rozkazem o zajištění speciální vládní akce*“, který byl vypracován stejný den dopoledne náměstkem ministra národní bezpečnosti.

Zprávy z pátku 29. května 1953 o situaci na vnitřním trhu jsou už poslední a málo obsažné, staly se totiž bezpředmětnými. Do popředí se již dostávaly zprávy jiného charakteru, ovlivněné konečnou fází příprav na peněžní reformu.

7.5 Závěrečná fáze příprav peněžní reformy

Dne 29. května 1953 v ranních hodinách byla vyhlášena pohotovost československé armády a bezpečnostních složek.

Generální ředitel Státní banky československé Otakar Pohl vydává příkaz, podle kterého mají ředitelé všech poboček SBČS spolu s hlavním účetním a pokladníkem za úkol provést v sobotu 30. května 1953 skontro a revizi hodnot převáděných do státních rezervních fondů a o provedení revize podat ještě tentýž den hlášení do ústředí. Současně jim bylo uloženo, aby zůstali na pracovišti do té doby, dokud neobdrží potvrzení z ústředí o zaslaném hlášení. Tímto pokynem byla fakticky zajištěna na pobočkách banky pohotovost vedoucích pracovníků, nutná pro zahájení peněžní reformy.

Vybraní pracovníci z ústředí SBČS byli informováni o nastávající peněžní reformě a ještě během noci se rozjeli do jednotlivých krajských poboček banky. Byli vybaveni instrukcemi a plnými mocemi pro ředitele krajských poboček SBČS k převzetí nových peněz

z vojenských skladů. Rozvoz peněz na okresní pobočky byl započat v noci z 30. na 31. května a ukončen dne 31. května 1953.

Období několika málo dnů před peněžní reformou bylo charakteristické zejména snahou o zajištění bezpečnosti důležitých budov v Praze, tiskárny nakladatelství Práce, plánem ochrany zasedání ÚV KSČ a Národního shromáždění a zabezpečením plenárních zasedání KV KSČ a OV KSČ. V průběhu dne se připravovala vojenská letadla a posádky za účelem urychlené přepravy materiálů a osob. Pracovalo se na zabezpečení ochrany filiálek Státní banky, vyčleňovaly se místnosti pro převzetí dosud blíže nespecifikovaných zásilek. Dále bylo třeba zajistit ostrahu výměnných středisek. Organizovaly se protiteroristické zálohy v regionech, byl dopracován telefonní systém bezpečnosti. Kromě normální spojovací sítě byla zajištěna i varianta případného náhradního spojení. V podvečer 30. května byla vyhlášena stoprocentní pohotovost hradní stráže a celkové ostrahy Pražského hradu, pohotovost byla vyhlášena i u strážní jednotky prezidenta republiky na zámku v Lánech, počty příslušníků hradní stráže v terénu byly posíleny o 50 %.

V ústředí SBČS nebylo ještě ráno 30. května 1953 nic známo o nadcházející peněžní reformě. Kromě generálního ředitele o ní údajně nevěděl ani jeho náměstek, členové bankovní správy a ostatní pracovníci.

Ve stejný den v 9:00 hod. se v Praze uskutečnila schůze ÚV KSČ, kde byl projednán a posléze jednomyslně schválen předem připravený návrh na zrušení vázaného trhu a provedení peněžní reformy.

Během dopoledne dne 30. května 1953 se na mimořádné, 236. schůzi sešla vláda, která pod vedením svého předsedy Viliama Širokého projednala:

- usnesení vlády a ÚV KSČ o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží,
- schválení vládního návrhu zákona o peněžní reformě a schválení opatření souvisejících s provedením zákona o peněžní reformě,
- schválení nových státních maloobchodních cen potravinářského a průmyslového zboží,
- schválení vládního nařízení o opatřeních v oboru mezd, důchodů a některých sociálních dávek v souvislosti se zrušením lístkového systému.

Usnesení vlády a ÚV KSČ o provedení peněžní reformy a zákon o peněžní reformě byly následující den zveřejněny v nedělním tisku.

V sobotu 30. května 1953 ve 13:00 hodin se na svém zasedání sešlo Národní shromáždění, jehož rozpočtový výbor doporučil Národnímu shromáždění schválit vládní návrh zákona o peněžní reformě beze změny.

Hlavní projev pronesl směrem k Národnímu shromáždění předseda vlády Viliam Široký. Premiér v něm mimo jiné uvedl, že uskutečnění peněžní reformy a zrušení lístkového systému „*podává jasný důkaz o významných úspěších, kterých jsme v rozvoji národního hospodářství na nových socialistických základech, za účinné pomoci Sovětského svazu, dosáhli. Z hlediska dalšího rozvoje socialistické výstavby stalo se upevnění československé koruny a zvýšení její kupní síly naléhavou nutností.*“ Premiér dále poukázal na „nedostatky“ měnové reformy v roce 1945 a sdělil, že vývoj československé koruny od února 1948 byl značně ovlivněn sabotážnickou a rozvratnickou činností reakčních buržoazních stran. Neuspokojivý stav koruny tak podle něj znemožňuje uskutečnění politiky snižování cen, kterou „*strana a vláda v duchu leninsko-stalinského učení sleduje*“. Nyní tedy nastal čas s konečnou platností vyřešit měnovou otázku a dát našemu hospodářství pevnou a stabilní korunu. Za tím účelem je bezpodmínečně nutné tezaurované hotovosti likvidovat a oběh peněz uvést do souladu s potřebami národního hospodářství. Předseda vlády oznámil, že bude zhodnocena československá koruna v poměru 5:1. Vyzdvihl význam skutečnosti, že od nynějška bude kurz koruny pevně svázán se sovětským rublem, který je „*nejpevnější měnou na světě, měnou země, vítězně krácející k vysokým metám komunismu*“. Vazba na sovětský rubl prý představuje nepředstavitelné výhody, neboť například měny jako anglická libra sterlingů nebo americký dolar se staly nestálými a jejich hodnota ustavičně klesá. Připustil, že zásady výměny peněz postihnou i některé úspory pracujících, ale vše bude vyváжено výhodami socialistického obchodu s jedinými maloobchodními cenami, které budou o více než jednu třetinu nižší, než byly dosavadní ceny na volném trhu. Dočasné ztráty, které musí přinést pracující obyvatelstvo, tak budou daleko vyváženy velikými výhodami, které vyplývají ze skutečnosti, že bude zvýšena kupní síla československé koruny. V závěru projevu vyjádřil premiér přesvědčení, že „*velká většina pracujících správně pochopí velký význam peněžní reformy a bude ji posuzovat z hlediska zájmů našeho lidově demokratického státu a socialistické výstavby naší vlasti*“.

Asi není třeba připomínat, že Národní shromáždění předložený návrh zákona o peněžní reformě schválilo. Po skončení schůze při odchodu ze sálu zdravili poslanci Národního

shromáždění prezidenta republiky Antonína Zápotockého a vládu republiky Československé „*hlučným, dlouhotrvajícím potleskem*“.

V 17 hodin zazněl v Československém rozhlasu projev předsedy vlády Širokého, jehož obsah byl prakticky totožný s projevem, který přednesl v Národním shromáždění.

Po odvysílání projevu předsedy vlády se v pražském ústředí SBČS sešla bankovní správa, kterou Otakar Pohl informoval o organizačních opatřeních na pobočkách. Rovněž bylo oznámeno, že provádění peněžní reformy řídí celostátně ministr financí Jaroslav Kabeš ve spolupráci se svým náměstkem Bohumilem Suchardou a generálním ředitelem SBČS Otakarem Pohlem. Na základě rozhodnutí vlády měly všechny orgány státu včetně národních výborů být nápomocné SBČS při provádění peněžní reformy. Veškeré pokyny týkající se provedení peněžní reformy byly prostřednictvím zvláštních kurýrů doručeny ředitelům krajských a okresních poboček SBČS. V noci z 30. na 31. května 1953 došlo k převzetí nových peněz řediteli krajských poboček banky a k jejich rozvozu do okresních poboček. Rozvoz byl ukončen dopoledne v neděli 31. května. V sobotu po poledni proběhly inventury v obchodech.

Během neděle budovaly pobočky Státní banky výměnná střediska podle směrnice schválené ministrem Kabešem předchozí den. Tato střediska byla zřizována nejen v pobočkách SBČS, ale rovněž na poštách, ve spořitelnách, ve větších podnicích, úřadech, ústavech a kulturních zařízeních, aby byla vytvořena hustá síť výměnných středisek, která by umožnila obyvatelstvu výměnu peněz v místě bydliště nebo na pracovišti. Pracovní skupina výměnného střediska měla podle stanoveného pracovního postupu převzít nové peníze od banky, prověřit doklady občanů, provést výměnu peněz a vést o ní řádnou evidenci, kontrolovat vyplácené částky i složené hotovosti a poskytovat informace. Podkladem k výměně měl být občanský průkaz a tzv. kmenový list, který byl základním dokumentem občana pro přidělení potravinových lístků a na němž byli zapsáni všichni příslušníci domácnosti. Výměnu starých peněz za nové musela pro celou domácnost provést jen jedna osoba, a to pro všechny členy domácnosti najednou. Výměnu peněz bylo možné provést jen jednou. O výměně měl být proveden záznam do občanského průkazu občana i do průkazů členů jeho domácnosti. Plán počítal, že výměna peněz jedné osoby zabere asi 2 minuty.

7.6 Průběh měnové reformy a její zásady

Šokované obyvatelstvo se o plné podstatě peněžní reformy dozvědělo v neděli 31. května. V tento den zveřejnilo Rudé právo číslo 150 „*Usnesení vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československa ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží*“. Obyvatelstvo bylo dále seznámeno s popisem nových československých bankovek, projevem předsedy vlády Viliama Širokého, ukázkou nových cen potravin a průmyslového zboží, textem zákona ze dne 30. 5. 1953 o peněžní reformě (41/1953 Sb.) a textem prováděcí směrnice ministerstva financí. Zmíněný dokument přinesl rovněž zdůvodnění tohoto závažného kroku: „*Peněžní reforma z roku 1945 nelikvidovala důsledky fašistické okupace a druhé světové války v oblasti peněžního oběhu, neuvedla množství peněz na míru pro národní hospodářství nutnou, a to tím méně, že hned v nejbližších letech byly z bezcenných vázaných vkladů uvolňovány desítky miliard korun ... Až do vítězného února mohly kapitalistické živly i spekulanti ve městech i na vesnicích pod ochranou reakčních stran hromadit zisky z průmyslových, obchodních a stavebních podniků ... Spekulantké živly ... obohacovaly se na úkor pracujícího obyvatelstva a nahromadily mnoho peněz ve svých rukách. Záškodnická činnost Slánského bandy v průmyslu, ve výstavbě, ve vnitřním a zahraničním obchodě též způsobila velké škody financím a peněžnímu obratu státu.*“

Byl stanoven zlatý obsah československé koruny na 0,123426 g ryzího zlata a měna byla připoutaná k sovětskému rublu (1 rubl = 1,80 Kčs). Na tomto základě pak SBČS stanovila poměr Kčs k cizím měnám. Kurs k americkému dolaru tak byl stanoven na 7,20 Kč, což ovšem byla neopodstatněná revalvace koruny, nebyl zde dodržen přepočít 5:1, použitý u cen a mezd, v takovém případě by se dolar rovnal 10 Kč. Současně byla oficiálně ohlášená nutnost odpoutat naši socialistickou měnu od amerického dolaru. Ministr Kabeš na zasedání vlády na konci května 1953 k tomu uvedl:

„*Ve vnějších vztazích stávalo se více a více neúnosným, aby naše hodnotná měna byla připoutána k americkému dolaru. Jevilo se nutným osamostatnit ji a vytvořit pevné svazky se stále sílícím hospodářstvím SSSR a ostatních zemí lidové demokracie.*“

Vlastní výměna peněz probíhala ve výměnných střediscích ve dnech 1. až 4. června 1953 podle vyhlášky ministra financí ze dne 30. května 1953 o vydání peněz vzoru 1953 (č. 45/53 Sb.). Občanům a jejich rodinným příslušníkům, kteří nezaměstnávali žádnou pracovní sílu a nebyli vyloučeni ze zásobování na vázaném trhu, byly vyměněny staré hotové peníze

v maximální hodnotě 300 Kčs na osobu za nové peníze v poměru 5:1. Veškeré ostatní hotovosti se měnily v poměru 50:1. Příslušníkům lidových milicí byl tajně limit 300 Kčs zvýšen, důstojníci, vojáci z povolání a někteří pracovníci bezpečnostního aparátu si mohli hotovost vyměnit dokonce v poměru 3:1.

Co se týká organizace výměny peněz, ta byla fyzicky zahájena dne 1. června 1953 v převážném počtu výměnných středisek podle plánu. V některých střediscích docházelo k opoždění z důvodu pozdního dodání nových platidel, anebo pozdním nástupem pracovníků střediska. V četných případech byly práce zdržovány tím, že střediska musela být obsazena i pracovníky „neznalými peněžních prací“, kteří nebyli zruční v počítání peněz. Obyvatelstvo mnohdy přinášelo k výměně velké množství drobných peněz, vyskytly se případy předložení až 40 kg mincí. V první den výměny se tvořily před mnoha středisky fronty, jelikož mnoho občanů si přálo vyměnit peníze hned první den. Před vyhlášením výměny byly totiž podstatně omezeny nákupní možnosti a obyvatelstvo potřebovalo nutně peníze na opatření základních životních potřeb. V reakci na to byla v některých krajích bankou zřizována podle potřeby pojízdná a noční výměnná střediska. V ústeckém kraji byl dokonce organizován svoz obyvatelstva ke střediskům. Byly vytvořeny rezervní skupiny pracovníků, které pomáhaly překonávat návaly obyvatel anebo byly nasazovány tam, kde se jevílo nebezpečí, že by mohlo být ohroženo včasné skončení akce. Třetího a čtvrtého dne výměny se rovněž projevila výrazněji snaha některých skupin obyvatelstva zbavit se raději starých peněz nákupem zboží, než je předkládat k výměně. Střediska byla uzavřena čtvrtého dne ve stanovenou dobu, tj. ve 21 hodin, až na ojedinělé případy, ve kterých národní výbory nařídily, aby zůstala otevřená do 24 hodin.

Hospodářské, rozpočtové a ostatní organizace musely odevzdat své pokladní hotovosti peněžnímu ústavu, u kterého měly svůj obrátový nebo běžný účet a tyto hotovosti jim byly přepočteny v poměru 50:1. Peníze na obrátových a běžných účtech byly přepočteny v poměru 5:1. Tyto odvody hotovostí měly dle směrnic ministerstva skončit již druhým dnem výměny pod přísnou sankcí pro pokladníky těchto organizací, počet odvodů byl ovšem tak značný a informace nadřízených orgánů u složitějších a členitých organizací přicházely k pracovníkům, odpovědným za hotovosti, natolik opožděně, že bylo nutné připustit odevzdání hotovostí i třetí a čtvrtý den.

Přepočteny byly rovněž vklady obyvatelstva, uložené na knížkách či běžných účtech ve Státní spořitelně nebo ve SBČS, a to následujícím způsobem:

Tabulka 13: Přepočítání vkladů obyvatelstva při měnové reformě 1953

Vklad	Poměr
Do 5 000 Kčs	5:1
Od 5 001 Kč do 10 000 Kčs	6,25:1
Od 10 001 Kč do 20 000 Kčs	10:1
Od 20 001 Kč do 50 000 Kč	25:1
Nad 50 000 Kč	30:1
Všechny vklady uskutečněné po 15. květnu 1953	50:1

Zdroj: Ministerstvo financí, Směrnice pro přepočítání vkladů z 30. května 1953

Peníze na více vkladních knížkách se počítaly dohromady. Toto opatření mělo postihnout „spekulační úmysly zakládáním nových knížek drobením vkladů apod.“ Ovšem podle směrnice ministerstva financí, bez ohledu na zjištěný spekulativní motiv, „peněžní ústav je povinen tam, kde je mu známo, že jeden a týž vkladatel má více vkladových účtů (vklady na knížky či běžné účty), provést přepočítání dle součtu zůstatku takových vkladů. Pracovníci spořitelny jsou odpovědní za svědomité provedení této směrnice a za to, že nedojde k nedbání této směrnice z důvodů osobních známostí a p.“ Všechny vklady uskutečněné po 15. květnu se přepočítávaly v poměru 50:1 (to se týkalo i těch, kteří své peníze vyzvedli, pokusili se je marně utratit a pak je znovu uložili). Výjimku tvořily vklady ze závodního a školního spoření, jež se přepočítávaly v poměru 5:1. Pojistky se krátily v poměru 20:1. Platby obyvatelstva na daně, dávky a poplatky, příspěvky národního pojištění a jiné příspěvky, nájemné, pojistné, splátky na dluhy atd. splatné až po 15. červnu 1953, jež však již byly zaplacené v období od 16. května do 31. května 1953, se rovněž přepočítávaly v poměru 50:1. Prostředky na vázaných vkladech z měnové reformy 1945 ve výši 80 mld. Kčs byly anulovány. Zrušily se státní i ostatní cenné papíry bez ohledu na to, kdy byly vydány. Jak příznačně komentuje Půlpán (1993, s. 234), to ve skutečnosti nebyla „peněžní reforma“, kdy název měl naznačit, že je to něco jemnějšího než „měnová reforma“, ale jednalo se v pravém slova smyslu o měnovou reformu plus nepřiznaný státní bankrot.

Státní spořitelny byly povinny provést přepočítání všech vkladů co nejrychleji, nejpozději do 5. června 1953. Během přepočítání měly spořitelny dle pokynu z ministerstva financí uzavřeny pokladny pro styk s obyvatelstvem, „aby se pracovníci státních spořitelny mohli plně soustředit na přepočítání a provést jej bezpodmínečně ve lhůtě“. Pokladní styk byl povolen jen v omezeném rozsahu pro hospodářské organizace a to jen za účelem výplaty mezd podle schváleného harmonogramu.

Dále byl reformou zrušen lístkový systém zásobování potravinářským a průmyslovým zbožím, byly zrušeny ceny volného trhu a zavedeny jediné maloobchodní ceny, přičemž ceny byly upraveny následovně:

- dosavadní volné ceny vázaných potravin byly sníženy v průměru o 31 %,
- dosavadní volné ceny vázaného průmyslového zboží byly sníženy v průměru o 37 %,
- dosavadní volné ceny volně prodávaného zboží byly sníženy o 7 %,
- ceny dětské konfekce a dětského stávkového zboží byly ponechány v zásadě na své dosavadní úrovni přidělových cen.

Jelikož lidé do té doby kupovali značné množství těchto produktů na vázaném trhu (poměr ceny na volném trhu a ceny v přidělovém systému se blížil číslu tři), zrušení přidělového systému bylo mnohými lidmi bráno spíše jako újma.

Byly upraveny výkupní ceny zemědělských výrobků a provedena úprava některých mezd, sociálních platů a daňového zatížení pracovních důchodů (mzdy a platy).

7.7 Sociální dopady reformy

Zpráva o peněžní reformě a jejím vyúčtování ze srpna 1953 obsahuje množství údajů, které dokumentují rozsah ztrát obyvatel Československé republiky při peněžní reformě a na jejím základě lze tudíž vyčíslit celkové ztráty a výnosy obyvatelstva a státu z uskutečněné měnové reformy.

Ze zprávy se lze dozvědět, že celkem bylo zřízeno 7 906 výměnných středisek, přičemž jedno středisko odbavilo v průměru 1 600 obyvatel. K výměně se dostavilo 4 329 036 občanů, kteří vyměňovali peníze za 12 369 042 osob. V poměru 5:1 byla provedena výměna 12 067 668 osobám, u cca 300 000 osob tak nebyla provedena výměna ve zvýhodněném poměru 5:1. Dodatečná výměna hotovostí ve staré měně nebyla přípustná ani v těch případech, kdy „občanu zabránila vyšší moc v tom, aby výměnu provedl ve stanovené lhůtě“.

Výše oběživa před peněžní reformou byla dle zprávy značně ovlivněna tezaurovanými penězi:

- k 16. květnu 1953 byl vykázan stav oběživa ve výši 63,1 mld. Kčs,
- k 31. květnu 1953 se stav oběživa snížil na částku52,1 mld. Kčs.

Z výše uvedeného vyplývá, že za poslední dva týdny před peněžní reformou se z oběhu vrátilo 11,0 mld. Kčs. Toto bylo způsobeno zejména tržbami maloobchodu (v posledním květnovém týdnu dosáhly výše 6,7 mld. Kčs), kdy se režimu nepodařilo v zamýšlené míře zabrzdit nákupy prováděné obyvatelstvem v důsledku nákupní horečky.

K výměně bylo předloženo:

- obyvatelstvem 38,1 mld. Kčs,
- podniky a organizacemi 11,0 mld. Kčs,
- z oběhu se nevrátilo 3,0 mld. Kčs.

Z výše uvedeného vyplývá, že z celkového množství oběživa ve výši 52,1 mld. Kčs bylo k výměně předloženo 49,1 mld. starých peněz. Částku ve výši 3,0 mld. Kčs oběživa (přesně se jednalo o 2,979 mld. Kčs) tvořily peníze, které občané v šoku zničili, vyvezli do ciziny nebo nevrátili. Jen nevrácených stříbrných mincí bylo za 650 milionů Kčs.

V nových penězích bylo obyvatelstvu vydáno 1,435 miliardy Kčs, z toho jen polovina (725 milionů Kčs) v poměru 5:1. Při výměně peněz došlo ve výměnných střediscích a na pokladnách SBČS v rámci celé republiky ke schodkům v celkové výši 425 121 Kčs, přičemž přebytky činily 186 385 Kčs, které byly později zlikvidovány.

Zpráva doslova uvádí, že peněžní reformou „*byl objem peněz v oběhu stlačen na zlomek dřívější výše a byla odstraněna thesaurace*“. Peněžní reforma dle svých tvůrců nejen odstranila přebytečné oběživo a pozvedla kupní sílu peněz, ale odstranila nebo změnila také některé finanční vztahy, které dříve „*obrat našich financí zatemňovaly*“. ... „*Obyvatelstvu přinesla peněžní reforma finanční ztráty, které však byly nezbytné k nastoupení cesty zvyšování životní úrovně*“.

Ztráty obyvatelstva byly státem vypočítány tak, že měněné částky byly přepočítány v ideálním poměru 5:1 a jsou porovnány se skutečností, tj. s částkami peněz v nových platidlech, které byly přepočítány skutečným použitým poměrem.

Tabulka 14: Vyčíslené ztráty obyvatel při měnové reformě 1953 (v mil. Kčs)

Akce	Částka
Ztráty z výměny oběživa	6 770,1
Ztráty z přepočtu vkladů a běžných účtů (bez částky na vázaných vkladech!)	3 082,3
Ztráty z přepočtu pojistek, uzavřených po měnové reformě v roce 1945	848,2
Ztráty ze zrušení tuzemských cenných papírů	699,0
Ztráty z přepočtu peněz, odvedených při nákupech ve dnech 1. až 4. června 1953, kdy se nakupovalo v poměru 50:1	1 500,0
Ztráty z přepočtu pohledávek vůči národním a komunálním podnikům a družstvům	1 039,6
Ztráty z přepočtu pohledávek vůči Fondu znárodněného hospodářství	500,0
Ztráty z přepočtu pohledávek vůči rozpočtovým a jiným organizacím	100,0
Ztráty z přepočtu pohledávek zemědělců z akce vykoupených hospodářských strojů	90,0
Celkem	14 629,2

Zdroj: Zpráva o peněžní reformě ze srpna 1953

Kromě vyčíslené ztráty ve výši 14,6 miliard zde byly ještě vázané vklady z měnové reformy v roce 1945, které byly zcela a bez náhrady zrušeny. K 1. červnu 1953 činily tyto vklady odhadem asi 80 miliard Kčs, pojistky ve vázané měně 814,9 milionu Kčs a tuzemské cenné papíry v částce 3 340 milionu Kčs. Celkem se tedy jednalo o částku vyšší než 84 miliard Kčs ve staré měně. Tyto peníze se již nestaly předmětem výměny. Pokud bychom použili přepočet 5:1, jednalo se o částku ve výši 16,8 miliardy Kčs nové měny.

Své příjmy z peněžní reformy si stát rovněž vyčísлил:

Tabulka 15: Příjmy státu z peněžní reformy 1953 (v mil. Kčs)

Položka	Částka
Příjmy státu ze ztrát obyvatelstva	14 629,2
Pohledávka Likvidačního fondu za peněžními ústavami, převedená na stát	6 316,8
Odvod z částek vyplývajících z nového ocenění zásob hospodářských organizací	700,0
Úspora na úrocích vnitřního státního dluhu	383,0
Celkem	22 029,0
Výdaje státu (úhrada peněžním a pojišťovacím ústavům, úhrada Státní bance československé k vyrovnání její pohledávky za Likvidační fond, ztráta na vlastní zásobě drobných peněz, které již nemohly být dány do oběhu a musely být zlikvidovány, a další)	- 18 519,8
Celkem zisk státu	3 509,2

Zdroj: Zpráva o peněžní reformě ze srpna 1953

Čistý finanční výsledek peněžní reformy tedy představoval pro tehdejší komunistický stát 3 509,2 milionů Kčs v nových penězích. Měnová reforma splnila očekávání svých tvůrců. Ve Zprávě o peněžní reformě a jejím vyúčtování se doslova uvádí:

„Peněžní reforma odstranila státní dluh, vzniklý z hospodaření okupantů, i vázané vklady a pojistky. Nadto dokončila nyní dílo měnové reformy z r. 1945, ale též vítězného února 1948. Odstranila též státní dluh, vzniklý po revoluci ze schodků rozpočtového hospodaření i důsledky uvolňování vázaných vkladů. Přinesla navíc státnímu hospodářství zisk“.

Bezprostředně po provedení peněžní reformy bylo ministerstvo financí, jakož i kancelář prezidenta republiky a úřad předsednictva vlády, zaplaveny množstvím dopisů od občanů, kde si stěžovali na důsledky reformy. Nejčastěji se vyskytovaly stížnosti na přepočítací poměr a žádosti o poskytnutí výjimek. Ačkoliv ministerstvo uznalo, že v jednotlivých případech šlo i o důsledky velmi tvrdé, zejména u invalidních a přestárých osob, nemohlo dle svých slov povolit výjimky, neboť fakticky nebylo oprávněno podle platných směrnic jakékoliv výjimky poskytnout, a navíc si uvědomovalo, že poskytnutí jedné výjimky by znamenalo „*prolomení zásady a nezvladatelný příliv dalších žádostí a ohrožení celého díla*“. Jen pro dokreslení šlo např. o doslova otřesné případy typu novomanželských půjček, kdy půjčka byla vyplacena po 15. květnu 1953 a poté přepočítána v poměru 50:1, přičemž „nábytek ani nebylo možné v té době koupit“. Dále se jednalo o případy, kdy byly „důchody, úmrtné a plnění z titulu úrazového pojištění opožděně likvidovány a vyplaceny až v posledních dnech před peněžní reformou anebo po 1. červnu v poměru 50:1“. Jednalo se rovněž o zrušené cenné papíry sirotků, invalidů a přestárých osob, kdy „cenné papíry byly koupeny z vkladů již v poslední době na doporučení peněžních ústavů nebo soudů“. Šlo rovněž o náhrady za vyvlastněné domy ve vojenských újezdech, v okolí vodních děl (Orava) a při výstavbě nového průmyslu, které byly stanoveny nebo vyplaceny před 1. červnem a následně přepočteny v poměru 50:1, takže „vyvlastněný nebyl schopen opatřit si náhradní objekt, jak bylo při sepisování výkupní smlouvy předpokládáno“.

Peněžní reforma tak odstranila vše, co patřilo k minulému systému a umožnila úplnou transformaci československé ekonomiky na tzv. socialistický sovětský model. Celková výše oběživa se touto reformou pronikavě snížila a ke konci roku 1953 dosahovala 3,8 mld. Kč, stav úsporných depozit byl 3,4 mld. Kč. Pro tehdejší režim se jednalo o ideální situaci, stát zbohatl, vytvořil si finanční rezervy, zbavil se dluhů, domácnosti zchudly a „třídní nepřítel“ byl zničený do té míry, že například i zcela staří živnostníci nad hrobem, kteří až do května 1953 nuzně přežívali z uvolňovaných částek ze svých vázaných celoživotních úspor, přišli jak

o peníze, tak o případné pojistky a museli si jít hledat zaměstnání. Současně lze konstatovat, že základní sociální opory režimu, tj. fyzicky pracující masy v průmyslové výrobě, žijící od výplaty k výplatě a odkládající si drobné přebytky na vkladní knížky po r. 1945, byly postiženy nejméně.

Přesto celkové vnímání reformy obyvatelstvem bylo velmi negativní. Došlo k mnoha projevům odporu, který však nenabyl podoby významných déletrvajících bouří, stávek či demonstrací. Dle výkazů SBČS začali lidé již od konce roku 1953 opět spořit.

8 MEZINÁRODNÍ MĚNOVÝ FOND

Zákonem ze dne 30. května 1953, o měnové reformě, byl přímo stanoven zlatý obsah koruny československé (Kčs) vyšší, než jak dosud vyplýval z parity Kčs k dolaru, oznámené Mezinárodnímu měnovému fondu (MMF). V souvislosti s tím byl stanoven kurs rublu ke koruně jako základ pro stanovení kurzů všech ostatních měn. Z kurzu 1,80 Kčs za rubl vyplynulo zhodnocení Kčs v poměru 1:6,94.

Jak vyplývá z archivních materiálů, Státní banka československá oznámila Mezinárodnímu měnovému fondu změnu parity až po provedení peněžní reformy a bez předchozí konzultace. Opírala se přitom o svůj výklad stanov MMF, podle nichž není třeba schválení ze strany Fondu ani konzultace v případě, že změnou parity nejsou dotčeny mezinárodní transakce.

Odůvodnění, že změnou parity nebyly dotčeny mezinárodní transakce, formulovala Státní banka československá v tom smyslu, že:

- mezinárodní transakce jsou obvykle dotčeny devalvacemi, kterých jednotlivé státy používají k podbízání svých konkurentů a k provádění valutového dampingu; Československo naproti tomu provedlo valorizaci své měny;
- Československo provádí svůj zahraniční obchod téměř výlučně v cizích měnách a i své finanční závazky má vyjádřeny v cizích měnách až na malé výjimky, kterými mezinárodní transakce nemohou být dotčeny.

Dle očekávání se MMF s uvedenými argumenty nespokojil. Účty MMF vedené v Kčs u Státní banky československé byly přepočteny ve zhodnoceném poměru 1:6,94. Tento přepočet odmítl Mezinárodní měnový fond uznat.

V důsledku přestalo být Československo koncem roku 1954 členem Mezinárodního měnového fondu a Světové banky poté, kdy byla československá vláda vyzvána, aby země vystoupila z obou institucí pro neplnění základních členských povinností. Dle Mandela a Durčákové (2016, s. 425) tím bylo myšleno zejména neposkytování statistických údajů o ekonomice, zvláště o devizovém hospodářství, a provedení změny kursu československé koruny vůči ostatním měnám, ke které došlo v souvislosti s měnovou reformou v roce 1953.

9 KOMPARACE MĚNOVÝCH REFORM

Měnové reformy z let 1919, 1945 a 1953 proběhly během necelých čtyřiceti let, a tedy celá jedna generace mohla zažít všechny tři. Co se týká společenského pozadí všech tří reform, každá z nich byla spojena s významným politickým a hospodářským převratem. Jako další společný znak lze uvést, že v období těsně předcházející každé z reform se v hospodářství vyskytoval významný inflační přebytek oběživa. Co se týče způsobu provedení jednotlivých reform, snad jediným společným rysem všech byl záměr provést výraznou peněžní restrikcí. V ostatních aspektech se však jednotlivé reformy od sebe odlišovaly.

1919

Měnová reforma v roce 1919 byla záležitostí ministra financí Aloise Rašína a úzké skupiny odborníků, kterou kolem sebe soustředil. Byl sám autorem zákona o peněžní reformě, kterou v nezměněné podobě přijalo Národní shromáždění 25. února 1919. Rašín od počátku bral reformu za výchozí bod promyšlené, ucelené, dlouhodobé koncepce měnové politiky. Ta měla být založená na zvyšování kupní síly nově vytvořené měny odvážnou a kontroverzní cestou deflace, s výhledem zavést co nejdříve zlatý standard a udržovat stabilní kurz koruny ve vztahu k zahraničním měnám. Když se nepodařilo dosáhnout deflace cestou peněžní restrikce, rozhodl se Rašín snižovat vnitřní cenovou hladinu přes kurz koruny, kdy byly přijaty drahé zahraniční úvěry. Tím sice bylo dosaženo plánovaného poklesu cen, ale tato politika vedla k poklesu exportu, výroby, krachům podniků a bank a byla následně v roce 1925 zrušena. Přes všechny tyto problémy bylo Československo v tehdejší inflačně rozvrácené Evropě považováno za stát se stabilními měnovými poměry.

1945

Výchozím bodem reformy v roce 1945 byla, podobně jako v roce 1919, katastrofální měnová situace po skončení války, měnový chaos (v oběhu bylo 6 měn) a značný inflační přebytek oběživa v ekonomice. Ovšem na rozdíl od předchozí reformy, která měla od počátku jasnou a jednotnou myšlenku a byla zasazena do ucelené koncepce následné měnové politiky, byla příprava reformy v roce 1945 od počátku provázena rozdílnými přístupy a názory. Střetávaly se zde odlišné představy londýnského exilového centra pod vedením Edvarda Beneše a moskevského exilového centra pod vedením Klementa Gottwalda o politickém a hospodářském vývoji Československa po skončení války. Výsledkem byl kompromis, vyjádřený již v Košickém vládním programu z dubna 1945, jehož stěžejní myšlenkou byl směr k direktivnímu centrálnímu řízení, což se týkalo i peněz. Reforma samotná pak byla

připravena již levicově smýšlejícími ekonomy. Reforma nebyla, na rozdíl od té předchozí, zasazena do jasné koncepce příští měnové politiky, ale byla orientovaná především na likvidaci inflačních válečných peněz. Inflaci se jí ovšem zvládnout nepovedlo, přidělové hospodářství rovněž přetrvalo. Silným inflačním faktorem se stalo zejména uvolňování vázaných vkladů bez jasných pravidel krátce po reformě, financování vládního deficitu peněžní emisí, likvidace finančního trhu, centralizace bank a celkové směřování ekonomiky směrem k socialismu.

1953

Reforma v roce 1953 probíhala v jiném politickém ovzduší než předchozí reformy. Socialistické zřízení s centrálně plánovanou ekonomikou zcela převzalo sovětský model a ničím z minulosti se nehodlalo nechat omezit. Funkce peněz i centrální banky, známé z tržních ekonomik, byly v tomto režimu zcela potlačeny, byl zlikvidován finanční trh a komerční bankovníctví. Stát se na úkor svých občanů zbavil jakýchkoliv svých minulých finančních závazků, a to tak, že anuloval veškerá zablokovaná finanční aktiva z doby před rokem 1945. Tato radikální reforma izolovala Československo od západních demokratických zemí kromě politické sféry i v oblasti financí, včetně devizové. Kurs koruny přestal hrát ekonomickou roli, stal se jen základem přepočítacích koeficientů. Způsob provedení reformy navíc znamenal konec našeho členství v MMF.

ZÁVĚR

Měnovou reformu v roce 1953 nelze nazvat jinak než státním krachem. Byla vyvrcholením hospodářských změn započatých státním převratem v roce 1948. V tehdejším ekonomickém směřování byly zcela opuštěny jakékoliv tržní principy, integrální součástí čehož byla i oblast peněžnictví. Peněžní reformu v roce 1953 spolu s následným ukončením členství Československé republiky v Mezinárodním měnovém fondu v roce 1954 lze považovat za nejzásadnější události v monetární oblasti Československa v období centrálně řízené ekonomiky ve 20. století. Obě tyto události zásadním způsobem ovlivnily měnový i devizový vývoj v zemi až do změny režimu v roce 1989. Po celou tuto dobu zůstala koruna nesměnitelnou měnou, nedošlo k žádné další měnové reformě či úpravě měny, nebyl opuštěn systém jednostupňového bankovníctví, kurz koruny přestal hrát roli, stal se pouhým základem pro přepočítávací koeficienty.

Byla reforma z dnešního pohledu nutná? Vzhledem k okolnostem pravděpodobně ano. Osm let po skončení války byly základní potraviny a průmyslové zboží stále na příděl. Hospodářský vývoj nebyl dobrý zejména díky naprosto nereálnému pojetí první pětiletky. Orientace na těžký průmysl a zcela nedostatečná nabídka spotřebních statků způsobila značný přebytek kupní síly. Další nadbytečné peníze přicházely do ekonomiky díky nejasným pravidlům ohledně uvolňování vázaných vkladů z roku 1945, což dále zvyšovalo inflaci. Kromě toho stále značné množství peněz zůstávalo jako závazek státu na vázaných vkladech a těch bylo třeba se zbavit. Záměrem tehdejšího režimu bylo rovněž v rámci třídního boje ekonomicky oslabit či rovnou zlikvidovat odpůrce systému a vybrané skupiny obyvatel, zejména samostatně hospodařící rolníky.

Skutečnou příčinu a důvod pro peněžní reformu je třeba opět vidět v hospodářském vývoji, ovlivňovaném vládní komunistickou ideologií. Únorový převrat v roce 1948 izoloval Československo od svobodného světa. Kromě zániku občanských svobod se naše země stala součástí systému, který ze své podstaty neumožňoval pozitivní hospodářský rozvoj. V důsledku ideologicky podmíněných zásahů do ekonomiky došlo ke značnému hospodářskému propadu, který se nemohl neprojevit i v peněžní oblasti. Úplná transformace československé ekonomiky na tzv. socialistický sovětský systém a nové řízení peněžního oběhu, které obojí nastalo v letech 1948-1952, znamenala potřebu zbavit se předchozí peněžní situace a začít se zcela novým, minulostí nezatíženým stavem. Nový systém nechtěl a nemohl převzít nic

z dřívějšího systému, protože šlo o diametrální rozdíly. Zde je třeba vidět skutečný důvod peněžní reformy.

Měnová reforma nemohla zajistit dlouhodobý rovnovážný hospodářský vývoj. Napomohla však překonat prohlubující se nerovnováhu v peněžní oblasti, kdy došlo k odstranění přebytečné inflační hotovosti, která nenacházela odpovídající nabídku na spotřebním trhu. Hospodářství jako celek bylo po roce 1948 přetransformováno na centrálně řízenou ekonomiku sovětského typu, což se týkalo i řízení oblasti peněžnictví. Emise peněz byla zcela podřízena plnění hmotných úkolů státního plánu. Ačkoliv peníze nadále zůstávaly jako prostředek směny, jejich kupní síla byla určena administrativně stanovenými cenami, mzdami a hmotnými úkoly v centrálních plánech. Převís poptávky na spotřebním trhu vedl i po reformě k inflačnímu přebytku kupní síly, ovšem díky stanovenému poměru cen a mezd nijak výraznému. Československo kvůli centrálně řízené ekonomice výrazně zaostávalo za vyspělými státy s tržní ekonomikou, na druhé straně v porovnání s ostatními zeměmi východního bloku u nás přes všechny problémy nikdy nenastala hyperinflace či kritický nedostatek zboží běžné spotřeby, pomineme-li občasné problémy s určitými druhy výrobků. Nedošlo rovněž k dramatickému růstu zahraničního zadlužení.

Šlo reformu udělat jinak? Z pohledu sociálního dopadu na obyvatelstvo jednoznačně ano. Ve snaze začít zcela novou kapitolu v peněžní oblasti stát doslova ožebračil vlastní občany, mnohdy o celoživotní úspory. Často se jednalo o staré lidi, kterým nezůstalo vůbec nic a na sklonku života byli nuceni hledat si placené zaměstnání. Stát se, bez ohledu na své hospodářské problémy, jednoznačně mohl a měl zachovat ke svým občanům citlivěji a sociálně únosněji, než jak předvedl provedením této reformy.

Vzpomínka Bohumíra Tuhého názorně ukazuje, jaký dopad měla měnová reforma na životy mnoha lidí. Bohumír Tuhý byl penzionovaným štábním kapitánem četnictva, účastníkem I. zahraničního a II. domácího československého odboje, kronikářem obce Rosnice u Hradce Králové.

„Uvedu svůj vlastní případ. V roce 1920 jsem se pojistil na život. Poznal jsem, jak je na Slovensku četnická služba nebezpečná, a proto jsem chtěl zajistit svoji rodinu pro případ nějakého neštěstí. Pojistka mi byla vyplacena po 25 letech dne 1. dubna 1945. Bylo to v poslední fázi války, kdy nebylo lze nic koupiti. Proto jsem peníze poukázal do banky, pro pozdější dobu použití. Dnem 1. listopadu 1945 mi byly tyto peníze zadrženy jako vázaný vklad. V roce 1949 jsem odešel do trvalé výslužby a tu jsem si nemohl vybírat z vázaného vkladu

měsíční příspěvek na synovy studie, protože moje pense byla tehdy o 36 Kčs, slovy třicetšest korun, ročně větší, než byla stanovena hranice pro uvolnění měsíčního příspěvku. Dnem 1. června jsem přišel o celou životní pojistku, kterou jsem platil plných 25 let hodnotnými penězi.“

Mají tyto minulé události vztah k současnosti? Co z nich lze vyvodit, jaká opatření je možné učinit?

V roce 1919 nastala **inflace**, která se projevila v prudkém nárůstu oběživa a ve vzestupu cenové hladiny.

V roce 1945 nastal naprostý měnový chaos díky oběhu 6 měn, země zažívala **inflační** rozvrat hospodářství provázený přebytkem kupní síly.

V roce 1953 se vzhledem k orientaci národního hospodářství na těžký průmysl nedostávalo základních potravin a spotřebního zboží. V ekonomice vzniká přebytek kupní síly a **inflace**.

Dne 17. 6. 2021 vychází v Hospodářských novinách článek Jana Bureše. Píše se v něm, že žádné téma v dnešní době nehýbe trhy tolik jako **inflace**. Ekonomika zaznamenává nejvyšší výrobní inflaci za posledních 10 let, která se postupně přelévá do cen „na pultech“. Pandemie v Evropě rozbila soulad mezi nabídkou a poptávkou a způsobila **inflační** tlaky. Spotřebitelé neměli pořádně za co utráct, ale s výraznou podporou vlád začali rychle hromadit úspory. Dnes je chtějí utratit, ale podniky jim častokrát jednoduše nestačí.

Je zjevné, že všechny čtyři zmíněné události, tj. měnové reformy v roce 1919, 1945, 1953 a pandemie započatá v roce 2020, jsou doprovázeny přebytkem kupní síly a inflací. Jako opatření do budoucna je tedy prioritně zejména nutné pečovat o stabilitu měny, zabránit pomocí měnově-politických nástrojů inflaci, ale i deflaci. K tomuto cíli vede mimo jiné udržení zdravé tržní ekonomiky, demokratického politického systému a jako malá země s otevřenou ekonomikou bychom se měli vyvarovat politické a hospodářské izolace od okolních vyspělých zemí.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Tištěné knihy:

BUCHHOLZ, Todd G., 1993. *Živé myšlenky mrtvých ekonomů: Úvod do moderních ekonomických teorií*. Praha: Victoria, 270 s. ISBN 80-85605-50-3.

FERGUSON, Niall, 2019. *The Ascent of Money: A Financial History of the World*. London: Penguin Books, 576 s. ISBN 978-0-14-199026-2.

FERGUSON, Adam, 2010. *When Money Dies: The Nightmare of the Weimar Hyper-inflation*. London: Old Street, 256 s. ISBN 978-19-0696-444-3.

HAMPL, Mojmír, 2019. *Pro Čechy je nebe nízko: pojďme chtít víc!*. Praha: Grada, 192 s. ISBN 978-80-271-2566-1.

HEYNE, Paul T., 1991. *Ekonomický styl myšlení*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 512 s. ISBN 80-7079-781-9.

HOLMAN, Robert et al., 2001. *Dějiny ekonomického myšlení*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 542 s. ISBN 80-7179-631-X.

JÍLEK, Josef, 2004. *Peníze a měnová politika*. Praha: Grada, 744 s. ISBN 80-247-0769-1.

JÍLEK, Josef, 2013. *Finance v globální ekonomice II*. Praha: Grada, 560 s. ISBN 978-80-247-4516-9.

JIRÁSEK, Zdeněk a Jaroslav ŠŮLA, 1992. *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50: 1*. Praha: Svítání, 164 s. ISBN 80-900238-9-4.

KEYNES, John Maynard, 2020. *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*. Praha: Cicero, 352 s. ISBN 978-80-270-7399-3.

KODERA, Jan, 2007. *Měnová analýza*. 2., upr. vyd. Praha: ASPI, 252 s. ISBN 9788073572983.

KODEROVÁ, Jitka, Milan SOJKA a Jan HAVEL, 2008. *Teorie peněz*. Praha: ASPI, 252 s. ISBN 978-80-7357-359-1.

MANDEL, Martin a Jaroslava DURČÁKOVÁ, 2016. *Mezinárodní finance a devizový trh*. Praha: Management Press, 456 s. ISBN 978-80-7261-287-1.

PRŮCHA, Václav, 2004. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 1. díl období 1918-1945*. Brno: Doplněk, 580 s. ISBN 80-7239-147-X.

- PRŮCHA, Václav, 2009. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992. 2. díl období 1945-1992*. Brno: Doplněk, 1004 s. ISBN 978-80-7239-228-5.
- PŮLPÁN, Karel, 1993. *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990*. Praha: Karolinum, 578 s. ISBN 8070667869.
- RAŠÍN, Alois, 1920. *Můj finanční plán*. Praha: Pražské akciové tiskárny, 208 s.
- REJNUŠ, Oldřich, 2016. *Finanční trhy*. Praha: Grada, 384 s. ISBN 978-80-247-5871-8.
- REVENDA, Zbyněk et al., 2012. *Peněžní ekonomie a bankovníctví. 5., aktualizované vydání*. Praha: Management Press, 424 s. ISBN 978-80-7261-240-6.
- RYCHLÍK, Jan, 2020. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 416 s. ISBN 978-80-7601-334-6.
- SOJKA, Milan et al., 2000. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Karolinum, 298 s. ISBN 80-7184-991-X.
- SOJKA, Milan, 1999. *John Maynard Keynes a současná ekonomie*. Praha: Grada, 156 s. ISBN 807169827x.
- SOJKA, Milan, 1996. *Milton Friedman: svět liberální ekonomie*. Praha: Epoque, 84 s. ISBN 80-902129-2-1.
- TOMŠÍK, Vladimír et al., 2018. *100 let česko-slovenské koruny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 346 s. ISBN 978-80-7380-697-2.
- URBAN, Jan, 2006. *Teorie národního hospodářství. 2., doplněné a rozšířené vydání*. Praha: ASPI, 516 s. ISBN 80-7357-188-9.
- VENCOVSKÝ, František, 2001. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 96 s.
- VENCOVSKÝ, František, 2003. *Vzestupy a propady československé koruny: historie československých měnových poměrů 1918-1992*. Praha: Oeconomica, 248 s. ISBN 80-245-0497-9.
- VENCOVSKÝ, František a Karel PŮLPÁN, 2005. *Dějiny měnových teorií na českém území*. Praha: Oeconomica, 486 s. ISBN 802450992x.

Nevydané archivní prameny:

Archiv České národní banky, archivní fond Státní banky československé, Signatura S VII/a, Měnová reforma v roce 1953 (neuspořádáno).

Národní archiv, archivní fondy 6152 Antonín Zápotocký (1878-1957), 981 Ministerstvo financí Londýn (1939-1945), 4976 Ministerstvo vnitra – Noskův archiv (1945-1953), 6067 Předsednictvo ÚV KSČ (1945-1954).

Dobový tisk:

Deník Rudé právo č. 143 ze dne 24. května 1953 a č. 150 ze dne 31. května 1953.

Právní předpisy:

Usnesení vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československa ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží.

Zákon č. 31/1950 Sb. o Státní bance československé.

Zákon č. 41/1953 Sb. o peněžní reformě.

Zákon č. 241/1948 Sb. o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky.

Zákon č. 6/1993 o České národní bance.

Články a internetové zdroje:

BUREŠ, Jan, 2021. *Inflaci už musíme brát vážně, je načase zvýšit úrokové sazby* [online]. [cit. 2021-7-16]. Dostupné z: <https://archiv.ihned.cz/c1-66941930-inflaci-uz-musime-brat-vazne-je-nacase-zvysit-urokove-sazby>

Česká národní banka, 2021. [online]. [cit. 2021-7-23]. Dostupné z: www.cnb.cz

JIRÁSEK, Zdeněk, 2003. *Čtyři roviny měnové reformy 1953*. In: Seminář padesát let od měnové reformy 1953. Dostupné z: <http://www.cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=456>.

MATĚJKOVÁ, Lucie, 2021. *Inflační cíle vybraných centrálních bank* [online]. [cit. 2021-7-16]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/o_cnb/cnblog/Inflacni-cile-vybranych-centralnich-bank/.

RAŠÍN, Alois, 1922. *Inflace a deflace*. In: Sbírnka přednášek pořádaných Českou národohospodářskou společností v období 1921-22. Praha: Česká národohospodářská společnost, s. 3-23. Dostupné z: <https://www.econlib.cz/zlatyfond>.

TUČEK, Miroslav, 2003. *Měnová reforma 1953 a některé širší souvislosti*. In: Revue Politika 6/2003. Dostupné z: <https://www.cdk.cz/menova-reforma-1953-nektere-sirsi-souvislosti>.

VENCOVSKÝ, František, 1993. *Naše měnové reformy a odluky*. In: Finance a úvěr 43, s. 394-402. Dostupné z: <https://journal.fsv.cuni.cz/mag/article/show/id/570>.

VENCOVSKÝ, František, 2003. *Tři měnové reformy pro jednu generaci*. In: Seminář padesát let od měnové reformy 1953. Dostupné z: <http://www.cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=458>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČNB	Česká národní banka
ČSSR	Československá socialistická republika
HDP	Hrubý domácí produkt
KSČ	Komunistická strana Československa
KV KSČ	Krajský výbor Komunistické strany Československa
MMF	Mezinárodní měnový fond
NBČS	Národní banka Československá
OV KSČ	Okresní výbor Komunistické strany Československa
PMR	Povinné minimální rezervy
SBČS	Státní banka Československá
StB	Státní bezpečnost
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VB	Veřejná bezpečnost

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka 1: Instituce centrálního bankovníctví v Československu (1918-1989)</i>	<i>23</i>
<i>Tabulka 2: Inflační vývoj během 1. sv. války</i>	<i>35</i>
<i>Tabulka 3: Přehled množství bankovek předložených ke kolkování v březnu 1919 ...</i>	<i>39</i>
<i>Tabulka 4: Výše oběživa převzatého po Rakousko-Uherské bance</i>	<i>41</i>
<i>Tabulka 5: Výše oběživa zadržného ze státovkového dluhu během reformy 1919...41</i>	<i>41</i>
<i>Tabulka 6: Stav hotovostního oběživa ke konci příslušného roku</i>	<i>43</i>
<i>Tabulka 7: Deflační vývoj počátkem 20. let</i>	<i>45</i>
<i>Tabulka 8: Diskontní sazba v jednotlivých letech</i>	<i>48</i>
<i>Tabulka 9: Zlatá rezerva Národní banky československé v letech 1925-1935.....49</i>	<i>49</i>
<i>Tabulka 10: Vývoj oběživa a vkladů</i>	<i>52</i>
<i>Tabulka 11: Úkoly a výsledky prvního pětiletého plánu.....62</i>	<i>62</i>
<i>Tabulka 12: Ceny před měnovou reformou v roce 1952</i>	<i>67</i>
<i>Tabulka 13: Přepočet vkladů obyvatelstva při měnové reformě 1953</i>	<i>81</i>
<i>Tabulka 14: Vyčíslené ztráty obyvatel při měnové reformě 1953</i>	<i>84</i>
<i>Tabulka 15: Příjmy státu z peněžní reformy 1953</i>	<i>84</i>

PŘÍLOHA: USNESENÍ VLÁDY ČSR A ÚV KSČ O PROVEDENÍ PENĚŽNÍ REFORMY

Zdroj: Archiv České národní banky, fond SBČS, Signatura S VII/ a, karton 126

USNESENÍ

vlády republiky Československé a Ústředního výboru
Komunistické strany Československa

ze dne 30. května 1953

*o provedení peněžní reformy a zrušení lístků
na potravinářské a průmyslové zboží*

★

USNESENÍ

vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československa ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží.

Další rozvoj národního hospodářství staví náš stát před úkol provést peněžní reformu — s cílem zvýšení kupní síly československé koruny a upevnění jejího kursu — a zároveň před úkol zrušit lístkový systém zásobování potravinářským a průmyslovým zbožím a přejít k rozvinutému obchodu s jedinými státními maloobchodními cenami.

Řešení těchto stěžejních úkolů umožnil rozvoj našeho národního hospodářství od osvobození slavnou Sovětskou armádou v květnu 1945 přes vítězný únor 1948 až po naše dny.

Hrdinným úsilím naší dělnické třídy a pracujícího lidu při provádění generální linie IX. sjezdu Komunistické strany Československa, vytyčené soudruhem Klementem Gottwaldem, a díky stále bratrské pomoci Sovětského svazu učinila naše republika významné pokroky na cestě výstavby socialismu.

Výroba socialistického průmyslu dosáhla dvojnásobku předválečné úrovně, v zemědělství hospodářství socialistický sektor již na více než 43,5% orné půdy, obchod je již z více než 99% v rukou státu a družstev.

Národní důchod se zvýšil proti předválečné úrovni téměř o polovinu a ve srovnání s rokem 1948 o víc než dvě třetiny. Okolo tří čtvrtin národního důchodu rozděluje se na materiální a kulturní potřeby pracujících. V našem státě je navždy likvidována nezaměstnanost. Výstavba socialismu zajišťuje státní rozvoj výrobních sil a tím životní úroveň lidu rok od roku roste.

Tomuto růstu hospodářského potenciálu naší země a síle lidové demokratického státu musí odpovídat i plnohodnotná československá koruna.

Peněžní reforma z roku 1945 nelikvidovala důsledky fašistické okupace a druhé světové války v oblasti peněžního oběhu; neuvědla množství peněz na míru nutnou pro národní hospodářství, a to tím méně, že hned v nejbližších letech byly z bezcenných vázaných vkladů uvolňovány desítky miliard korun. Kromě toho zůstal peněžní oběh po roce 1945 znečištěn tím, že obíhá něko-

lik druhů peněz, a to namnoze tištěných ještě v kapitalistické cizině.

Až do vítězného února mohly kapitalistické živly i spekulanti ve městech i na vesnicích pod ochranou reakčních stran hromadit zisky z průmyslových, obchodních a stavebních podniků, které jim zůstaly ještě v rukou, a kořistit z pokoutních prodejí a zatajených zásob, z černého trhu, z rozvracení zásobování obyvatelstva a z okrádání státu machinacemi v zahraničním obchodě.

Spekulantské živly, využívající velkých rozpětí mezi komerčními (volnými) a přidělovými (vázanými) cenami, obohacovaly se na úkor pracujícího obyvatelstva a nahromadily mnoho peněz ve svých rukách.

Záškodnická činnost Slánského bandy v průmyslu, ve výstavbě, ve vnitřním a zahraničním obchodě též způsobila velké škody financím a peněžnímu obratu státu.

Přebytečné množství peněz v oběhu snižuje kupní sílu koruny i její kurs, brání dalšímu rozvoji národního hospodářství, brzdí i možnost zrušit lístkový systém zásobování a přejít k rozvinutému obchodu s jedinými státními maloobchodními cenami. Ukázalo se, že nelze připustit, aby spekulantským živlům zůstala možnost skupovat zboží široké potřeby i po zrušení lístkového systému, jako tomu bylo v roce 1950 i začátkem roku 1951.

Proto nyní, kdy před československým státem vyvstal úkol zrušit lístky na potraviny a průmyslové zboží, zlepšit zásobování pracujících, rozšířit směnu zboží mezi městem a vesnicí a důsledněji zakotvit zásadu odměňování podle práce, rozhodla vláda republiky Československé a Ústřední výbor Komunistické strany Československa, aby byla provedena současně peněžní reforma vydáním nových peněz a stažením starých.

Peněžní reforma zvýší kupní sílu a upevní kurs československé koruny; nová koruna bude mít zlatý obsah. Nebude již dále vázána na americký

dolar, který je krisovou valutou a jehož kupní síla stále více klesá. Od nynějška bude její kurs svázán s nejstabilnější měnou světa — sovětským rublem.

Peněžní reforma bude spočívat na těchto hlavních zásadách:

Za první. Výměna peněz, které nyní obíhají v hotovosti, bude prováděna takto: všem občanům, kteří nepoužívají námezdní práce, bude vyměněno po 300 Kčs ve starých penězích na osobu v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, t. j. bez zkrácení. Hotovosti nad 300 Kčs jim budou vyměněny v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, t. j. s desetnásobným krácením.

Všem ostatním občanům budou hotovosti vyměněny v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, t. j. s desetnásobným krácením.

Hotovosti v pokladnách hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení budou vyměněny v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Za druhé. Peněžní vklady u Státní banky československé a u státních spořitelů budou přepočítány za výhodnějších podmínek než hotovosti, a to podle velikosti vkladu. Přitom vklady do 5.000 Kčs se přepočítají v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, t. j. bez krácení. To znamená, že všechny drobné vklady se přepočítávají bez zkrácení.

Za třetí. Mzdy a platy dělníků a úředníků, pense, stipendia a též příjmy rolníků za dodávky státu i jiné pracovní příjmy všech vrstev obyvatelstva nebudou dotčeny peněžní reformou a budou se proplácet v nových penězích bez zkrácení podle nového měřítka cen, t. j. 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Za čtvrté. Zrušují se závazky ze vkladů a z tuzemských cenových papírů, vázaných při měnové reformě r. 1945, jako pozůstatky války i okupace a hospodaření kapitalistů. Současně se ruší státní půjčky vydané po roce 1945, které byly umístěny u peněžních a pojišťovacích ústavů a u kapitalistických elementů.

Podle těchto zásad prováděná peněžní reforma v naší zemi se zásadně liší od měnových reforem v zemích kapitalistických. Peněžní reformy jsou tam provázány velkým zvýšením cen spotřebního zboží, poklesem reálných mezd a platů, jakož i příjmů rolníků a zvýšením neaměstnanosti.

V naší zemi naopak je peněžní reforma výsledkem nebyvalého dosud rozvoje národního hospodářství. Podmínky výměny peněz postihují především spekulantské a jiné kapitalistické živly ve městech a na vesnici, které nahromadily na úkor pracujících velké peněžní prostředky. U nás není a nikdy nebude nezaměstnanosti.

Mzdy se v důsledku peněžní reformy u nás nesnižují, naopak současně se zvýšením kupní síly koruny zvyšujeme ještě mzdy a platy dělníkům a úředníkům a podstatně snižujeme dosavadní komerční a jediné ceny. Tím se zabezpečuje zvýšení reálných mezd a platů dělníků a úředníků a příjmů zemědělců.

Provedení peněžní reformy se ačít neobejde bez určitých dočasných ztrát, vyplývajících z podmínek výměny peněz, které musí přinést téměř všechny vrstvy pracujícího obyvatelstva.

Tato jednorázová ztráta bude však vyrovnána uvedenými hmotnými výhodami, které vyplývají z vyšší kupní síly koruny a ze snížení komerčních a jedinejích cen.

Vláda republiky Československé a Ústřední výbor Komunistické strany Československa se usnesly provést současně s peněžní reformou zrušení listků na potravinářské a průmyslové zboží, zrušit vysoké komerční ceny a přejít k rozvíjení obchodu za jediné státní maloobchodní ceny.

Zrušení listků na potravinářské a průmyslové zboží bude uskutečněno podle těchto zásad:

Za první. Potravinářské a průmyslové zboží bude prodáváno volně bez listků. Prodej za vysoké komerční ceny se ruší.

Za druhé. Budou zavedeny jediné státní maloobchodní ceny namísto dosavadních cen přidělových (vázaných), cen komerčních (volných) a tak zvaných starých jedinejích cen.

Za třetí. Dosavadní komerční ceny potravin se snižují v průměru o 31%, ceny průmyslového zboží o 37%. Jediné ceny zboží, které se i dosud prodávalo bez listků, se snižují v průměru o 7%.

Za čtvrté. V souvislosti se zvýšením některých přidělových cen zvyšují se základní mzdové tarify a základní platy, pense a rodinné zaopatřovací přídatky. Zvyšují se slevy na dani ze mzdy pro rodiny dělníků a úředníků s více dětmi. Značnou část těchto nákladů běže na sebe stát.

Výkupní ceny zemědělské výroby zůstávají po zrušení listkového systému v zásadě nezměněny; příplatky za zemědělské výrobky dodané státu nad povinné dodávky se zvyšují.

Budou rozvinuty zemědělské trhy a tak rozšířeny možnosti jednotných zemědělských družstev, jejich členů, jakož i drobných a středních rolníků prodávat po splnění povinných dodávek volně přebytky své výroby za ceny volně dohodnuté.

Peněžní reforma, zrušení listkového systému zásobování a přechod k rozvíjení obchodu s jedinými státními maloobchodními cenami budou novou ranou kapitalistickým a spekulantským živlům ve městě i na vesnici.

Peněžní reforma spolu se zrušením lístkového systému zásobování a s přechodem k rozvinutému obchodu s jedinými státními maloobchodními cenami posílí význam peněz v národním hospodářství. Pozvedne úlohu mezd dělníků a peněžních příjmů zemědělského obyvatelstva, vytvoří trvalé předpoklady pro správné socialistické odměňování práce podle zásluhy, podníti vzestup produktivity práce. Upevní chozrasčet a finanční

disciplínu a prohloubí režim hospodárnosti. Všechno to zpevní svazek dělníků a rolníků a povede k dalšímu rozmachu národního hospodářství a síly republiky a na tomto základě ke zvýšení hmotné a kulturní úrovně pracujících.

Vláda republiky Československé a Ústřední výbor Komunistické strany Československa se usnášejí:

I.

Peněžní reforma

1. Dnem 1. června 1953 dát do oběhu nové peníze vzoru 1953, a to:

Bankovky Státní banky Československé po 100, 50, 25 a 10 korunách československých, stáťovky po 5 a 3 korunách československých a 1 koruně československé,

kovové mince hodnot po 25, 10, 5 a 3 haléřích a 1 haléři.

2. Peníze všech druhů (bankovky, drobné peníze papírové a mince), které jsou nyní v oběhu, vyměnit podle těchto zásad:

Občanům, kteří nepoužívají námezdní práce, vyměnit staré peníze do částky Kčs 300.— ve starých penězích za nové v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz bez zkrácení; hotovosti nad 300 Kčs v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

všem ostatním občanům vyměnit všechny hotovosti v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

hotovosti v pokladnách hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení vyměnit v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

3. Provedením výměny starých peněz pověřit Státní banku československou.

Provést výměnu starých peněz za nové na celém území státu ve dnech 1., 2., 3., a 4. června 1953.

Staré peníze, které v této lhůtě nebudou vyměněny, se ruší a pozbývají platnosti.

Během lhůty, stanovené pro výměnu starých peněz za nové, přijímat staré peníze ke všem platbám v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

4. Stanovit zlatý obsah nové československé koruny na 0,123426 gramu ryzího zlata.

5. Cenu zlata při nakupech zlata Státní bankou československou stanovit 8 Kčs za 1 gram ryzího zlata.

6. Na základě zlatého obsahu československé koruny, stanoveného v článku 4 tohoto oddílu,

určit kurs československé koruny v poměru k rublu 1 Kčs 80 haléřů za 1 rubl.

Zmocnit Státní banku československou, aby stanovila kurs československé koruny vůči cizím měnám a upravovala jej, jestliže cizí měny změni svůj obsah zlata nebo svůj kurs.

7. Zastupitelským úřadům cizích států, které jsou pověřeny u vlády republiky Československé, vyměnit u Státní banky československé všechny hotovosti ve starých penězích, které získaly prodejem valut Státní bance československé za květen 1953. Výměnu těchto hotovostí provést v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

8. Peněžní poukazy jakéhokoli druhu jako šeky, poštovní poukázky, akreditivy, platební příkazy, určené k výplatě soukromým osobám, vyplácet za podmínek, platných pro výměnu starých peněz obyvatelstvu, t. j. 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz, pokud dojde k výplatě dne 1. června 1953 nebo později.

Ve dnech 1., 2., 3. a 4. června 1953 nebudou peněžními ústavy a poštovními úřady přijímány žádné hotovosti k poukazům.

9. Mzdy, služné a jiné odměny za práci a služby, rodinné přídavky, pense, stipendia, podpory a pod., stejně tak jako ceny, sazby a tarify přepočítat ke dni 1. června 1953 v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

10. Vklady obyvatelstva uložené na vkladních knížkách i běžných účtech u Státní banky československé a státních spořitelů přepočítat ke dni 1. června 1953 takto:

Vklady na vkladních knížkách dělníků a úředníků z pravidelného závodního spoření, vklady na vkladních knížkách žáků včetně vkladů kroužků střadatelů školního spoření, jakož i zůstatky vkladů na vkladních knížkách, kterými byly vyplaceny prémie laureátům státních cen, v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

vklady do 5.000 Kčs včetně v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

vklady nad 5.000 Kčs do 10.000 Kčs přepočítá-

tat takto: částku vkladu do 5.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce, zbytek do 10.000 Kčs včetně v poměru 6,25 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

vkklady nad 10.000 Kčs do 20.000 Kčs přepočítat takto: částku vkladu do 10.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce, zbytek do 20.000 Kčs včetně v poměru 10 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

vkklady nad 20.000 Kčs do 50.000 Kčs přepočítat takto: částku vkladu do 20.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce a zbytek vkladu do 50.000 Kčs včetně v poměru 25 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

vkklady nad 50.000 Kčs přepočítat takto: částku do 50.000 Kčs včetně podle předchozího odstavce, zbytek v poměru 30 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

vkklady na vkladních knížkách, vystavených počínajíc dnem 16. května 1953, přepočítat v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

11. Prémie zaplacené na životní pojištění přepočítat v poměru 20 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

12. Vklady na běžných účtech, na které byly u peněžních ústavů soukromým osobám skládány hospodářskými, rozpočtovými nebo jinými organizacemi a zařízeními částky za prodej nebo nájem movitostí či nemovitostí, nebo vklady na běžných účtech, na které je vkládáno nájemné z činžovních domů podle zákona č. 80/1952 Sb., o dani domovní, přepočítat v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

13. Vklady na běžných a obrátových účtech hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení, vklady na běžných účtech jednotných zemědělských družstev III. a IV. typu, včetně jejich vkladů na účtech nedělitelných fondů, přepočítat ke dni 1. června 1953 v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

14. Vklady na běžných účtech soukromých průmyslových, obchodních a jiných podniků přepočítat podle těchto zásad:

a) částku nutnou pro normální činnost podniku, ale nepřevyšující částku mezd vyplacenou dělníkům v předcházejícím měsíci, přepočítat v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz;

b) zbyváající částku v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

15. Vzájemné pohledávky a závazky hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení, jakož i závazky obyvatelstva vůči nim přepočítala v poměru 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

Sazby daní a poplatků se přepočítávají rovněž v poměru 5 Kčs za 1 Kčs nových peněz.

16. Závazky hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací a zařízení vůči obyvatelstvu se přepočítají v poměru 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz.

17. Poštovní známky a kolký, které byly v oběhu ke dni 1. června 1953, se mohou používat nadále až do vydání nových známek a kolků v poměru 50 Kčs jmenovité hodnoty ve starých penězích za 1 Kčs v nových penězích. Ministr spojů vydá do 30. června 1953 nové poštovní známky a ministr financí vydá nové kolký do 30. června 1953.

18. Zrušují se závazky z vkladů a tuzemských cenných papírů, vázaných při měnové reformě roku 1945, a ze životního pojištění, pokud se mají plnit poukazem na vázaný vklad. Současně se zrušují závazky z dluhopisů státu, vydaných po roce 1945 a závazky z dílčích dluhopisů a zástavních listů, vydaných po roce 1945 bývalými úvěrními ústavy; ztráty vzniklé zánikem těchto závazků veřejným organizacím a zařízením vypořádá vláda.

II.

Zrušení lístkového systému zásobování

1. Současně s provedením peněžní reformy, t. j. od 1. června 1953, zrušit lístkový systém zásobování potravinářským a průmyslovým zbožím, zrušit ceny komerčního trhu a zavést jediné státní maloobchodní ceny na potravinářské a průmyslové zboží.

2. Při stanovení jediné státní maloobchodní cen na potravinářské a průmyslové zboží vycházet z těchto zásad:

a) dosavadní komerční ceny potravinářského zboží snížit v průměru o 31%, z toho chléb o 12%, pšeničnou mouku o 22%, vepřovou pe-

čení o 43%, vepřové sádlo o 60%, máslo o 51%, cukr o 50% a vejce v letním období o 45%;

b) dosavadní komerční ceny průmyslového zboží snížit v průměru o 37%, z toho bavlněné tkaniny průměrně o 59%, konfekci průměrně o 50%;

c) dosavadní jediné ceny zboží, které se prodávalo bez lístků, snížit v průměru o 7%;

d) ceny dětské konfekce a dětského stávkového zboží v zásadě ponechat na dosavadní úrovni přídělových cen.

3. Uložit ministru vnitřního obchodu republiky Československé, aby vydal v souladu s tímto usnesením nové ceníky státních maloobchodních cen potravinářského a průmyslového zboží pro maloobchodní síť a podniky společného stravování.

4. Ceny, stanovené tímto usnesením, se nevztahují na zemědělský trh a na družstevní obchod se zbožím z vlastních nákupů zemědělských přebytků.

Jednotná zemědělská družstva, jejich členové i soukromí malí a střední rolníci mohou po splnění povinných dodávek prodávat přebytky své produkce za ceny volně dohodnuté.

5. Výrobní a spotřební družstva prodávají své výrobky za ceny nepřevyšující jediné státní maloobchodní ceny.

III.

Zvýšení mezd, platů, pensí a rodinných přídatků

1. Základní hodinové (časové i úkolové) mzdové sazby horníků, zaměstnaných na pracích pod zemí, zvýšit ve všech kvalifikačních třídách a mzdových skupinách o 0.70 Kčs v nových penězích.

2. Základní hodinové (časové i úkolové) mzdové sazby dělníků, zaměstnaných v povrchových zařízeních přímo souvisejících s dolem, zvýšit ve všech kvalifikačních třídách a skupinách o 0.50 Kčs v nových penězích.

3. Základní hodinové (časové i úkolové) mzdové sazby dělníků hutních provozů, na něž se vztahuje usnesení vlády ze dne 13. listopadu 1951, zvýšit o 0.60 Kčs v nových penězích.

4. Základní hodinové (časové i úkolové) mzdové sazby dělníků zaměstnaných v horkých provozech nebo v provozech jim na roveň postavených, které budou zvlášť určeny, zvýšit ve všech mzdových třídách o 0.44 Kčs v nových penězích.

5. Základní hodinové mzdové sazby časové všech ostatních dělníků zvýšit ve všech mzdových třídách a skupinách o 0.34 Kčs v nových penězích.

Sazby pro práci v úkolové mzdě stanovit ve výši 109% nové základní časové mzdové sazby při práci v odhadovém úkolu a 118% základní časové mzdové sazby při práci v měřeném úkolu.

Úkolové sazby, které byly stanoveny dosud jinak než ve výši 110 nebo 120% dosavadní základní mzdové sazby, budou zvlášť schváleny státní mzdovou komisí.

6. Základní měsíční platy zvýšit v nových penězích takto:

Základní měsíční platy do 1.000 Kčs o 60 Kčs, základní měsíční platy od 1.000 do 1.200 Kčs o 40 Kčs, základní měsíční platy nad 1.200 Kčs se nezvyšují.

Předpisy o procentuální výši prémie a přídatků, které se vypočítávají ze základního platu, ponechat nezměněny.

Přídatky a příplatky, které jsou určeny pevnou měsíční částkou, se nezvyšují.

7. Prikázat ministerstvům a ostatním ústředním úřadům, aby do 7. června 1953 předložily

státní mzdové komisí nové mzdové sazby ke schválení a k registraci. Bez schválení státní mzdové komise jsou nové sazby neplatné. Podrobnosti, týkající se úpravy mezd a platů, jsou stanoveny ve zvláštních předpisech schválených vládou.

8. Zvýšit v nových penězích tyto důchody: starobní a invalidní důchody, pokud jejich výše nepřesahuje 600 Kčs měsíčně, o 20 až 70 Kčs měsíčně;

vdovské důchody, pokud jejich výše nepřesahuje 360 Kčs měsíčně, o 20 až 50 Kčs měsíčně;

sociální důchody o 50 Kčs měsíčně; jde-li o sociální důchod manželské dvojice, o 75 Kčs měsíčně;

důchody oboustranně osiřelých sirotků, pokud nepřekračují částku 200 Kčs měsíčně, o 20 až 60 Kčs;

výchovné na děti, přiznávané k invalidním a starobním důchodům, a rodinné přídatky a výchovné sjednotit a upravit počínajíc červnem v nových penězích takto:

70 Kčs měsíčně	na 1 dítě
170 Kčs měsíčně	na 2 děti
310 Kčs měsíčně	na 3 děti
470 Kčs měsíčně	na 4 děti
630 Kčs měsíčně	na 5 dětí

a zvýšit je o 160 Kčs měsíčně na každé další dítě;

výchovné na děti, přiznané k vdovským důchodům, stanovit takto:

120 Kčs měsíčně	na 1 dítě
260 Kčs měsíčně	na 2 děti
420 Kčs měsíčně	na 3 děti

a zvýšit je o 160 Kčs měsíčně na každé další dítě.

Osobám, které pobírají několik důchodů, vyměřit zvýšení z celkové částky všech důchodů.

Hranici pro krácení důchodů ve smyslu vládního nařízení ze dne 29. června 1951 upravit z dosavadních ročních 48.000 Kčs ve starých penězích na 10.500 Kčs v nových penězích. Podrobnosti, týkající se úpravy důchodů, jsou stanoveny ve zvláštních předpisech, schválených vládou.

Zaměstnancům, kteří jsou držiteli půdy o výměře nad 0,5 ha (v pastvinářských oblastech nad 2ha) případně rodinným příslušníkům takových osob ponechat rodinný příspěvek (výchovné) i nadále v dosavadní výši.

Počínajíc dnem 1. července 1953 vyplácet rodinné příspěvky (výchovné) měsíčně.

★

Provedení peněžní reformy a zrušení listkového systému zásobování je obratem v hospodářském a politickém rozvoji našeho státu. Jde o to, aby se všichni pracující cítili opravdovými hospodáři na svých pracovištích a byli nesmířitelní ke všem jevům nehospodárnosti. Jde o to, abychom zvyšovali produktivitu práce a docílených přebytků používali ke snížení cen, k zvýšení kupní síly československé koruny, k růstu blahobytu lidu. Jde o to, aby všichni hospodáři činitelé v ministerstvech, hlavních správách a závodech i v jednotných zemědělských družstvech,

československých státních statcích i strojních a traktorových stanicích neúnavně bojovali za plnění a překračování plánu, za dodržování státní a pracovní disciplíny. Jde o to, aby se finanční a úvěrová soustava osvědčila jako opravdový strážce pevnosti měny.

Vývoj našeho národního hospodářství a upevnění našeho lidově demokratického režimu i stále prohlubování naší spolupráce se zemí budující komunismus, se Sovětským svazem, a se zeměmi lidové demokracie zaručují i naše budoucí úspěchy v boji za uskutečnění socialismu v naší vlasti i za trvalý mír ve světě.

Vláda republiky Československé a Ústřední výbor Komunistické strany Československa jsou přesvědčeny, že náš pracující lid bude s rozhodností podporovat dílo upevnění československé koruny a přechod k rozvinutému obchodu a využívají všechny náš pracující lid měst i venkova k boji za provedení úkolů, které z něho vyplývají.

Vláda republiky Československé

Ústřední výbor Komunistické strany
Československa